



naše planine

9-10

1981

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

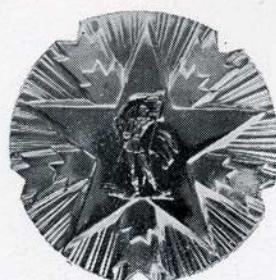
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 200 dinara (za inozemstvo 20 USA dolara). Cijena pojedinog broja 50 dinara (za inozemstvo 5 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobodeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

Godište 73 (33) Rujan-Listopad 1981. Broj 9—10
Volumen 73 (33) Septembar-Oktobar 1981. № 9—10

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Č A J

Dr Marijan Pribanić: Bjelolasica	193
Dragan Mandić: Prvi put na Triglavu	200
Barbara Lapenna-Brakus: Susret s planinskim gorilama	201
Miro Lay: Kilimandžaro!	203
Smilja Petričević: I oni su planinari	205
Uzeir Beširović: Zimski pohod Visočici	206
Edin Durmo: Crnice s Prenja	208
Petar Lučić-Rokić: Premužičevom stazom po Velebitu	211
Dr Željko Poljak: Planinari i medvjed	214
Dr Kuno Vidrić: Predov krst u Nacionalnom parku »Tara«	217
Dunja Božić: Makedonski doživljaj	219
Edina Ćimbur: Kamenite crtice od Lelije do Durmitora	220
Valent Hcfer: »Rivijera-eksprecom« kroz Gorski kotar	221
Sakib Kliko: Znakovi pored puta	223
Zehrudin Isaković: Nova godina na Prenju	224
Vladimir Majnarić: Naš kutak na Dugom vrhu	225
Dušan Vučićević: Takav je bio čika Duško	227
Slobodan Milovanović: Ovčarsko-Kablarska klisura	232
Mladen Trajković: Planine s istim imenom	234
Ing. Mladen Garašić: Đukićeve spilje u Lici	235
Speleologija	236
Vezni putevi i transverzale	237
Vijesti	238

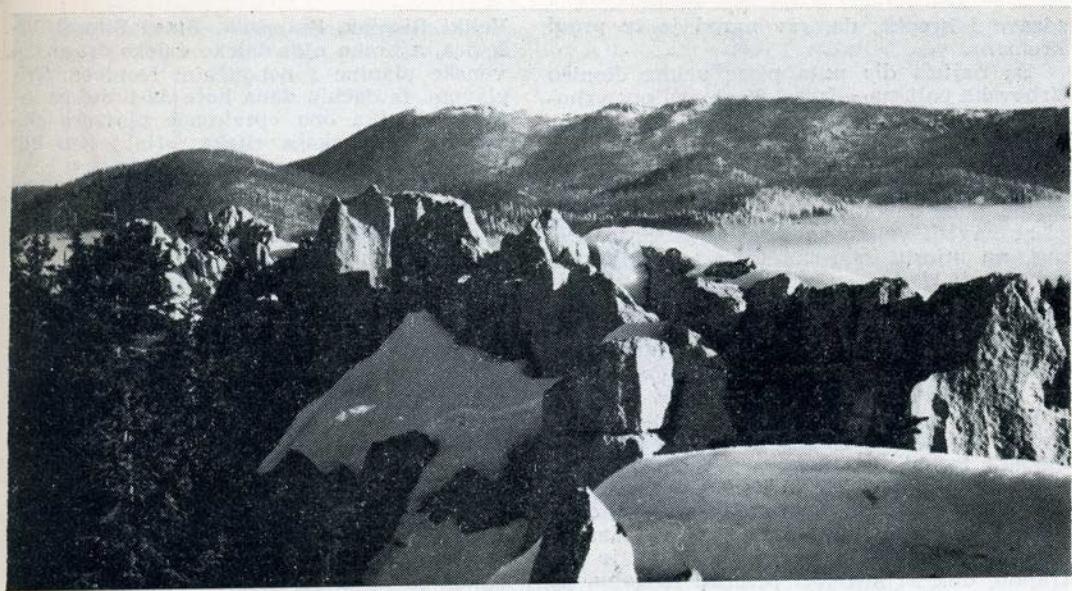


Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvjezdrom

Slika na naslovnoj stranici:

Planinari na Morinama

Foto: U. Beširović



Pogled na hrbat Bjelolasice sa Samarskih stijena

Bjelolasica

Planinarski sadržaj Sportsko-rekreacijskog centra »Bjelolasica«

Dr MARIJAN PRIBANIĆ

ZAGREB

Planina Bjelolasica se prostire smjerom sjeverozapad-jugoistok u južnom dijelu Gorskog kotara. Najviša je planina u Velikoj Kapeli i Gorskem kotaru. Šumovita i zaobljena doima se poput golemog grobnog humka čije se bilo duljine oko 4 km blago spušta od najvišeg vrha Kule (1533 m) do pašnjaka Gomirkovice (1300 m). S cijelog vršnog dijela Bjelolasice otvara se vidik na nepregledne šume Gorskog kotara i Like. Odatle se vidi more, otoci Hrvatskog primorja Krk, Cres, Lošinj, te mogi vrhovi Male i Velike Kapele, Klek, Velebit, Risnjak, Snježnik, Burni Bitoraj, Viševica, Kuželske stijene, Medvednica, Zagreb i daleko na sjeveru Triglav.

Iako bjelolasičko bilo pruža osebujan planinski doživljaj, posjet i pristup najvišem vrhu Gorskog kotara ostao je dugo vremena ograničen. Jedan od razloga za slab posjet Bjelolasici možda je velika privlačnost susjednih planina Velike Kapele, npr. Bijelih i Samarskih stijena, koje se nalaze u neposrednoj blizini. Zato je Bjelolasica dugo mogla skrivati skoro netaknut od ljudi svoj središnji greben koji je većim dijelom obrastao gustom planinskom klekovinom.

Razmatrajući povijesni razvoj planinarstva u Gorskem kotaru vidi se da je Bjelolasica počela vrlo rano privlačiti posjetioce. Najstariji zapisi o usponima na Bjelolasicu padaju

u vrijeme osnivanja prvih planinarskih društava (1857. prvo u svijetu i 1874. prvo u nas).

Osim opisa uspona u karlovačkom listu Glasonoši (br. 53. od 2. srpnja 1862.) zanimljiv je članak velikog župana i književnika Budisavljevića u Viencu (1912. br. 3. str. 93) o izletu 1864. na Bjelolasicu oficirskog zbora 3. krajške regimete iz Ogulina. Osim pukovnika ogulinske pukovnije Hyacintha Haasza i oko 30 carskih časnika bili su još prisutni general Wagner iz Karlovca, potpukovnik Džen, major Sabolić, zatim kapetani Tone Ratković, Pepo Draženović i Tomo Vicković (zapovodnici satnija u Ogulinu, Dubravama i Oštarijama) te natporučnik Frane Bach. Tako velika skupina je pješice prevalila put od Ogulina do Bjelolasice preko Jasenka i Vrbovskе poljane. Noćili su u Jasenku i na samom hrptu Bjelolasice. Vodič je bio »feljbaba« (narednik) Sava Kosanović, rođeni Jasenčanin, a u Jasenku su im se pridružili još gostoničar Male, brat Savin, i kaplar Gajo Mamula.

Za prikaz Jasenka Budisavljević citira književnika Augusta Šenou: »Lijepo je to seoce, kuće drvene istina, ali uredne i čiste, a pravilne kao po komandi, čovjek bi rekao, da su jučer na raportu bile kod kumpanije. I narod je dobar, čist, bistar, prometan. Ljudi kršni gorštaci pod crven-kapom, ženske duđuše manje lijepe, sve crnokose i crnooke, ali

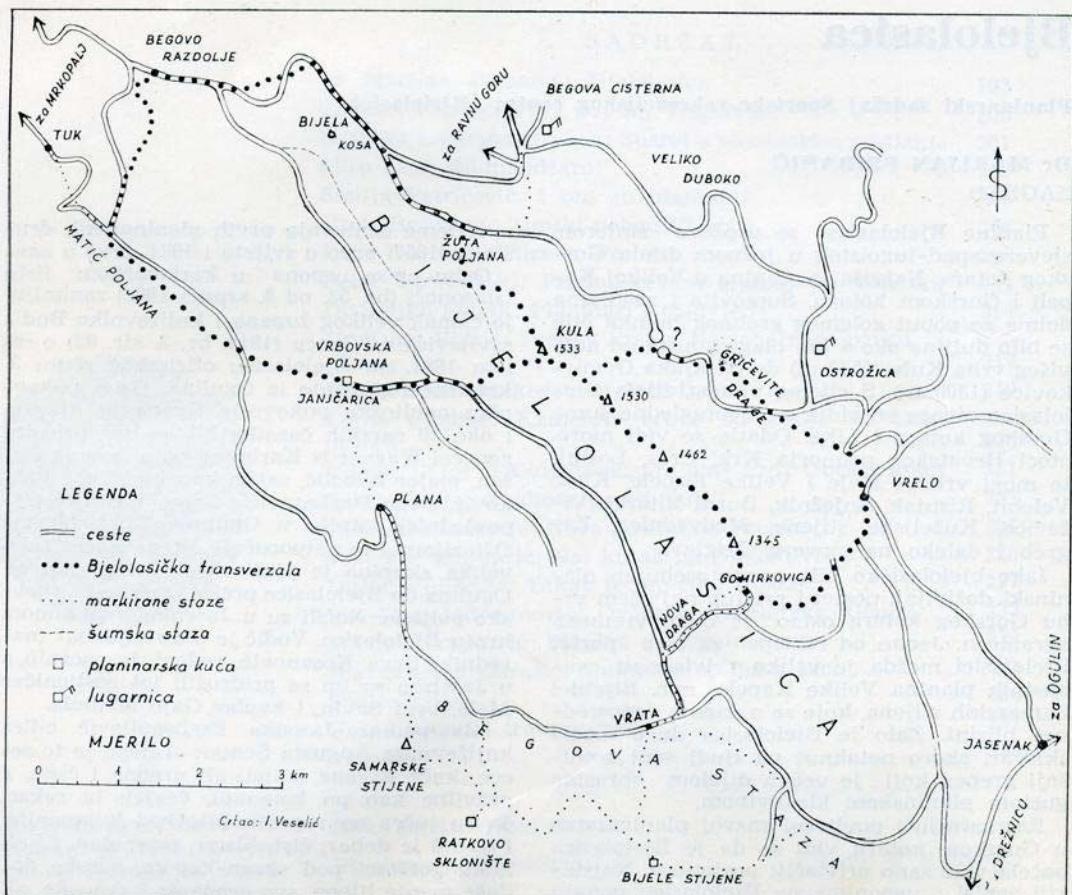
zdrave i krepke, da, sav narod je tu pravi kremen».

Za najteži dio puta pisac uzima dionicu Vrbovska poljana—Kula: »Kad poći put vrhova dalje, e ljut te strmac sreta; nije druge, već daj veri se, penji se, napreži se, da ti oči skaču, a pod kraj da vidiš, ne bilo druge, već drug drugu pružaj desnicu, da se ovdje ondje uspne, a ne omakne.« No trud se isplatio jer pisac navodi veliko ushićenje na vrhu: »Evo nas, na mjestu smo, na trećem a najvišem vrhu, koji »kulom« zovu. Dok mi onamo stigli, vješte ruke već podigle i zelenim lišćem okitile prostranu sjenicu. Popostadosmo znojni i umorni, ali nekud voljko nam dode. Eno gle, na vedru se nebu sja sunašće jarko, sja, ali ne žari. Tren dva popomisliš: bi li sjeo i odmorio se; ali ne da srce sjedati, željno oko kruži naokolo krugom drage hrvatske domaje. I trebalo je podobro vremena, dok se srce od naporna hoda ali i od dragotne bibavice nešto poprimirilo, bar toliko, da drug drugu kazati moguće, koliko ga je očarala, obajala divota Božje prirode.« Dugo je potrajal, dok se gledaoci pribratiti mogahu, pa da opet mirnim gledom glednu na drugu sjevernú stranu, gdje no oku gode ponositi susjedi Bjelolasice, plahi vrhovi gorja, zvanog

Veliki Risnjak, Sniježnik, Burni Bitoraj, Viševica, a preko njih daleko daleko drage slovenske planine s neboličnim čeonikom Triglavom. Iz dačkih dana hoće da ti dušom zaramoni pojka ona »prelesna« pjesmica sladahnog slovenskoga riječa: »Na jezeru bliz Triglava, čolnič plava sem ter tje...«

Privlačnost Bjelolasice pokazuje činjenica da su se već u to vrijeme znale naći po dvije skupine izletnika na vrhu. Tako u nastavku članka Budislavljević opisuje susret i dolazak na vrh druge skupine u kojoj su bili posjednik Cuculić iz Mrkoplja, trgovac Gebar iz Ravne Gore i Tomac iz Fužina te još nekoliko mladih pratilaca. Obje skupine su se zajednički vratile u Mrkopalj, a Ogulinci dalje kolima preko Gomirja u Ogulin.

Poput navedenog Budislavljevićevog članka moglo bi se navesti još niz sličnih članaka iz prošlog i ovog stoljeća u kojima se opisuju prirodne ljepote Bjelolasice. Zanimljivo je napomenuti da su se svi posjetiocu uspinjali na vrh s Vrbovske poljane. Nadalje se iz tih izvještaja vidi hirovitost bjelolasičke klime. Mnoge je izletnike na vrhu zadesila iznenadna kiša ili magla, pa je stari autori često nazivaju »svojeglava« Bjelolasica. Tako Ljudevit Rossi piše u Hrvatskom planinaru (1900).





Na hrptu Bjelolasice

Foto: Ž. Krčadinac

Od 1956. do 1958. PDS »Velebit« na inicijativu Krešimira Ziborskog obavilo je re-kognosciranje i markiranje planinarskih staza u Gorskem kotaru. Na fotografiji stoje Marijan Pribanić, Aida Visković, Lena Kirigin, sjede Krešimir Ziborski i Vladimir Vicković u predahu prilikom prenošenja limene kutije koju će za upisnu knjigu postaviti na vrh Bjelolasice. Snimka je napravljena na važnoj točki bjelolasičkog grebena udaljenoj oko 20 min od Kule prema Gomirkovici. Glavni vrh se ne vidi jer ga sakriva snimljeni vrh sastavljen od dolomitnih stijena. Na tom tjemu je nekada izbijala staza na greben s lijeve strane iz Vrbovske poljane. Danas je markacija s Vrbovske poljane pomaknuta sjevernije, bliže Kuli, a ovdje se odvaja desno preko livade u šumu staza za Gričevite drage i Vrelo. Neposredno prije ulaska u šumu u vrtači s lijeve strane nalazi se zapušteni izvor. Od kišomjera na slici danas vire jedino tri kovinske cijevi iz trave.

br. 12. str. 199) da »ne preporuča uzlaz na Bjelolasicu do boljih vremena krasnom spolu, niti osobama, koje su manje uvježbane u lазnjama«.

BJELOLASICA KAO REKREACIJSKO SREDIŠTE

Ubrzana urbanizacija SR Hrvatske potencira potrebu rekreacije stanovnika u prirodi. Gorski kotar obiluje raznovrsnim prirodnim pogodnostima i s obzirom na svoj geografski položaj predstavlja atraktivno rekreativsko područje ne samo za stanovnike naselja Gorskog kotara nego je pogodan prostor sačuvanog prirodnog bogatstva i za jaka industrijska središta Hrvatske poput Zagreba, Rijeke, Karlovca i Siska.

Posjetiocu Bjelolasice mogu primijetiti da ova planina ističe od ostalih planina Gorskog kotara samim time što svojim najvišim vrhom i prostranim grebenom dominira čitavim područjem koje je okružuje. Za zimske uvjete i oblike rekreacije Bjelolasica je nezabilazna planina Velike Kapele jer je zbog njene nadmorske visine snježni pokrivač relativno najobilniji i najduže traje. Zimski klimatski uvjeti bili su glavni čimbenik pri izboru Bjelolasce za rekreativsko središte u tom području Gorskog kotara. U SR Hrvatskoj Bjelolasicu nadmašuju po snježnim prilikama druge planine, npr. Velebit i Lička

Plješivica, ali s obzirom na prometne i druge uvjete prednost ima Bjelolasica.

Sabor SR Hrvatske je na sjednici 20. srpnja 1976. usvojio Društveni plan SR Hrvatske za razdoblje od 1976. do 1980. u kome stoji da će se »... započeti gradnja zimsko-ljetnog, sportsko-rekreativskog planinskog centra na Bjelolasici«. Skupština RSIZ fizičke kulture usvojila je 25. listopada 1977. Plan razvoja fizičke kulture u SR Hrvatskoj za razdoblje od 1976. do 1980. u kome je utvrđena potreba izgradnje planinskog sportskog i rekreativskog centra (PSRC) Bjelolasica.

Budući da sjeverozapadni dio Bjelolasice teritorijalno pripada području općine Delnice, a jugoistočni općini Ogulin to je skupština općine Ogulin na sjednici 12. lipnja 1978. predviđala područje Bjelolasice kao sportsko-rekreativski centar u Prostornom planu općine, a 20. ožujka 1979. usvaja Odluku o donošenju Studije prostornog razvoja i provedbenog plana I etape — Vrelo PSRC Bjelolasica. U Ogulinu je osnovana radna organizacija za turizam, ugostiteljstvo i rekreaciju »Bjelolasica — Jasenak« kojoj je direktor ing. Drago Salopek. Ta organizacija rukovodi radovima I etape.

Prema spomenutim radnim materijalima prostor koji se može smatrati utjecajnom zonom Bjelolasice podijeljen je u tri prostorno-funkcionalne makrozone. U makrozonu zapad spadaju Delnice, Mrkopalj, Begovo Raz-

dolje, Tuk i Lokve, a u makrozonu istok Ogulin, Klek i Sabljaci. Između te dvije makrozone nalazi se treća makrozona Bjelolasica. Svaka makrozona rasčlanjena je na manje cjeline, mikrozone.

Razumljivo je da su se u ovako široko obuhvaćenom području već ranije samostalno razvijali u pojedinim središtima uvjeti za određene vrste rekreacije, no radni materijali PSRC Bjelolasica pokazuju ambiciju da se utjecajna zona Bjelolasice razvija smišljeno i poveže u funkcionalnu cjelinu. U dokumentacijskom pogledu do sada se najdalje napredovalo u mikrozoni Vrelo za koju je napravljen Provedbeni urbanistički plan, a već su učinjene mnoge predradnje na terenu. Treba istaći da jedino mikrozona Vrelo ima prirodne uvjete za skijašku stazu denivelacije od oko 800 m. Provedbeni urbanistički plan izradio je Urbanistički institut SR Hrvatske, Zagreb.

PLANINARSTVO U PODRUČJU BJELOLASICE

S obzirom na planirani turističko-sportski razvoj na Bjelolasici bilo je potrebno odrediti glavna obilježja planinarskog sadržaja u tome području. Program za uređenje i markiranje planinarskih staza, za izgradnju planinarskih kuća te za uspostavljanje i opremanje stanica Gorske službe spasavanja opisan je u posebnoj studiji koju su izradili 1979. M. Pribanić, Ž. Poljak i K. Žiborski uz konzultacije niza planinara i stručnjaka. Predloženi program je prihvaćen i čini sastavni dio radnih materijala PSRC Bjelolasica.

Stanice Gorske službe spasavanja predlažu se u Vrelu i Begovom Razdolju, izgradnja planinarskih kuća u blizini Kule, na Gomirkovici, Vrelu, Begovom Razdolju, obnovu i proširenje objekata na Bijelim i Samarskim stijenama, Jančarici i Ostrožići.

Sustav planinarskih staza izrađen je na temelju pretpostavke da će ljeti i zimi biti velik broj interesenata u Vrelu i Begovom Razdolju za pješačke ture po Bjelolasici i da je stoga nužno povezati bjelolasičke staze s ostalim putevima Velike Kapеле. Osnovicu sustava planinarskih staza čini tzv. Bjelolasička transverzala. To su u stvari dvije glavne staze koje povezuju prirodna polazišta za Bjelolasicu, sela Begovo Razdolje i Vrelo, a sijeku se na Kulji, tako da Bjelolasička transverzala ima oblik osmice. Od te osmice se odvajaju sporedne staze koje povezuju Bjelolasicu sa susjednim planinama Velike Kapele.

Treća ishodišna točka za Bjelolasicu bio bi Vojni (Mrkopalski) Tuk (878 m) u jugoistočnom dijelu Mrkopalske kotline podno Maj vrha. Udaljen je samo četiri kilometra od Mrkoplja, a spaja ih dobra asfaltirana cesta.

Pored ishodišnih točaka Begova Razdolja, Vrela i Tuka može se kao četvrto polazište uzeti lugarnica Begova Cisterna zbog svoje dobre cestovne veze s ovečim goranskim naseljem Ravnom Gorom.

Begovo Razdolje je najviše selo u SR Hrvatskoj (1078 m), odakle su još u prošlom stoljeću poduzimani usponi na Bjelolasicu. Suprotno dugoj planinarskoj tradiciji, skijanje je u Begovom Razdolju novijeg datuma, iako je pogodnost mjesta za zimski sport vrlo rano uočena. Joso Pasarić već 1911. piše u Viencu (br. 6 str. 161) da se u Zagrebu i ne zna da su Mrkopalj i Begovo Razdolje najpodesniji u Hrvatskoj za »sklizanje na skijašima«. Prema kazivanju mještana prije drugog svjetskog rata dolazilo je zimi na skijanje samo nekoliko skijaša iz Sušaka.

Prvo skijanje u Begovom Razdolju organizirali su za zagrebačke srednjoškolce K. Žiborski i M. Pribanić od 17. do 27. siječnja 1961. 59 skijaša je bilo smješteno u tadašnjoj osnovnoj školi i lugarnici. Veliku pomoć pružila je šumarija Mrkopalj na čelu s upraviteljem ing. Vilkom Udvardijem kao i obitelji lugara iz Begova Razdolja Stipe Gržanića i Josipa Polića. Tada je organizirano uz pomoć Skijaškog saveza Hrvatske prvo skijaško spust-natjecanje za 52 mještana i sudionika zimovališta PDS »Velebit« na padinama Jukine kose. Nakon nekoliko uzastopnih zimovališta u organizaciji PDS »Velebit« iz Zagreba Begovo Razdolje redovito prima svake zime skijaše, a lugarnica i škola se adaptiraju u konačišta. Godine 1980. otvoren je hotel »Jastreb« s 200 kreveta i postavljena skijaška vučnica na Klobočarev vrh. Hotel je u sastavu Građevinskog instituta Zagreb.

Druga prirodna ishodišna točka za Bjelolasicu je selo Vrelo na sjeverozapadnom dijelu Jasenačkog polja. U selu je nekoliko izvora bistre vode smještenih u geološki zanimljivom lokalitetu amfiteatralnog ambijenta. Izvori daju vodu Jasenačkom potoku u kome se ugađaju pastrve i rakovi, a oko potoka obitavaju divlje patke. Selo je okruženo travnatim planinskim pristrancima koji zimi služe kao prikladna skijališta. Teško je shvatljivo zašto je ovako živopisno mjesto ostalo nepoznato brojnim planinarama koji su godinama polazili za Bijele stijene kroz Jasenak, udaljen samo 4 kilometra. Iz istočnog dijela Vrele pruža se prekrasan vidik na Bjelolasicu. Predloženi planinarski sustav staza povezuje Vrelo s vrhom Bjelolasice s dvije staze, a preko Mirkovice i Bijele kose s Kamačnikom i naseljem Vrbovskim.

Bjelolasička transverzala je važna i zbog toga što otvara pristup svojoj sjeveroistočnoj padini gdje je zimi najsigurniji snijeg. Nai-me, prema temeljnoj studiji klimatologa B. Kirigina Bjelolasica nema idealan geografski smještaj za intenzivni razvoj zimskog sportskog turizma, jer se nalazi na graničnom utjecaju mediteranske i kontinentalne klime, ali taj nedostatak nadoknadije nadmorskom visinom. Sigurnost snježnog pokrivača i temperaturnih prilika najpovoljnija je na sjeveroistočnim, sjevernim i sjeverozapadnim padinama planine, iznad 1200 m, a to su upravo padine kojima prolazi Bjelolasička transverzala.



Begovo Razdolje i Maj vrh

Foto: E. Rakos

UREĐENJE PLANINARSKIH STAŽA

Od planiranog razvijanja uvjeta za posjet i kretanje izletnika masivom Bjelolasice do sada se radilo samo na planinarskim stazama. Završena je Bjelolasička transverzala i sporedne staze Žuta poljana—Begova Cisterna te Gomirkovica—Begova staza (Begova vrata). Financijer programa bio je RSIZ fizičke kulture, nosilac Planinarski savez Hrvatske, a izvođač PDS »Velebit« iz Zagreba. Najveći dio Bjelolasičke transverzale završen je u velikoj radnoj akciji ljeti 1979., a organiziraju je Krešimir Žiborski. Sudjelovalo je petnaestak članova zagrebačkih planinarskih društava »Velebit«, »Vihor« i »Rade Končar«.

Sudionici te akcije su bili također Stipe Gržanić iz Begova Razdolja i Vlajko Mamula iz Vrela. Ostali dio izvršenog programa obavljen je u nekoliko manjih akcija čiji je organizator bio Matija Mlinac. Valja istaći da se Bjelolasička transverzala u jednom dijelu podudara s poznatim Kapelskim planinarskim putem i Ogulinskom transverzalom, što dokazuje s jedne strane povezanost Bjelolasice i susjednih planina Velike Kapele i s druge strane povećano zanimanje planinara za Bjelolasicu.

Za sve markirane staze koje se opisuju u idućim recima vrijedi vremenska koherencija jer su sva naznačena vremena određena prema kretanju dvoje istih planinara.

OPIS MARKIRANIH STAŽA

Begovo Razdolje — Matić-poljana — Vrbovska poljana — Kula

Ta staza je sjeverozapadni krak ili četvrtina osmice Bjelolasičke transverzale. Počinje ispred bivše lugarnice u Begovom Razdolju te mimo vetrogasnog doma i žičare kratkim usponom preko livade izbjiga na sedlo tzv. Arapske ceste koja ide iz Begova Razdolja na Matić-poljanu. Na sedlu cesta ide desno, a markacija šumskim putem ravnog uz rub šume. Desno od staze su livade Samari koje se produžuju do livada Matić-poljane. Nakon izlaza iz šume markacija vodi desno preko livada na cestu i dalje do spomenika na Matić-poljani (40 min od Begova Razdolja). Ako se nakon izlaza iz šume produži ravnog do kraja livade nailazi se na zapušten bunar s nepresušnjim izvorom vode.

Spomenik i 26 kamenih stupova evociraju na čuveni »Bjelolasički marš« Druge primorsko-goranske brigade 13. primorsko-goranske udarne divizije od Skalića kod Drežnice do Mrkoplja u toku kojega su se smrzla 26 partizana 20. 2. 1944. Od spomenika se ide najprije ravnog prema sredini Matić-poljane gdje se skreće lijevo po starom kojskom putu, koji je mjestimice ograđen drvenim plotom i crnogoričnim drvoredom. Nova cesta vodi s lijeve strane, blizu ruba šume. Na drugi kraj Matić-poljane, stiže se za 30 minuta. Tu markacija siječe cestu u blizini lovačke čekе i zatim se laganim usponom kroz šumu penje do planinarske kuće na Janjičarici (oko 30 min). Kućom upravlja PD »Sutjeska« iz Zagreba. Od kuće se put spušta cestom na Vrbovsku poljanu do prvog cestovnog raskrižja, gdje se na desno odvaja slijepa cesta

na lijepo livade okružene šumom: Tučku Okruglicu i Rapavicu. Na slijedećem, drugom cestovnom raskriju lijevo cestom ima 6,5 km do lugarnice u Begovom Razdolju, a desno 5,5 km do Nove drage (Drage poljane) odnosno 15 km do škole u Jasenku. S tog raskriju valja slijediti markaciju desnom cestom. Nakon 10 minuta hoda (usput je jedina mala šumska kratka lijevog cestovnog zavoj) skreće se lijevo u šumu kod šumske cisterne (130 min od Begova Razdolja).

Sada započinje uspon kroz bukovu šumu sve do grebena odakle lijevo ima samo nekoliko minuta do vrha. Put od Begova Razdolja do vrha traje 190, a povratak 160 minuta.

Uspon na Kulu s Vrbovske poljane bio je sve do 1979, dakle preko stotinu godina, jedina obilježena staza na vrh Bjelolasice. Taj put je 1899. dao urediti u obliku serpentina Josip Havas, ravnatelj državnih šuma. Iste godine su Nikola Faller i Dragutin Hirc bili prvi planinari koji su se popeli novom stazom. Poslije toga je staza nekoliko puta obnavljana; u posljednje vrijeme 1958. (PDS »Velebit«) i 1979. (akcija zagrebačkih planinarskih društava). Veće zahvate na stazi radi poboljšanja izvelo je ljeti 1981. PD »Sutjeska« iz Zagreba.

Prilaz Bjelolasici iz Begova Razdolja preko Matic-poljane najduži je, ali s obzirom na geomorfološke-pejzažne osobine i vegetacijski pokrov krajolika kojim prolazi to je planinarski put tipičan za Gorski kotar. Vrijednost mu povećava legendarna Matic-poljana i Kapelski planinarski put koji se uključuje u tu stazu kod spomenika na Matic-poljani, a polazi iz Vojnog (Mrkopaljskog) Tuka. U Vojnom Tuku se nalazi planinarski dom, kao i na Jančićima, koji je zasada jedina planinarska kuća na Bjelolasičkoj transverzali.

Begovo Razdolje — Zuta poljana — Kula

Ta staza je četvrtna osmica što je čini Bjelolasička transverzala. Kreće od lugarnice u Begovu Razdolju cestom na istok do cestovnog raskrija na kraju sela. Desno je cesta za Vrbovsku poljanu, a lijevo za Begovu Cisternu i Zutu poljanu. Markacija slijedi lijevu cestu i nakon nekoliko minuta hoda skreće s ceste lijevo, najprije koso preko strme livade, a zatim po blažoj padini ponovno izbijaju na cestu. Nakon 100–200 metara markacija skreće s ceste desno preko livade u šumu i iz šume opet izlazi na cestu (40 min). Spomenute livade se zovu Mlačice, a protiču se u sjeverozapadnom smjeru sve do Višnjevice. Tu se nalaze najvredniji skijaški tereni Begova Razdolja, s najtrajnjim snijegom, na visini od oko 1200 metara.

Na Mlačicama gotovo uvijek ima vjetra pa se uznojena tegleća stoka obično ovđe u zavoju prije izlaza iz šume ohladila. Po stočnom izmetu to je mjesto dobilo ime Posranac. Markacija skreće cestom desno i u 15 min stiže na raskrije koj je zove Siroka cesta. Na polovici ove dionice cestu će prelaziti buduća skijaška staza i žičara Bijela kosa (1330 m) — Višnjevačka depresija (1000 metara).

Od Siroke ceste lijevom cestom ima 4 km do Begove Cisterne, a desnom cestom vodi markacija do male livade koja se zove Supliji javor (15 min od Siroke ceste). Tu markacija skreće s ceste desno preko livade u šumu i nakon 25 min ponovno izbijaju na cestu. Nekoliko minuta zatim skreće s ceste desno na Zutu poljanu. (Markacija koja nastavlja slijediti cestu vodi prema Begovoj Cisterni). Zuta poljana je prekrasna mala livada okružena crnogoričnim i bukovom šumom. Prije nje staza prolazi pokraj Lužaka, nekoliko malih šumskih jezeraca, koja nikad ne presuše. Nekada su za velikih suša stanovnici Begova Razdolja dolazili u Lužak po vodu.

Od Zute poljane se markiranim stazom u jugozapadnom smjeru stiže za 20 min uspona na Pode, zaravan obraslu bukovom šumom. Odavle markacija skreće lijevo prema glavnom masivu Bjelolasice. Ako se s Poda produži ravno (južno) nemarkiranim putem, stiglo bi se na markaciju iz Vrbovske poljane za Kulu. S Poda vodi u zap. smjeru neoznačeni put zvan Karlovačka vlaka do Bijele kose i dalje do Begova Razdolja.

S Poda markacija nakon 20 min strmog uspona izbijaju na sjeverni dio glavnog bjelolasičkog gre-

beni. Markacija dalje slijedi greben i stiže do Kule. Uspon od Begovog Razdolja traje 185, a povratak 160 minuta.

Vrelo — Gričevite drage — Kula

Ta staza je četvrtna osmica što je čini Bjelolasička transverzala. Počima u Vrelu oko 20 m prije mosta, u zaseoku Turki. Osamdeset metara iza mosta preko pašnjaka Njivice (povremeno živopisani vidik na Vrelo i Jasenacku kotlinu) na cestu koja pravi desni zavoj oko Lazine drage (20 min). Nakon 150 m markacija skreće s ceste lijevo u šumu i, slijedeći vlaku kroz lijepu šumu, ponovno izbijaju na cestu kod Kope. Nekada su se ovdje kopale lame za paljenje ugljena i po tome je mjesto prozvano Kop (45 min od Vrela).

Od Kope markacija ide cestom oko 400 metara i tada skreće desno šumskim putem zvanim Vlaka do smrče. Staza presijeca cestu kod Smrče i kad po četvrti put izbijaju na nju, slijedi je do kraja tj. do okretišta. Lijevo od ceste je zanimljiva kameni gromada, mnogo uža u podnožju nego u gornjem dijelu. Taj denudacijski oblik doima se kao neko plovilo pa je nazvan Matić-brod. Od mosta do okretišta je 8 km (stazom 100 min). Svega 50 metara dalje kroz šumu nalazi se završetak ceste koja dolazi s druge strane iz Begova Razdolja (8 km). Nedostatak tih ukljetih i namjerno nezavrsenih 50 metara ceste sprečava obilazak Bjelolasice automobilom sa sjeverne strane. Cesta od Vrela do okretišta često se naziva »Lijeva panoga pod Kulom«.

Od okretišta markacija se uspinje zapadno na sam glavni masiv Bjelolasice. S visinom se i izmjenjuju pojedini šumske pojasevi: nakon pojasa šumske bukve i jele slijedi pojaz preplaninske šumske bukve. Iznad 1400 m je zona klekove bukve. To je ujedno gornja granica rasprostranjenosti bukve. Nakon 65 min hoda od okretišta staza izbijaju na planinske rudine ispod grebena. S ruba šume vidi se desno u visini kameni stup na Kuli, a u ponikvi, također desno, nalazi se izvor koji je zasada u prilično zapuštenom stanju. Staza ide preko livade na greben i po njemu desno do Kule (25 min), a lijevo se odvaja markacija za Gomirkovicu. Nekada je sa suprotne strane na ovome mjestu izbijala staza iz Vrbovske poljane na greben Bjelolasice.

Nekoliko minuta prije Kule dolazi na greben s druge strane markacija od Vrbovske poljane na Kulu. Desno od staze je posve ravna livada i teško je zamisliti da je mogla nastati prirodnim putem. Prema kazivanju naroda u Vrelu nekada su oko vrha Bjelolasice stanovali stočari koji su se tu skincili bježeći pred Turcima. Svoje su nastambe napustili kada su im munje i požar uništili stoku i kuće. Dakle, ravna livada potjecala bi od njihovih nastambi. Možda bi iskapanja mogla riješiti ovo pitanje. Kod postavljanja stupova za putokazne tablice na ovom dijelu grebena radna ekipa (M. Mlinac, M. Pribanić te Zarko Sragalj i Marijan Karlović iz Begova Razdolja) pronašla je 30. studenog 1979. podzemnu vodu, što će uskoro biti detaljnije istraženo. Uspon od Vrela do Kule traje 190, a povratak 135 min. Visinska je razlika preko 900 metara.

Područje od Kope do okretišta nosi naziv Gričevite drage, a teren od Turaka do Kope i dalje prema sjeveroistoku Ostrožica. U području Ostrožice, na cesti za Veliko Duboko i Begovo Cisternu, nalazi se lugarska kuća i pored nje nepresušan izvor.

Vrelo — Gomirkovica — Kula

Ta je staza jugozapadni krak ili četvrtna osmice što je čini Bjelolasička transverzala. Prvi dio staze do Gomirkovice slijedi stoljetni put kojim se neko ljeti svakodnevno uspinjala stoka na pašnjak Gomirkovicu. Uvečer bi se pastiri sa stokom vraćali u Vrelo. Danas se bujne i prostrane livade Gomirkovice više ne iskoristavaju ni za košnju ni za ispušu.

Staza počima na kraju sela Vrelo u zaseoku Turki, oko 20 m prije mosta na Jasenackom putu, na istom mjestu odakle se polazi na Kulu preko Gričevitih draga. Markacija isprva slijedi dobar kolski put i uspinje se rubom livade gdje presijeca pod pravim kutem skijašku stazu Previša — Vrelo i nakon tooga skreće desno preko

Torova, male livade koja se zove tako po ogradiama gdje su nekoć boravile ovce. Strm uspon kroz šumu vodi oko 50 do 200 m od skijaške staze i nakon 25 min hoda izbića na malu čistinu Kantari. Nakon dalnjih 15 min uspona stiže se do dva velika panja s lijeve strane staze koji se zovu Dobra jela. Tu je nekoć rasla golema jela ispod cije krošnje su se odmarali pastiri i stoka sklanjajući se od kiše na putu do Gomirkovice. U blizini Dobre jele markacija sijeće cestu koja se odvaja od ceste »Begova staza« u zavodu Guvno (oko 2 km od ceste Jasenak — Drežnica). Sada uspon začazi u prilično ravničast teren Cijepala (55 min od Vrele), gdje markacija prelazi cestu koja dolazi od raskrižja udaljenog oko 1 km od Gomirkovice na cesti Gomirkovica — Nova draga. Cijepala se zovu po cijepanju i obradi vrlo kvalitetne jelovine iz ovog predjela iz koje su se izradivale dužice (sindra) za kućne krovove.

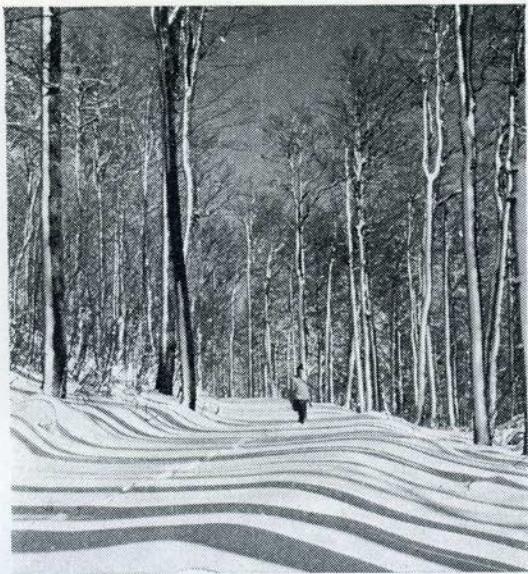
Nakon Cijepala uspon postaje blaži, a šuma gušća tako da prestaje prekrasan vidik koji se pruža od Cijepala na Vrelo. Oko 80 min od Vrele stiže se u Šumski predio Simine vile, odakle je po predaji Simo iz Vrele sjekao mlade gorske javore za izradu vila za sijeno. Nakon dalnjih 20 min dolazi se na cestu i sam rub livade Gomirkovice. Liđovo cesta vodi u Novu dragu (Dragu poljanu), a desno nakon nekoliko stotina metara stiže se do kamene gromade s lijeve strane ceste. To je Baba središnje mjesto Gomirkovice gdje su se nekoć okupljali pastiri, a bio je običaj da se Baba pri prvom susretu poljubi. Put od Vrele do Gomirkovice traje 95, a povratak 55 min. Cesta iz Nove drage na Gomirkovcu je završena ljeti 1981.

Od Babe staze vodi dalje cestom pa preko livade Ravni vrt do ulaza u Prvu vilinsku dragu. Postoje tri vilinske drage a zovu se tako po narodnom prianju jer u njime plešu kolo vile iz bajki. Markacija se blago uspinje desnim rubom Prve vilinske drage kroz šumu na kamenjar s kojega se pruža lijep pogled na Gomirkovicu, Bijele i Samarske stijene. Put dalje vodi šumom kroz koju se sve više nazire greben. Nakon 90 min otvaraju se sve ljepši i ljepši vidici na okolne planine Velike Kapеле obrasle šumom. Nakon dva sata hoda od Gomirkovice stiže se do male kamene piramide ispod koje se nalaze stijene Hajdučke pećine. Te se stijene dobro vide sa ceste Vrelo — Grčevitve drage, a mogu služiti kao alpinističko vježbalište. U tom dijelu grebena sve je manje klekaste bukve, a svi više kamenjara obraslog gustom travom. Neki puti se nađe na tragove medvjeda ili ridovima odnosno čak bjelouška. Nakon 20 min hoda od piramide kod Hajdučkih pećina prolazi se kroz pojas zaštićene klekovine bora, koja je pravi ukras Bjelolasice. Malo je u Evropi takо velikih i kompaktnih rezervata klekovine koji se mogu usporediti s ovim na Bjelolasici. Desetak minuta dalje markacija se spaja na grebenu s onom za Vrelo preko Grčevitih draga. Odavde se za 20 min stiže na sam vrh Bjelolasice (165 min od Gomirkovice). Put od Vrele do Kule traje 260, a povratak 190 minuta. Silaz na Gomirkovicu traje 135 minuta.

Grebenski put Kula — Gomirkovica po ocjeni mnogih planinara jedna je od najljepših staza u planinama Gorskih kotara zbog prekrasnih vidika. Stoga je prihvaćen prijedlog da se taj grebenski put uredi slično poput Premužićeve staze na Veliki. Iako je gusto raslinje sa same staze sasjedeno i odstranjeno, kretanje otežava niz kamenjara sa svojim šrapama i udubljenjima. Temeljni uređenje nogostupa znatno bi skratio trajanje kretanja po grebenu. To je važno i zbog već spomenute hirovite vremenske eudi Bjelolasice. I kod najpovoljnijih prognoza treba računati s mogućom naglom promjenom vremena. Prema dnevniku pisca ovog članka u posljednje tri godine imali smo na Bjelolasici 21 pohod s ukupno 45 dana. Od toga je bila kliša ili snijeg 16 puta, iako smo uvijek kretali na pohod na temelju povoljne prognoze.

SPOREDNE STAZE

Osim glavne planinarske staze, tj. Bjelolasičke transverzale, uređeno je i nekoliko sporednih staza. Sada još preostaje da se osim dotjerivanja i poboljšanja već označenih staza, u prvom redu staze Kula — Gomirkovica, još markiraju staze Peteho-



Na putu od Nove drage prema Gomirkovici, budućem skijaškom središtu I. etape PSRC Bjelolasica (snimak iz arhiva Urbanističkog instituta SR Hrvatske, Zagreb)

vac — Stari Laz — Begovo Razdolje i Vrelo — Mirkovica — Bijela kosa — Kamačnik — Vrbovsko. Dosada su uredene dvije sporedne staze:

Gomirkovica — Nova draga (Draga poljana) — Begova staza (Begova vrata)

Zadatak te staze je povezivanje Bjelolasičke transverzale s Begovom stazom tj. kompleksom Bjelih i Samarskih stijena. Počima na Gomirkovici kod Babe. Slijedi cestu do raskrižja oko 1 km (ravno Nova draga, lijevo Cijepala) odakle ide desno po jarku koji je preuređen u skijašku stazu. Nakon 500 metara prilazi s desna na skijašku stazu kratica koja ide od Babe jugozapadno preko livade lijevo u Mitrčin jarak. U Novoj dragi markacija izlazi kod mosta na cestu i vodi po njoj lijevo do raskrižja odakle desnom cestom do Begovih vrata. Put traje 40, a povratak 45 min.

Ime Begovoj stazi potječe iz turskih vremena, jer izgleda da su turski prodomi u Mrkopalj kretali iz Jasenka. Narod govori da su Turci kopnjem popravljali prvi dio staze od Jasenka i da se negdje na stazi nalazi »begov grob« s knjigama i novcima. Sumska cesta je izgrađena 1913.

Zuta poljana — Begova cisterna

Ta staza olakšava uspon na Kulu onima koji dolaze iz Ravne Gore ili se vraćaju u nju. Na cesti kod Zute poljane markacija slijedi cestu još oko 800 m, a tada skreće lijevo šumskim putem koji se neprestano spušta. Nakon 30 min stiže na malu livadu čijim rubom vodi cesta Begovo Razdolje — Begova cisterna. Cestom desno još 20 min do Begove cisterne. Cestom desno preko dva raskrižja. Na prvom se odvaja lijevo cesta za Ravnu Goru, a na drugom desno za Ostrožicu i Vrelo, lijevo za Ravnu Goru te ravno do Begove cisterne. Put traje 1 sat, a u povratak 75 minuta.

Od ostalih staza koje se vežu na Bjelolasičku transverzalu obnovljena je markacija na dionici Vojni Tuk — Matić-poljana i Jančićarica — Planu.

Zahvaljujemo se na suradnji dr. Željku Poljaku i dr Krešimiru Ziborskom koji su svojim primjedbama i sugestijama pridonijeli objavljuvanju ovog teksta. Dugujem zahvalnost Urbanističkom institutu SR Hrvatske iz Zagreba na posudjenim slikama.

Prvi put na Triglavu

DRAGAN MANDIĆ

ZRENJANIN

Pošli smo na Triglav samo nas dvoje jer su svи ostali konačno odustali. Jedni zbog nedostatka novaca, a drugi jer planine i snježne vrhove vole samo na razglednicama. Znali smo, međutim, da u brdima nećemo biti baš potpuno sami. Na vojnom otpadu u Beogradu kupili smo oficirske cipele s visokom sarom jer za one lijepe i skupe u izlozima prodavavonice »Sport« nismo imali dovoljno novaca.

Već kod spomenika poginulim partizanima,iza Aljaževog doma, pridružili smo se skupini planinara iz Medvoda i krenuli s njima ka Staničevom domu. Među njima se našao i dječak od nekih sedam godina. »Njegov tempo hoda sigurno će mi sasvim odgovarati« — rekla mi je Gordana potiho. Ipak, nismo mogli dugo s njima držati korak, ali nama se nije ni žurilo.



Pratila nas je magla i dosadna kiša. Prvi put smo se sreli s klinovima i sajlori ali smo, oduševljeni ljepotom doline Vrata, sve podnijeli bez većih teškoća. Čaroban svijet visina ispunjavao nas je srećom i davao nam željenu snagu. Morali smo dalje, a svaki proplanak mamio je naše poglede i pozivao na predah. Kada smo došli u planinarski dom uzeli smo tople lončice i otvorili naše konzerve. Odavno nismo bili toliko gladni. Oko nas veselo društvo planinara iz Engleske. Predvodi ih prosjedi učitelj po imenu Rej. Razmjenjujemo adrese.

Sutradan smo ustali rano prije svih, jer nismo mogli spavati od uzbudjenja prije uspona na sam vrh. Do doma na Kredarici neprekidno smo zastajkivali i gledali u visoku stijenu. Tamo idemo. Iznad nas leti helikopter i nosi balvane ka Triglavskom domu. Sjetih se da smo i nas dvoje dali skroman novčani prilog za proširenje planinarske kuće.

Pomalo nas obuzima strah. Znamo da su mnogi stradali jer planina može da iznenadi, a mi smo prvi put na ovim visinama. Prisjećamo se riječi prijatelja dok su nas ispraćali: »Niste trebali da idete sami«. To nam, naravno, kažu oni za koje je i Avala visoka i divljia.

Evo nas u domu punom planinara! Uzimamo čaj. Ostavljamo rančeve i nosimo sa sobom samo knjižice, dnevниke transverzale i fotografski aparat. Ponovo klinovi i zasjećena stijena. Ne prestajemo da bođrimo jedno drugo. Sunce i vjetar tjeraju maglu. Susrećemo one što se vraćaju. »Dobar dan« i, obavezno, »Sretno«. Najzad, evo nas na vrhu. Ljubimo se u znak čestitanja. Ostajemo gore oko dvadeset minuta i polako krećemo, nazad sretni da je sve bilo lijepo i bez teškoća. Sutra idemo u posjet Triglavskim jezerima.

U domu pijemo čaj i pomalo uobraženo gledamo na one što se tek spremaju da osvoje vrh Triglava. »Sretno!«



Kratersko jezero u vulkanu Bisoke

Foto: B. Lapenna Brakus

Susret s planinskim gorilama

BARBARA LAPENNA BRAKUS

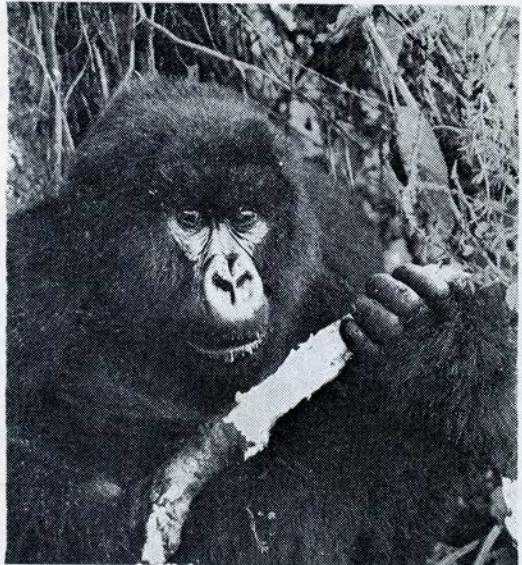
ZADAR

»Nemojte se preplašiti ako se iznenada pred vama pojavi dva metra visoki gorila; oponašajte geste svoga vodiča: žvačite lišće s granom, prekrižite ruke na grudima, jednom riječju prilagodite svoje ponašanje njihovom!« Ovim riječima zapadnonjemačka planinarsko-turistička agencija »Hauser« upozorava na jedinstvenu atrakciju u svom programu »Vulkanske planine Ruande«. To potvrđuje i prof. Grzimek, jedan od najpoznatijih zoologa svijeta: »Lako prohodne piste vode do ruba prašume, odakle se može jednosatnim do dvosatnim hodom pod vodstvom iskusnih vodiča i s nešto sreće naići na planinske gorile, koji su u ovom kutku istočne Afrike našli svoje posljednje utočište. To je jedinstven doživljaj i jedan od najuzbudljivijih susreta s faunom Afrike.«

S puno nade, no i stanovitom skepsom, krenuli smo u tu avanturu. Nakon četverosatne vožnje landroverom iz Kigalija, glavnog grada Ruande, stigli smo u Ruhengeri, malo mjesto u kojem se nalazi uprava nacionalnog parka »Virunga«. Park zaprema po-

vršinu od 18 000 ha na sjeverozapadu zemlje. Lanac vulkanskih planina tvori prirodnu granicu s Ugandom i Zairom. To su Muhabura (4127 m) i Gahinga (3474 m) na sjeveru, zatim Sabyinyo (3631 m) na samoj tromeđi Ruande, Ugande i Zaira, te Bisoke (3711 m) i Karisimbi (4507 m) na zapadu. Svi ovi vulkani ne pokazuju više znakove aktivnosti i uspon na njih je moguć iz Ruande. U Zairu se nalaze i dva aktivna vulkana: Nyaragongo i Murara. Na podnožju vulkana Bisoke živi u neprohodnoj tropskoj džungli oko 150 planinskih gorila u obiteljima od 5 do 20 članova. Familijom suvereno upravlja jedan stariji mužjak, koji predstavlja i glavnu opasnost braneći svoje članove od neželjenih uljeza. Bez iskusnih vodiča, koji svakog od ovih gorila već osobno poznaju, i u stanju su da savršeno oponašaju njihove geste i ponašanje, bilo bi iluzorno pokušati do njih doprijeti.

Nakon obavljenih formalnosti na ulazu u nacionalni park, podijeljeni smo u dvije manje skupine. Važno je da skupina bude ma-



nja od obitelji gorila koju namjerava »posjetiti«, da se ovi ne bi osjećali ugroženima time što su u manjini.

Naoružani fotoaparatima i filmskim kamerama i s mješovitim osjećajima, od ugodnog uzbudjenja do laganog podrhtavanja u koljenima, slijedimo našeg vodiča stazama kroz plantaže banana i kukuruga, zatim kroz bambusovu šumu, dok ne stigemo do ruba tropske džungle. Tu se vodič zaustavlja i daje nam posljedne upute: Od sada je svaki razgovor najstrože zabranjen, isto tako izdvajanje iz grupe. Moramo slijediti i u sve-mu oponašati njegove pokrete. U slučaju susreta ne valja pokazati uzbudjenje ni strah (lako je to njemu kazati!), te kleknuti na zemlju i prekrižiti ruke na grudima, da bismo time pokazali svoju miroljubivost.

Slijedeća dva sata penjemo se strmim, teško prohodnim stazama, jedva uspijevajući da držimo korak s vodičem, koji nam naneće upravo luđački tempo. Pod visokim i gustim stablima hagenija vlada polumrak i potpuna tišina. Sa spletom lijana, mahovina i paprati, kojima su stabla obavijena, kaplje voda po nama, a težak i vlažan zrak još više ometa uspon po kliskom tlu. Već smo pomalo pri kraju snaga, kad se vodič naglo zaustavlja. Stigli smo do ruba manjeg kratera. Na tom su mjestu juče bili gorile. Pokazuje nam ulegnuti žbunje i otkinute stabljike senecija — očite znake njihova nedavnjog boravka na tom mjestu. Tko se nadao da je time najgori dio puta završen, ljuto se prevario! Nakon kratkog predaha slijedi mu-njevitvo spuštanje gotovo okomitim padinama kratera. Vodič pokušava da nam mačetom bar donekle prokrči put kroz neprohodno raslinje. Klizimo po gustom spletu povijuša, djelimice i nekoliko metara iznad zemlje, grčevito pokušavajući da se rukom

uhvatimo za poneku seneciju ili divovsku koprivu (!). Nikom od nas nije jasno kako vodič uspijeva da u tom košmaru slijedi trag gorila. Na jednom mjestu »potonula« sam do vrata, kad je iznenada grana lijane pod majom nogom popustila. Trebalo je truda dok su me uspjeli izvući!

Ovo luđačko spuštanje, klizanje i padanje najednom se naglo završava. Nalazimo se na dnu kratera. Vodič rukom daje znak da se zaustavimo i kleknemo na zemlju. Ne vidi-mo i ne čujemo ništa, no ipak rado slijedimo njegove upute: zadihani i preznojeni, izgreveni šibljem i opečeni koprivom, ionako se jedva držimo na klecavim koljenima. Slijedi nekoliko minuta potpune tišine, u kojima po-kušavamo doći doaha i donekle se smje-stiti na neudobnu tlu. Naizgled bez ikakva povoda naš vodič najednom počinje da bere i žvače lišće s grana, prateći to nekakvim neartikuliranim mumljjanjem. Pogledavamo se u nevjericu: nigdje ni traga prisutnosti nekih živih bića, te već počinjemo vjerovati da izvada šalu s nama. Najednom, kao grom iz vedra neba, začuje se strahovit urluk, granje se upravo preda mnom rastvor i, kao da se iz ničega stvorilo, ukaže se zastrašujuće veliko crno čudovište; počinje da se udara u prsa, bijesno i izazivački — tako mi je barem izgledalo — gledajući u mene. Poslije sam od vodiča doznala da je bio visok malo više od dva metra, no meni se onako sićušnoj pri zemlji pričinio drugim izdanjem King Konga! Činilo mi se da taj fingirani napad traje čitavu vječnost (u biti je trajao 1–2 minute). Svi smo bili skamenjeni od užasa i nitko ni da pomisli na snimanje i fotografi-ranje.

Tek kad se stari gorila, zadovoljan dojmom koji je proizveo na nas i našim defen-zivnim držanjem, povukao k svojoj brojnoj obitelji, počeli smo se polako oporavljati od šoka. Slijedili smo vodiča puzeći još dvadesetak metara do ruba manje čistine, na kojoj se smjestila brojna obitelj: dvije ženke s mlađunčadi, te još nekoliko »djeca« razne dobi. Stari gorila nas je očito ocijenio kao potpuno bezopasne, jer se više nije ljutio na nas, no nije prestajao da budno motri svaki naš pokret. Sad smo imali prilike da fotoaparatom i filmskom kamerom ovjeko-vječimo ovaj jedinstveni susret. Zaboravljeni su bili svi naporci i umor, ostao je još samo osjećaj ushićenja.

Nakon pola sata tih se povukli, jer su se gorile počeli spremati za svoju pri-podnevnu »sijestu«, pri kojoj ih se ne smije uznemiravati.

Agencija »Hauser« zaista nije pretjerala nazvavši ovaj susret jedinstvenim doživljajem. Preostaje nam da se nadamo da pretje-rana ljudska radoznaost i nasrtljivost neće onemogućiti idućim pokoljenjima da s istim ushićenjem dožive susret s posljednjim slo-bodnim planinskim gorilama.

Kilimandžaro!

MIRO LAY

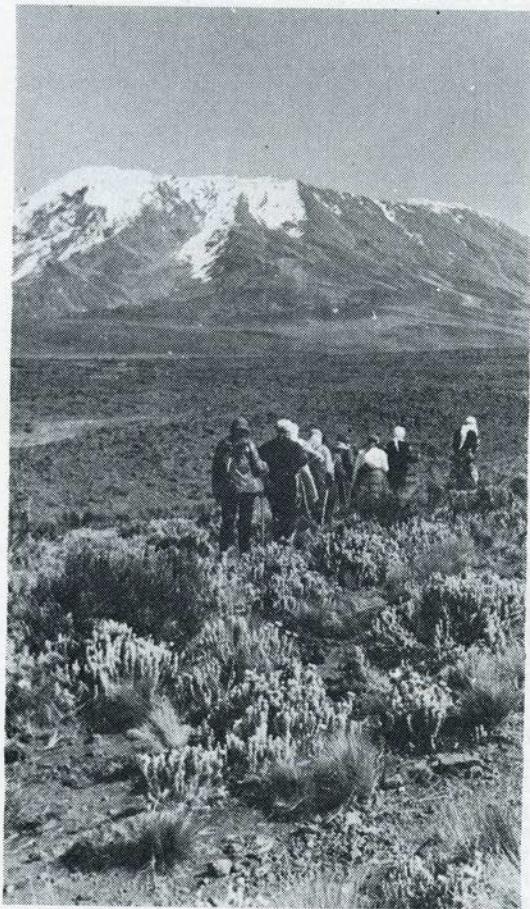
ĐAKOVO

Planinarsko društvo »Đakovo« postoji tek od siječnja 1979., ali već od onda postoji i ideja za uspon na najvišu planinu Afrike i njen najviši vrh, Uhuru Peak (5895 m). Nije bilo teško spremati plan polako, korak po korak, dan za danom, ni na čemu izgraditi nešto veliko. Onako kako to Slavenči dosad ne učiniše!

Ekipa nije okupljena izborom i selekcijom već na bazi prijateljstva i ljubavi prema planinama. Selekcija nije bila moguća, jer tko bi onda išao iz društva koje je tek osnovano i nema planinarske navike i tradicije. Morali smo drugim putem, pa šta bude! Pravili smo popise zainteresiranih, izračunavali sve mogućnosti putovanja, tražili najjeftinije, a najbolje. Kako doći do para? Kako izdržati sve napore uspona, kako se pripremiti? Kao ekipa, bez velikih iskustava, bili smo u nemilosti mnogih koji su nam trebali i mogli pomoći. Nitko nas nije ozbiljno shvaćao. Nije bilo baš lako prijeći preko svih podsmjeha, odbijanja, ali i ponekad neozbiljnosti samih članova ekipe. Ljudi nisu bili uvijek spremni na velika odricanja i žrtvovanja. Trebalo je snage!

Jedan dio novca sami smo zaradili štampanjem i prodavanjem značaka i razglednica te prodavanjem starog papira. Drugi smo dio dobili od radnih organizacija, članova i poznanika, te od »ekspediciskog dinara« koji smo uveli uz članarinu i napokon, štednjom u malu kasicu. Treći i najveći dio izvadili smo iz vlastitog džepa. Nije bilo lako koordinirati sve poslove i dogovore jer je ekipa na kraju bila vrlo šarolika, bilo nas je dvanaest na beogradskom aerodromu odakle nas je »Swissair« vozio za Zürich: šest Đakovčana (Manda Čurić, Lidija Horvat, Davorka Tomić, Branko Kindl, Zvonko Hajduković i Miro Lay, voda ekipe), četvero Osječana (Diana Krstić, Đurdica Brodić, Mario Poljak i Duško Mileusnić), Tanja Androić iz Samobora, te Riječanin Žarko Lučić. Iz svih krajeva Hrvatske, pomalo sa strahom, krenuli smo prema dalekom cilju. Nismo bili osobito pripremljeni, jer skupiti cijelu ekipu na trening bio bi pravi pothvat, pripreme su većim dijelom bile individualne osim nekoliko izleta gdje nikad nismo bili svi zajedno. Ipak, krenusmo dobro raspoloženi.

Iz Beograda 19. srpnja 1981. letimo za Zürich, slijedeći dan za Dar Es Salaam u Tanzaniji; usputne stanice Geneve i Jeddah u Saudijskoj Arabiji, sve za oko deset sati leta velikim DC 10. Ujutro 21. srpnja bijuhu točkovi našeg aviona na betonskoj pisti Dar Es Salaama. Izlazak iz aviona u nepoznato, među strane nepoznate ljudi, u dalekoj zemlji južne polutke. Ipak, osmijeh na licima,



nema umora ni straha. Spavanje u prljavim sobama hotela »Skyway«, traženje najboljeg prijevoza prema Arushi i zatim luda vožnja autobusom cijelu noć do 650 km udaljene Arushe. Tumaranje Afrikom.

Hotel »Tanzanite«, dvadesetak km od Arushe, naša baza za cijelo vrijeme u Tanzaniji. Odavde krećemo prvo u nacionalni park Arushu gdje je naš prvi cilj, Mount Meru (4565 m), određena za trening našoj ekipi. Prvo kombijima do Momella Game Lodge, malog rajskega naselja hotelskog tipa, ishodište točke za Meru. Pod punom spremom idemo prvo landroverima na 2400—2500 m visine. Odavde sve na ledi i lagano kroz džunglu u pratinji jednog vodiča i jednog rangera s puškom zbog divljih zwijeri. Taj dan smo stigli do novosagrađene barake Sado (oko 3600 m). Prvi znaci visine: lake glavobolje i nesanica.

Sutra smo na vrlu, svih dvanaest. Pogled na Kilimandžaro je fantastičan, šezdesetak kilometara zračne linije, ali strši visoko u nebo, daleko iznad oblaka blješte njegovi snjegovi.

Mount Meru je bio naša prva stepenica u Tanzaniji. Slijedila je ona druga, veća i važnija — Kilimandžaro. Strpali smo se u jedan kombi i za sat i pol ili dva bili u Marangu, selu podno planine, obično ishodištu točki za uspon. Smjestili smo se u hotelu »Marangu«, jedno popodne za odmor. Prošetali smo do čuvenog hotela »Kibo«, gdje smo našli naljepnice Karlovčana i Skopljanaca, napravili krug kroz plantaže banana i kave, otišli do riječice Une. U hotelu smo ugovorili nosače i vodiče, spremili naprtnjače, jer ne smiju biti teže od 18 kg, i otišli na spavanje puni iščekivanja, nestrpljivi, kad ćemo već poći.

Ujutro, u srijedu 29. srpnja, krećemo na dugo očekivani uspon. Taj prvi dan dospjeli smo do kuće Mandara na 2727 m. Put vodi kroz džunglu, a traje oko 3—4 sata lagana hoda. Uopće, na Kilimandžaro se ide vrlo polako radi što bolje aklimatizacije. Sto lakše, to bolje i sigurnije do vrha.

Drugi dan put vodi kroz savanu do druge kuće, Horombo, bolje reći do skupine kućica jer ih ima desetak. Visina je 3780 m i ovdje dolazi do prvih znakova visinske bolesti: već se teže spava, hod je osjetno sporiji, zraka je sve manje. Sve usputne kuće opremljene su krevetima tako da su vreće za spavanje jedini potrebni rezervi.

Na Kilimandžaro se može ići na dva načina: možete sami nositi hranu i kuhati, ili sve platiti, pa se nosači i vodiči brinu za sve što je potrebno. Mi smo se opredijelili za prvi, teži, ali zato zanimljiviji način. Kuhali smo sami čak i u kući Kibo na 4720 m, a vodiči su dolazili kod nas na čaj, što inače nije uobičajeno, jer nosači i vodiči kuhaju za sebe i spavaju odvojeno u posebnim kućicama.

Od kuće Horombo do kuće Kibo potrebno je oko 7 sati hoda, a toliko treba i od Mandare do Horomba. Razlika je u visini i okolišu. Nakon savane slijedi prava pustinja. Samo pijesak i kamenje vulkanskog porijekla.

Iz kuće Kibo krenuli smo oko pola dva u noći. U koloni jedan po jedan, s tri vodiča. Tanja je ostala jer je visina činila svoje, glava ju je žestoko boljela, ostalo nas je jedanaest. Hod po noći siparom može biti nezgodan i vrlo zamoran, pogotovo na toj visini. Već na 5000 m počele su i ozbiljnije smetnje. Mario, najmladi član naše ekipe (samo šesnaest godina), tužio se na veliku mučninu i povraćanje. Ni drugima nije bilo puno bolje. Bilo je posrtanja i glavobolje.

Cekao se izlazak sunca, možda će biti lakše. No kad su nas prvi zraci obasjali,

negdje pred Gillmans Pointom, bilo je još teže. Točno u osam sati bili smo svih jedanaest na prvom vrhu Kilimandžara, Gillmans Pointu, 5685 metara. Temperatura je bila minus 7 stupnjeva.

Po planu smo se trebali zadržati oko sat vremena na Gillmansu, međutim, vodič je inzistirao na što ranijem polasku na Uhuru Peak jer vjerojatno nije bio uvjeren da će sve teći glatko. Kao ekipa sa šest djevojaka i jednim šesnaestogodišnjakom, nismo bili uvjerljivi. Ovdje smo pogriješili i poslušali vodiča. Da smo radili po svom, vjerujem da bi se na najvišem vrhu našlo još dvoje ili troje ljudi. Ovako sam već nakon desetak minuta bio primoran da zovem one koji mogu nastaviti prema vrhu Kilimandžara. Tek nakon tri poziva skupilo nas se šestoro.

Trebalo je sat i pol do vrha Uhuru Peak (5895 m), najvišeg vrha afričkog kontinenta. Našlo nas se šest pored naše zastave i zastave našeg društva: Manda, Đurdica, Mario, Žarko, Branko i Miro. Pola ekipa je stiglo na vrh: troje Đakovčana, dvoje Osječana i jedan Riječanin. Dvije djevojke i šesnaestogodišnjak!

Zadržali smo se oko sat vremena, te snimali aparatom i kamerom. Vrijeme nas je poslužilo, vedro, sunčano, nagradu za sve napore tokom priprema i uspona, bolje nije moglo biti. Pored ledeničkih bregova čudesnih oblika i pogleda na dalek i sad sitan Mount Meru, nije bilo lako otići, Kilimandžaro nas je opčinio. Najradije bismo gore ostali.

Nazad do Gillmansa trebalo nam je sat vremena, a do Kibo kuće rekordnih 50 minuta. Sjurili smo se niz strme sipare i u jedan popodne bili u krevetima kuće Kibo, odspavali sat, i onda prema dolje, prema kući Horombo. Sretni i nasmijani, s vrhom u srcu.

Vratili smo se ponovo u hotel »Tanzanite«, pa krenuli u obilazak rezervata Ngorongoro i nacionalnog parka Lake Manyara, za odmor i opuštanje. Kad smo već prevalili tolik put, nije se isplatilo propustiti ono što vrijedi vidjeti. Nakon trodnevnog obilaska opet smo u autobusu za Dar Es Salaam.

Otišli smo još na otok Zanzibar. Brodom oko četiri sata vožnje od Dar Es Salaama, ali daleko, daleko od svega. Nešto što vrijedi osjetiti i doživjeti jer to nije više Afrika, a nije ni Arabija. Čudna mješavina ljudi, običaja i ponašanja. Nema mnogo toga za gledanje, više se čuje, osjeća kroz mirise i okuse. Daleki Zanzibar je ostavio dubok dojam na sve nas.

Preko Züricha smo se vratili u Beograd. Cijeli put je trajao 28 dana, u Tanzaniji smo boravili puna 24 dana i, da smo mogli ostati još, vjerojatno bismo ostali. Vjerujte, sve što smo uložili u taj veliki plan, isplatilo se i vrijedilo je.

I oni su planinari

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Ima ih u našem planinarskom društvu »Faklenica« podosta: malih, velikih, debelih, mršavih, kržljavih, bucmastih, čupavih, pječavih kao svračje jaje, štuljivih, ozbiljnih za svoju dob, ali i brbljavih kao svrake.

To su naši najmladi. Naša djeca, naši planinarčići. Idu s nama, za nama, pred nama, bez iskustva, bez osjećaja straha, pa ju rišaju prvi na vrhove i na stijene kao borci na barikade. Često nas znaju i naljutiti, ali nas najčešće nasmiju svojim dječjim vragolijama.

Sve oko sebe gledaju svojim pogledom, mjere svojom vagom, čuju svojim sluhom. Sve reproduciraju na svoj dječji, neposredni način. Mnogo puta nas iznenadi njihov smisao zapažanja, uočavanja oblika stvari oko nas. Svemu i svačemu daju svoja imena, svoj subjektivni pečat, gdje je zastupljeno sve ono bogatstvo dječje mašte i fantazije. Sve im ima svoje vrijednosti.

Njihov prvi susret s planinom je nešto nezaboravno. Maleni, radoznali, sve oko sebe gledaju svojim velikim, začuđenim dječjim očima i mnogo toga više i vide i dožive nego mi odrasli, koji smo često puta zaokupljeni svojim problemima, prenatrpani mislima, brigama koje nas često puta ne ostavljaju na miru ni u planini pa, hodamo li hodamo, ne vidimo ništa oko sebe. I baš u tim trenucima njihovi veseli glasovi izbacuju nas iz te tupavosti, zamišljenosti i osobne preokupacije.

Vesele se ti naši mališani svakoj ptici na grani, svakom gušteru koji potriči stazom, vesele se i raduju svemu i svačemu, pa po neki put ta njihova pustopašnost prelazi i na nas odrasle tako da bismo i mi skakali zajedno s njima kao mlada jarad po ledini.

I tako dok sjedim u sobi, a vani kiša lupa o prozorska stakla, ja ih vidim ispred sebe...

Halan: mršav, vižljast dječačić, dobio ime po prevoju Halan na Velebitu. Prve dojmove s planine dobio je gledajući vrhova iz udobnog samara na očevim ledima. S 12 mjeseci već je bio na jednom od velebitskih vrhova. U sedmoj godini života njegove nožice već su gazile snijeg na 3500 m visokom sedlu Jungfrau u Švicarskoj, dok je čekao očev povratak s istoimenog vrha. Ni krov Evrope Mont Blanc mu nije nepoznat, jer ga je gledao iz doline Chamonixa, a okusio je i tvrdoču njegovih ledenjaka.

Neven: plave oči kao nebo, kosa kao zrelo klasje. Prvi put je otišao na Velebit u košari nošen između oca i majke. Imao je tada samo šest mjeseci. Prve njegove korake doživjeli smo ispred našeg planinarskog doma, kada se odjednom digao s prostirke na kojoj je sjedio, ustao, najprije na jednu nogu, pa



Mojca

Foto: D. Perić

na drugu i koraknuo prvim malim koracima u veliki svijet. Kanjon Velike Paklenice prešao je s 18 mjeseci, malo nošen, malo je sam hodoao. Danas ima pet godina i pješači sam.

Mare: hitra kao zec, brbljiva kao svraka, okretna kao zvrk. S tri godine počela je planinariti, koturala se niz kanjon Male Faklenice sa četiri godine.

Magdalena, njena starija sestra: od Magistrale do Visočice, od Visočice pa preko Velikog Rujna dva dana hoda, bez riječi; i danas hoda po planini.

Nino: visok, crnomanjast, suhonjav, s devet godina već je bio pasionirani planinar, doživljava planinu kao rijetko koji njegov vršnjak. Prešao skoro sve planine Hrvatske i Slovenije.

Jasminka: hod mladog laneta, odmjerena, ozbiljna za sedmogodišnju djevojčicu.

Mojca: četvorogodišnja djevojčica, koja je kao dojenče letjela na skijama, na leđima

svog oca. Danas hoda zajedno s nama, a tako je malena da nam se u velebitskom grmlju za čas izgubi. Od magistrale do Simonovića stapine marširala je zajedno s nama. Na Bačić kuk popela se mala Mojca prva, tako spretno, dok se iza nje penjala njena majka, alpinist i speleolog. »Mamice, vidi kak je lep ovaj gad« — povika Mojca jednog dana stojeci blizu poskoka, a ovaj je bio toliko lijep da se nije ni pomakao. Još se bliže sagnula da ga bolje vidi. Kada smo došli bliže ja sam je samo povukla za bluzicu i tako sam zavikala, da su se obojica prestrašili pa pobegli: poskok u grm a Mojca mami u krilo.

— Mamice, vidi kaj sam našla — cpet povika jednom u planini, noseći jednog guštera u ruci. Ne znam samo kako ga je uspjela uhvatiti.

— Mamice, vidi kako je debela ova gospa — reče jednog dana kada smo sjedili blizu potoka, a ona uhvatila nekakvu debelu žabettinu. Meni je zamalo želudac izletio van.

— Pusti je, malecka — reče njena majka, nju boli kada je netko drži u rukama, pa će plakati. Mojca je žalosno pustila svoju igračicu, jer puževi, žabe, zmije, gušteri, leptiri, sve živo što živi i leti u planini, to je maloj Mojci igra i zabava. Ni skijanje joj nije nepoznato, jer čim je mala Mojca prohodala, odmah je naučila i skijati, samo se katkada to dijetre prevari u računu i nastavi skijati i po travi, kada snijega više nema.

I tako, dok sjedi u sobi, ispred mene prolazi još bezbroj te dječice, naših malih planinarčića.

Zimski pohod Visočici

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Zimsko jutro, sunčano i prohladno. Ovčarski psi najaviše naš dolazak u selo Luku. Radoznali stanovnici, i staro i mlado, izašli su pred nas u znak dobrodošlice, kao pred hodočasnike. Ne! Nije to bio doček, iako dobrodošlica nije izostala. To je bila velika znatiželja, posebno djece iz tog dalekog sela podno Visočice. Naravno, njihova radoznalost je opravdana. Prije svega, ovuda veoma rijetko



Raza Biber s janjetom

Foto: U. Beširović

prolaze planinari, a skijaši, vjerujemo, nikada nisu prošli do toga dana. Mi smo prvi neznanci koji dodosmo po izmaku prošle duge zime. Srdačni pozdravi i upoznavanja u prolazu. Odbijamo ponude da nas posluže kavom i mlijekom, jer žurimo prema snježnoj planini. Dobrodušni gorštaci nas odvraćaju, da je suviše rano, da je velik snijeg. Neki nam govore suprotno i odobravaju naš odlazak u planinu: Nosite skije. Lako je vama. Samo idite. Imate opremu. Čuvajte se samo usova...

Od rane zore nebo je vedro. Sunčan dan. Na nebū samo ponegdje u daljinu bijeli oblak i orlovi iznad nas. Osamljeno drveće u daljinu kao zelene straže na horizontu.

Napuštamo selo uz lavež pasa: kakav doček, takav i ispraćaj — pasji lavež.

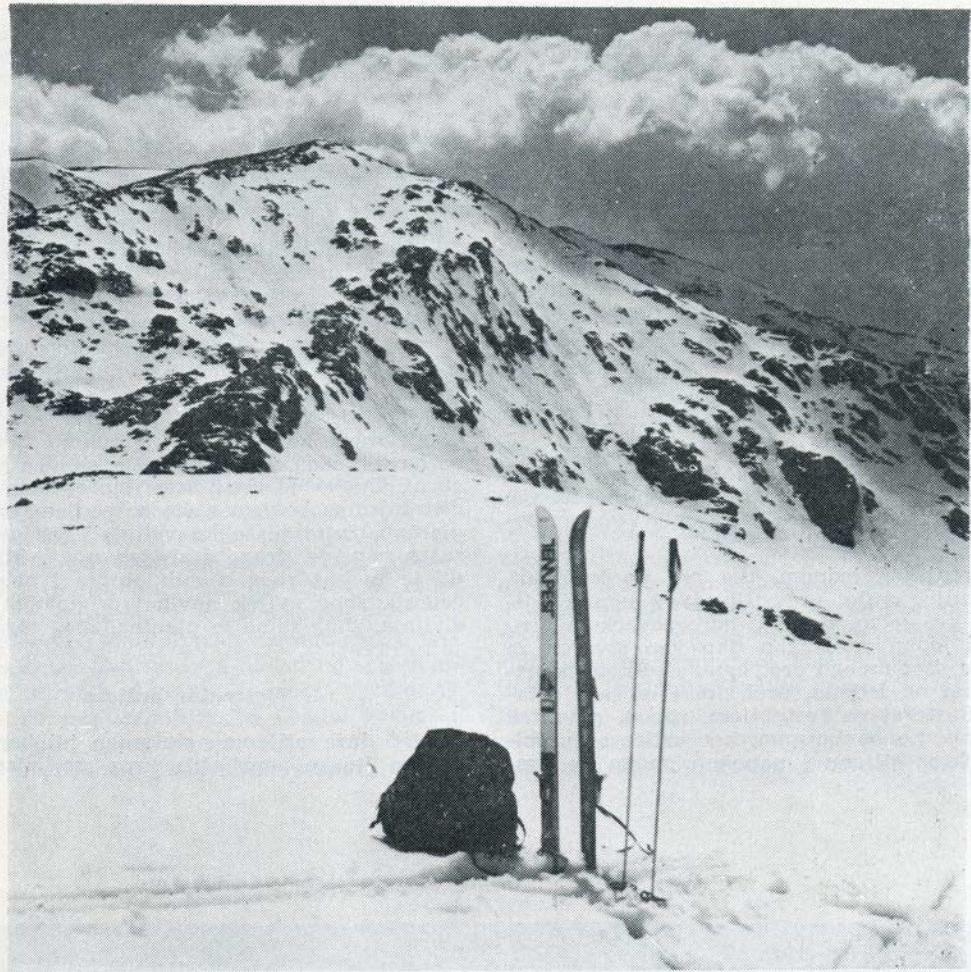
Mršava planinska zemlja. Trava na rebri ma i u utrobi krša. Ulazimo u šumovit tjesnac Koljevkiju, koji dijeli masiv konjičke Visočice na istočnu i zapadnu planinu, kako to kažu ovdašnji gorštaci.

Ovdje, u Koljevkiji nestaju znaci proljeća. Ulazimo u snježno carstvo. Samo prisjone strane Trojana, Lučke gore i Glatkog brda djelimično su bez snijega, prošarane okopnjem zemljom.

Uska uvala omeđena brdima i snijegom dovela nas je do Polica, do velike nekropole stećaka. Dovde nam put nije bio naporan. Snijeg tvrd i ugodan za hodanje. Lakše nego ljeti, tako nam se bar čini.

Odmaramo se uz stećke koji su visoko iskopnili i nadvisili snijeg. Ovdje je, čini se, pomrla i sahranjena vlastela. Nigdje traga od pomrog puka.

Dan sunčan. Ljetnu markaciju (ovuda vodi put Bjelašničke planinarske transverzale)



Džamija (1974 m) na Visočici

Foto: U. Beširović

prekriva snijeg. Sami smo na snježnoj planini. Samo ponegdje zapjevaju zebe. Nerijetko nailazimo na tragove zvjeri. Svuda tišina oko nas razljeva se kao voda. Čujemo svoje disanje. Sporo savlađujemo uspon. Propadamo u svježem snijegu, koji je ovđe padao prije dan-dva. To nam otežava uspon.

Dolazimo do Velike lokve (Veliko jezero) podno Ljeljena. Od vode i stećaka, pa i kamenja, nema ni traga. Sve je još pod snijegom. Na mjestu jezera ravna je snježna ploha, po kojoj naslućujemo da je tu ljeti velika lokva.

Izlazimo na zasnježeni prevoj podno Džamije (1974 m). Pogledom milujemo dragedale vrhove Čvrsnice, Prenja i Treskavice, koji se gube i spajaju s nehom u plavičastoj

izmaglici. Ljepote i prirodne pojave pred kojim se stoji i šuti, kao pred djevojačkom ljepotom. Oko nas bespuće divlje ljepote. Ljubav stijena i snijega. Zebe su se umirile. Možda su se zaboravile u ljubavnoj igri. Možda se dive ovoj ljepoti kao i mi. Nijemo i tih je sve oko nas. Opuštamo se i meditiramo...

Zimsko rano popodne upozorava nas da se trebamo vraćati u dolinu.

Povratak niz zasnježenu planinu bio je veoma lak i kratko je trajao. Brzo smo se spustili na smučkama do ozelenjelih livada iznad sela Luke. Tu smo sreli mlade čobanice s ovcama i janjcima. Jednu od njih, Razu Biber, snimili smo s njenim miljenikom — janjetom, za uspomenu na ovaj naš pohod Visočici.

Crtice s Prenja

EDIN DURMO
ZENICA

»Prenj planina nije...«

Sjedim sam na vrhu Osobca i gledam razigrane vrhove. Sve je nekako meko i ležerno. Prijе nekoliko sati sam ušao u sjeverozapadni brid Osobca, dugačak 700 metara, a sada sam tu, kraj kamene piramide. Razbacao sam penjačku opremu na sve strane i legao. Gledam u nebo. Kako je samo plavo, a još jučer nije bilo za prepoznati. Vjetar, gromovi i tmurni oblaci razdirali su planinu. Kroz noć tisuću zvižduka i krikova, a onda je osvanulo tiho, sunčano jutro kakvo zna biti samo na Prenju. Za tili čas su se smirile uskovitlane mase. Vjetar je iščezao u dubini vrtača i provalija, a oblaci su se istopili iza nazubljenih grebena.

Prenj još jednom, tko zna po koji put, pokazuje svoju prevrtljivost i nepredvidivost. Još jedan obrat u hercegovačkom divu i još jedan razdragan dan kao stvoren za uspon. Bez mnogo problema, s teškom naprtnjačom na leđima, prelazim i najteže detalje. Rastežaj za rastežajem, uspon, povratak niz uže, pa opet uspon, kao krtica se probijam kroz stijenu i napokon mogu da pre-

dahнем na zaravnjenom vrhu. Prenj mi dužuje ovaj užitak. Snimam. Tamo daleko iza Otiša i Zelene glave izbjiga svježa izmaglica. Nosi je povjetarac od Lupoglava i Crnoglava. Divnog li mozaika dolje u dubini. Preostale krpe snijega, poput rasutih ovaca na livadi, unose život u ovaj sve sparnji dan.

Već je podne. Sunce pravi luk nad planinom, a ona se smiješi i ravnodušno uzdiše. Izgleda da prikuplja snagu za nov trzaj, za nov napad. Kipti u njoj jer je nesmiriva i neukrotiva, onakva kakvu je volimo. Čini mi se da tek sada, kada sam sâm na tom gorostasu, daleko od civilizacije i prepušten meditiranju, spoznajem zašto se penjemo na tu planinu, zašto je toliko volimo i poštujemo, zašto nam je draga i uvijek nova. Mislim da je to baš zbog njenih obrata i neukroćenosti, zbog uvijek novih i originalnih doživljaja, zbog same te planine, zbog toga što je to Prenj!

U Vjetrenim brdima

Već duže vrijeme slušam o toj barijeri stijena što se popriječila kroz srce planine,



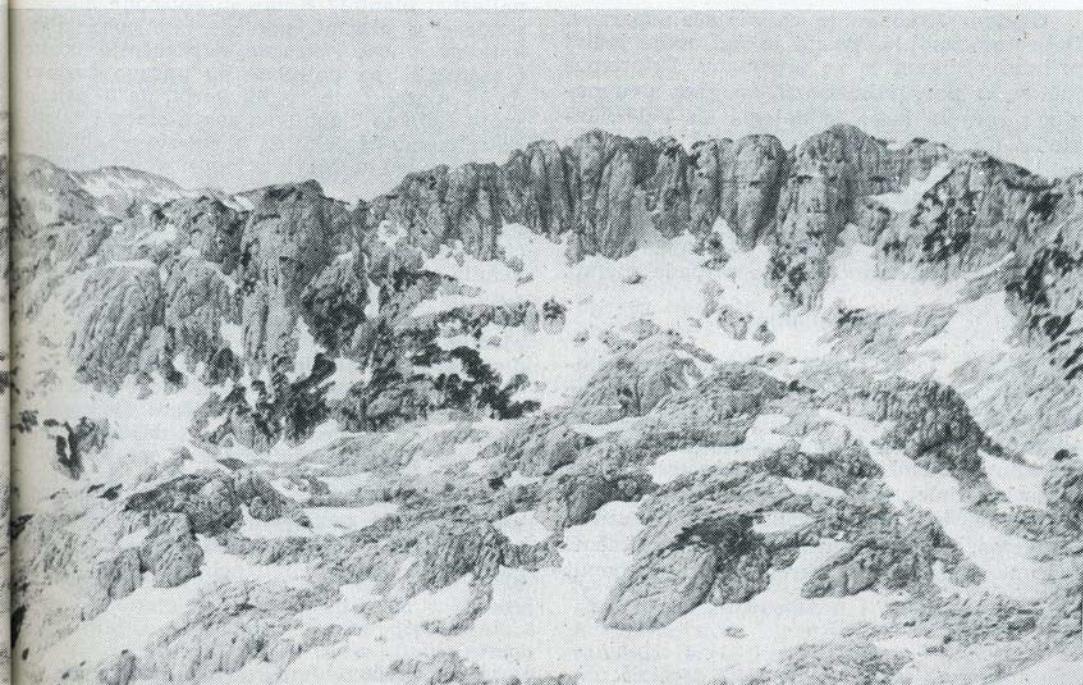
ali nikad ranije nisam imao priliku da i sam prošvrljam po njenim liticama i dokučim ono zadovoljstvo koje svi osjete nakon povratka iz tog dijela Prenja. Vjetrena brda, sazdana kao po nekom redu, malo tko i posjećuje. Rijetki alpinisti i oni koji se ne peñju, ali su srcem vezani za ovu planinu, jedini su gosti ovih visova i dubodolina što se skladno nadovezuju jedno na drugo. Oni su vjerojatno i jedini koji još uvijek mogu okom uhvatiti brze divokoze i njihove mlade u bezbrižnoj igri. Da, baš tako, jer ovaj kraj je jedan od rijetkih u kome se još mogu sresti veće skupine ovih plahih gospodara vrleih prenskikh visova.

Sa sedla između Otiša i Zelene glave krenuli smo prije pola sata prema centralnom dijelu Vjetrenih brda, s namjerom da ispeñjemo »Smjer preplašenih divokoza«. Najviši stup barijere, u kome se nalazi smjer, činio nam se tako blizu, ali se pristup do njega odužio. To nas ipak nije činilo nestrpljivima, jer je krajolik oko nas bio nadasve zanimljiv, a sam teren po kome smo išli nijednog trenutka nije dozvoljavao da nam bude dosadno. Duga otklizavanja niz strme snježnike preko ispranih škrpastih ploča i pukotina činila su nas radosnim, a usponi i silasci budili su u nama osjećaj sigurnosti. Velike rupe u podnožju bezbrojnih stupova i ka-

mina što čine barijeru Vjetrenih brda, divna su odmorišta i pravo osvježenje u ovom toplog junskom danu. Nastale su topljenjem dodirnog sloja snijega sa stijenom i prepune su curaka hladne vode. Pijemo je s užitkom. Još malo suhih šljiva iz ranca i možemo krenuti u smjer.

Brzo i s lakoćom prelazimo dužinu za dužinom i uskoro stižemo na vrh, ustvari na jedan od vrhova, jer ima ih mnogo. Odavde je divan vidik na suprotnu stranu. Dolje je Stirin-dô još uvijek pod snijegom, okupan zlatnožutim odsjajem zalazećeg sunca, a desno strši ponosita i velom tajanstvenosti obavijena piramida Lupoglava. Krenuli smo grebenom barijere prema jugu. Usput svladavamo niz prepreka: stalni silasci u procjepe kamina, pa onda usponi na neke od vršića i tako redom u dužini od oko tisuću metara.

Najzad, spuštamo se niz sjevernu stijenu kote 1888 i, naravno, ne bi bilo zanimljivo da pri silasku nismo zalučali. Dodatni napor u četvorkama i peticama te stijene začinili su našu turu. Bio je to potpun i divan doživljaj u ovom masivu. Poslije svega, dolje duboko u polutami čekala nas je dolina Velike bare sa svojim zelenim tepisima i zaostalim krpama snijega. Sigurnim korakom sruštamo se niz snježno prostranstvo, često



se osvrćući stijeni koja nam je podarila nezaboravne trenutke.

Kada smo sišli u dolinu, gore visoko pod tamnim svodom vidio se još samo nazubljeni obris grebena Vjetrenih brda, tog alpinističkog eldorada.

Na Zelenoj glavi

Ostalo mi je još malo do vrha. Raskvana snježna masa zadala mi je prilične muke. Oslonjen na cepin stojim i gledam put koji mi je preostao. Kako se čovjek osjeća uzvišeno kada stoji nadohvat željenog vrha i gleda ga s poštovanjem! Sjetih se uspona na Mont Blanc, kada sam onako iscrpljen stupio na vrh. Ali ne, ipak to nije isto. Ipak su naše gore, naše. Ma kolike bile, drage su nam i nezamjenive. Bez suvišnih tragova civilizacije, stoje ovakve odvajkada i nijemo svjedoče o rijetkim zaljubljenicima što ih posjećuju i vole.

Prene me snijeg što otkliza ispod mojih nogu i krenuh naviše prema vrhu. Stupio sam na suho stjenovito rebro i njime hitam ka zaobljenoj glavici kraj koje je ostalo još malo snijega. I najzad, evo me. Trebalо mi je pola sata sa sedla do vrha.

Vidim u dubini, na čistoj snježnoj površini, svoje tragove. Obuze me sjeta. Trag što vijuga, gubi se iza južnog grebena Otiša i spušta duboko dolje u uvalu. Gledam usamljene stope i razmišljam. Nije li to divno: kao na pustom otoku, tu u srcu drage mi planine, stojim i lebdim u vremenu. Ustvari, vrijeme za mene sada i ne postoji. Tu smo Prenj i ja. Suočeni stoje planina i čovjek.

Gledam kako se iz naprtnjače isparava. Dobro se oznojila. To mi je sad ovdje jedini prijatelj. Slikam je za uspomenu. Pripremajući se za povratak, opazih na jugu sivu maglenu zavjesu kako je nalegla na Velež. Izgleda da će uskoro zaposjeti i prenske vrhove. Krenuo sam natrag. U skokovima se spuštam niz snježnik i za mnom male lavine raskvašenog snijega prekrivaju moje tragove. Prenj uklanja i uzima u svoje okrilje sve ono što je strano, što ne pripada njemu.

Žrtve planine

Ležim u toploj vreći u ovom našem improviziranom bivaku i razmišljam. Prisjećam se današnjih događaja prilikom uspona kroz »Bosanski smjer«, te onog nezaboravnog povratka u podnožje stijene. Sada mi sve izgleda kao dalek san, a još prije nekoliko sati smo gore, po strmim policama i izlokanim jarugama, tražili mogućnost prolaza. Skačući s kamena na kamen, kretali smo se poput

divokoza i s nevjericom gledali u pukotine iz kojih su zjapili oštiri kameni zubovi. Oduševljavali su nas oblici koji su nastajali tisućama godina. Ovdje priroda nije štedila sebe. Čitava visoravan, nakon prelaska onog mora klekovine na vrhu Izgorjele grude, izbrzdana i prošarana bezbrojnim kanalima i jarugama, podsjeća na neku mrežu. Tu se neumorno smjenjuju kraški oblici: mnoštvo stupova, procjepa, stjenovitih mostova i kazana razbacanih na sve strane. I dok sunce neumoljivo prži, na površini te razbijene terase osjeća se teška hercegovačka sparina. Iz kamenog sivila izbjija jara, a u dubini projekcija i kanala sve je kao u drugom svijetu. Divna i toliko potrebna svježina zrači iz snježnika što se pritajeno skloniše od sunca i nadose utočište u bezdanu škrapa. Kapanje snježnice i veselo klokotanje niz minijaturne stjenovite kaskade, djeluje privlačno. Kao po naredbi spuštam se kroz uske stjenovite hodnike do snježnika. Hladna voda nas okrepljuje i vraća iz onog polupijanog stanja koje nastaje nakon teškog uspona i dugog izlaganja hercegovačkoj žegi u pustom kanonom prostranstvu.

Nađe li se u ovakvoj situaciji, čovjek tek tada počinje da razmišlja i shvaća što je bit života, čovjekove borbe, strepnje i nadanja. Tek tada mu je jasno da nije dovoljno biti hrabar i odlučan. Imati Prirodu na drugoj strani, biti suočen s njom, znači biti drzak, a istovremeno jadan, znači biti uzvišen u toj borbi i prepušten stihiji zaborava i patnje. Gubeći se u raskoši svijeta, čovjek traži sebe, svoju izgubljenu poviju, a vječito se pitajući: »Zašto?«. Da, zašto? Zašto su potrebne sve te patnje i naporu na koje čovjek nailazi u planini? Kome su potrebne blistave pobjede u planini, pobjede bez pobjednika, katkada mučne i strašne, najstrašnije? Kome i zašto? E, pa potrebne su upravo čovjeku da bi spoznao sebe u toj borbi, da bi osjetio svoju jadnost i pohlepu, svoju sreću i žalost. Potrebne su čovjeku da bi ugasio u sebi praiskonsku žđ za otkrivanjem novog i dalekog.

I sve dok je svijeta, sve dok je planina i ljudi, bit će potrebne te žrtve i patnje. Vječiti hodočasnici neumorno će krstarici od nemila do nedraga, s kamena na kamen, s gore na goru, osvajajući beskorisno, kako to jednom reče glasoviti Terray, pobijedeni pobjednik planine. Jer daleki su čovjekovi vidići i nepregledni horizonti saznanja, a istovremeno je tjesna i skučena njegova čahura u koju se skrio poput preplašene životinjice. Tjesna je i skučena baš kao i naš bivak popno ove gorostasne stijene.

San me svladava i posljednjim naporom uspijevam da pogledom kroz poluzatvorene oči dokučim zlatnožutu krunu stijene što gore visoko para tamni nebeski svod.



Premužićevom stazom po Velebitu

PETAR LUČIĆ-ROKI

ZAGREB

Sjedimo na vrhu Vučjaka i uživamo u svježini ljetnog predvečerja što struji iz šuma sjevernog Velebita, spuštajući se laganim povjartcem u doline podno Zavižana, sve dolje daleko prema užarenom kršu Primorja.

Sunce se već nagnulo nisko iznad otoka Cresa, i cijeli valoviti hrbat Velebita obojilo zlatno-smedim ugodađajem.

Na širokoj i smirenoj plohi mora nanizali se plavičasti otoci i školjici, a neki od njih prekinuo je ravnu zlatnu stazu sunca što se ljeskala od Velog Kvarnera do Podvelebitskog kanala. U Lomsku dulibu, dolje prema južnoj strani planine, zavlačile su se već tamne sjene večeri. Pod istočnim obronkom Zavižana mogao se još uvijek vidjeti početak Premužićeve staze, kojom smo se namjeravali sutradan približiti neobičnom kamenom svjetetu Rožanskih kukova.

Kad pogled ovako kruži hrptinom Velebita, čini nam se nevjerojatnim da je to onaj isti Velebit koji smo jednom promatrati s broda na prolazu mimo otoka Raba prema Krku. Gledan s mora djeluje kao siva strma

barijera bez igdje imalo zelenila, a kamoli šume, i teško bi bilo uvjeriti nekog suputnika da tamo gore iznad i iza te primorske goleti ima prostrani pašnjaka i gustih, starih šuma koje silaze niz istočne strane planine do Ličke visoravnji.

S ovog otvorenog vidikovca vrha Vučjaka, koji se izdiže pedesetak metara iznad planinarskog doma na Zavižanu, gledamo upravo obrnuto; na sve strane oko nas duboke stare šume i sočni pašnjaci iza kojih se prema jugu izdižu bijeli kameni kukovi, Rožanski i Hajdučki. Ovdje visoko gore prevladavaju cijelom dalekom okolinom sve nijanse zelene boje, koja čini upravo savršenu harmoniju s bjelinom kamenih vrhova i plavetnilom mora dalekog obzora na zapadu. Boje su osobito istaknute kad osvanu bistra jutra poslije nevremena. Ovog predvečerja dugi se i široki greben sjevernog Velebita gubio u sumaglici daleko prema jugu i prilazima srednjem Velebitu. Ovaj dio Velebita dugo je skrивao svoje neobične i zanimljive ljepote krajolika, sve dok nije bila izgrađena planinarska staza kroz sjeverni i srednji Velebit, duga 55 kilometara. Ta izvanredno vješto

izvedena staza građena je od godine 1930. do 1933., a dobila je ime po svojem gradištu, šumarskom inženjeru Anti Premužiću.

Probijajući se kroz zamršen i izlomljenn kamenit krajolik Rožanskih kukova, opkoljenih starim crnogoričnim i bjelogoričnim šumama, Premužićeva je staza planinarima i turistima omogućila da bez poteškoća i opasnosti, gotovo šetnjom, kao u kakvu prirodnog muzeju, mogu promatrati to bogatstvo oblika što ga je ovdje skupila priroda dinarskog krša. Taj solidno izgrađeni put vijuga ovuda stalno u visinama između 1500 do 1600 metara nad morem, ne prelazeći većih visinskih razlika, pa je vrlo ugodan i ne zamara svojom duljinom. Međutim, ako malo skrenemo sa staze prema vrhu kojeg istaknutog kuka, moramo računati s time da će nas svaki kilometar puta stajati bar jedan sat napornog uspinjanja, puzanja, spuštanja i klizanja, a možemo doživjeti i kakav iznenadan susret s nekom divljom životinjom, možda čak i s medvjedom, koji nije rijetkost ovdje na Velebitu.

Tako su pred nekoliko godina krenula u sjeverni Velebit tri moja znanca s namjerom da obidu dio Premužićeve staze kako bi utvrdili stanje stare markacije i puta nakon minule zime i velikih nevremena. Na rascriju s jednom od sporednih staza jedan se od njih na kraće vrijeme odvojio i krenuo prema dubokoj šumi. Kada se uvjerio da su na tom putu markacije na deblima stabala još uvijek sasvim u redu, počeo se vraćati prema mjestu odakle je skrenuo i gdje su se odmarali njegovi suputnici. Odjednom je osjetio neki trzaj po naprtinjači na ledima, kao da je o nešto zapao. Okrenuo se i gotovo se skamenio od straha. Ugledao je kako se od njega udaljuje tamna spodoba medvjeda, gegajući se nespretno prema šumi. Ujedno je opazio, da mu je razderan stražnji džep na naprtinjači i da u njemu nema više velikog grumena mladog sira, koji je toga jutra dobio dolje kod kuća na pašnjacima.

Bez daha i blijed dotrčao je do svojih drugova i srušio se pored njih ne progovorivši ni riječi. Tek kad se malo pribrao uspio je ispričati svoj neobičan susret s medvjedom. Privukao ga je miris njegova sira, a moj ga Jura nije čuo, jer je taj dio staze bio na mekanu travnatom terenu, kao stvorenom za tih prikradanje.

Naš prolaz Premužićevom stazom prošao je mirno sve do kraja Rožanskih kukova. Tu i tamo čuo bi se iz dubine šuma zov nekog srndača, ali veće divljači nismo sreli ni vidiđeli.

Premužićeva staza započinje blizu planinarskog doma na Zavižanu i tu najprije blago silazi pitomim, cvjetnim livadama, a onda neko vrijeme nastavlja smrekovom šumom jugoistočnog obronka Zavižana. Odjednom se prekida zelenilo livada i šuma i put se nađe usred vrlo krševita terena, nepravilnog grebena Čepuraša. Ovakvim imenom grebena narod je izvrsno označio njegov ras-

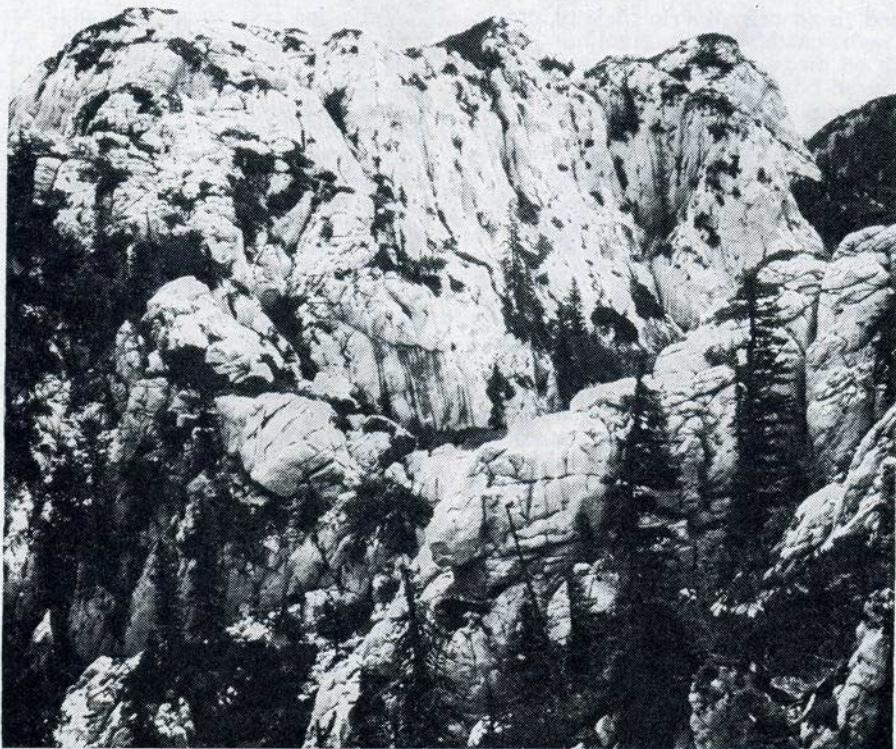
trgani izgled. Staza je ovdje doslovce usječena u goli kamen, a posvuda oko nje strše iz dubokih raspuklina izlomljeni, bijeli kukovi najrazličitijih oblika. Ovi kukovi i škrape izbrzdani su uskim žljebovima koje su kiše i snjegovi izdubli kroz tisućljeća. Tu smo imali priliku vidjeti kako prirodne sile mogu u kršu planine stvoriti oblike neslučene ljepote.

Preko toga gotovo neprohodnog predjela staza je izvedena tako vješto, da se moramo diviti ne saom neviđenim ljepotama planinske prirode, nego i čovjeku koji je sve to znao provesti. Osobitost te planinarske staze jest i to da je provedena tako da posjetiocu Velebita pokaže što više oštih kontrasta te planine. Tako su događa da se, tek što ste se priviknuli na ljuti krš Čepuraš ili neke druge skupine škrapa, odjednom iza neke visoke stijene pokaže prava prašuma smreka, jela ili bukava. S nekih kukova kao da iz sama kamena rastu jele, a na mnogim mjestima pored staze strše prastare, gromovima izdarane smreke, kao da se bore za opstanak.

U prvoj etapi dolazi se Premužićevom stazom od doma na Zavižanu do Rossijeve kolibe, malog planinarskog skloništa koje se stisnulo podno strmih stijena Pasarićeva kuka, da se zaštititi od jakih vjetrova. Nekoliko stotina metara prije toga skloništa staza dosegne na malom prijevoju svoju najvišu točku, 1620 metara nad morem, i usječena je u živu stijenu visokog Pasarićeva kuka. Na tomu mjestu ona prolazi rubom vrlo duboke i prostrane kraške ponikve, nad kojom se sa suprotne strane naglo uzdiže snažna kamena barijera Novotnijeva kuka.

Na tom mjestu zastali ugledavši duboko dolje na travnatom dnu vrtače zagognetu veliku kružnicu otisnuto u visokoj travi. Izgledalo je kao da ju je utrla neka velika životinja, ili više njih, u kružnom trku oko nečega. Kasnije smo u naselju Mirevu doznali da su to tragovi jutarnje igre srndača, kada oko njega kruži njegovo krdo srna.

Na maloj terasi Rossijeva skloništa iznenadio nas je divan vidik na plavetnilo mora i na otok Rab. Kakvih li suprotnosti na ovom putu od samo četiri do pet sati pješačenja od Zavižana do Velikog Alana! Divljina i oporost planinske prirode kao da kulminira na prilazima do goleme kamene gromade Varnjače, pod kojom se uvukla velika kraška vrtača duboko 200 metara. Njeno mračno dno skriva obilje vječnog snijega. Iz ovog labirinta, tek djelimice istraženog područja nepristupačnih ponora, tornjeva i vrtača, sigurno će vas izvući Premužićeva planinarska staza. Presjecajući zatim još niz kukova, među kojima i 1641 metar visoku Crikvenu, staza prelazi stepenicama usječenim između njezina dva vrha. Na koji god se od usputnih kukova ili vrhova popnemo, otvori nam se pogled na more i otoke poredane kao na kakvoj reljefnoj geografskoj karti.



Varnjača s Premužičeve staze

Foto: Ing. Z. Smerke

Ovdje staza napušta Rožanske kukove i nade se nakon duga vijuganja opet u pitomi-jem kraju travnatog i širokog vrha Alančića. Na tom nas je vrhu ponovno dočekalo iznenadnje. Pogled nam se zaustavio 1611 metara duboko pod nama na smaragdno-modroj površini vijugava zaljeva Zavratakice, koja se duboko urezala u krševitu trupinu Velebita. Male kućice slikovita Jablanca, brod što ostavlja za sobom bijeli trag i bliži se kamenitoj obali otoka Raba, ogoljeloj od orkanskih bura s Velebita, učinili su naš doživljaj ovoga dana još bogatijim. Ovdje nam je odmor na Velikom Alanu bio zaista dobro došao.

Planinska cesta koja prolazi preko Velikog Alana spaja pilanu u Stinici pokraj Jablanca sa starim šumama Štirovače iz koje se još uvijek izvlače teški trupci zdrava drva. Premužičeva staza prelazi cestu i ulazi u srednji Velebit, pokazujući nam sada sasvim drugačiji krajolik od onoga na Rožanskim kukovima. Vijuga staza uporno dalje, sad preko

prostranih pašnjaka masivnog vrha Zečjaka i njegovih susjeda, sad šumarcima, visinskim docima i ponikvama, pa napuštenim planinskim naseljima sve do osamljenih tornjeva Bačić-kuka i oštreljih zubaca Kize nedaleko od Oštarija i Karlobaga.

Tu na domaku ceste Gospic—Karlobag završava Premužičeva staza, taj jedinstveni i najvredniji planinarski objekt Velebita. Za taj drugi dio staze potreбno je više od 11 sati hoda.

Sredinom mjeseca travnja grijao sam se na osunčanim obalama otoka Raba blizu Lopara. Preko mora uzdizao se visoko gore prema oblacima Velebit, ali ovaj put bijel bjelcat od debela pokrivača snijega. Pratio sam okom mjesta gdje se ispod snijega provlačila Premužičeva staza. Zamišljao sam kakav je divan doživljaj prijeći na skijama svu tu duljinu i uživati u spustovima niz osunčane strmine Zečjaka i njegovih bijelih susjeda, a sve to iznad onog plavetnila mora koje je toga dana bilo tako spokojno.

Planinari i medvjed

Dr ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Medvjed je po prirodi vrlo plašljiv, što je osobina svih naših divljih životinja. Zbog toga strah od medvjeda zapravo nije na mjestu, jer on se boji čovjeka i bježi od njega. No strah zna ponekad biti vrlo nerazuman osjećaj. Zašto nas je strah od medvjeda koji se boji ljudi, a nije nas strah od automobila, premda za volanom sjede individue koje se nas ne boje, nego naprotiv...

Možda bi nam mogla pomoći statistika da potisnemo taj nerazumno velik strah. U našoj zemlji u tjedan dana pogine više ljudi u automobilskim nesrećama nego za stotinu godina u susretima s medvjedom. Možda je taj strah od medvjeda atavističko nasljeđe iz davnih vremena kada su se naši preci toljagama i kamenicama borili s medvjedima za stambeni prostor u pećinama ili iz doba sakupljačke privrede kada su branili od njihovih noćnih napada svoju mukotrpno skupljenu zimnicu. Možda su krivi i naši roditelji što su nas kao djecu plašili bajkama i legendama u kojima je medvjed bio grozno čudovište. Tko od nas nije sanjao kako u smrtnom strahu bježi pred medvjedom, a noge neće da slušaju, kao da su od olova? A možda se jednostavno strašimo naglog i neočekivanog susreta s tako golemom i mrkom životinjom, slično kao što se i zmije prestrašimo, najviše zbog iznenadenja jer je najčešće opazimo tek kad smo već jednom nogom iznad nje.

Valja još reći da su naši planinarski susreti sa životinjama bar desetak puta češći nego što mi mislimo, jer nam se one neopazice sklanjavaju s puta znatno prije nego što ih mi možemo zapaziti. Medvjed čuje nas znatno prije nego mi njega, a i njuh mu je neusporedivo bolji. On to ne čini toliko zbog staroga i korisnog pravila da pametniji popušta, koliko zbog užasa i paničnog straha. Pokušajte se uživjeti u položaj medvjeda. Kako biste se osjećali kad bi prema vama nahrupio čopor smrdljivih dvonožaca, bučnih, raspjevanih i šareno odjevenih, jer tako vjerojatno on vidi nas planinare.

Priznajem da je lako na taj način rezonirati na sigurnom. Već čujem Valenta Hofera iz Rijeke, koji je strah od medvjeda prije mnogo godina vrlo plastično opisao u Našim planinama (1968, str. 28; u podlistku donosimo nekoliko odlomaka iz toga članka), kako čitajući ove retke mrmlja: Lako je sjediti na sigurnom, između četiri zida radnog kabineta, i junačiti se s perom u ruci, ali da nam je vidjeti izraz tvoga lica pri pravom susretu s medvjedom! Moram pošteno priznati da ima pravo. No ima i planinara koji se ne plaše medvjeda, kao što to svjedoči dogodaj zadarskog planinara Đure Perića (vidi podlistak na str. 215). Evo moje bilance »medvjedičkih« susreta.

Prvi put sam video medvjedu obitelj na snježnoj padini Treskavice, no nismo se (uzajamno) prestrašili zbog velike udaljenosti.

ŠTO BRŽE IZ OVOG PAKLA...

Od doma na Zavižanu do Rossijeve kolibe imam dva sata hoda. Idući Premužičevom stazom razgovaramo o čovjeku koji je najviše učinio da ova naša najljepša planina postane pristupačna posjetiocima. Idući dalje postajem nezadovoljan jer se cijelo društvo prebrzo kreće, a ja se ne usudujem zaostati jer često nailázimo na svježe medvjede tragove. Napokon, evo nas kod Rossijeve kolibe.

Nakon priličnog odmora društvo se stalo spremati na povratak do Zavižana, a ja sam se sružio i osjećao kao osuđenik jer sam morao sam samcat nastaviti do Alana. Jedan planinar, koji je shvatio što se u meni zbiva, ohrabri me na rastanku: »Ne bojte se, sada ove bestje spavaju.« Na te riječi kao da me nešto steglo u grlu. Oprostim se na brzinu i zadem među stijene.

Ne sjećam se više točno što je i kako dalje bilo, samo znam jedno: učinilo mi se kao da su najednom stupali za mojim ledima svi medvjedi čije smo tragove na putu vidjeli. Kao lud požurim naprijed, pazeći da se ne

spotaknem o koji kamenić ili da ne stanem na suhu grančicu, da ne bih medvjede upozorio na sebe i svoj bijeg. Čuo sam i čitao da su ove pećine, mimo kojih sam u stravičnom strahu tako juri, osobito lijepe po bogatstvu svojih oblika, ali od svega toga ja nisam video ništa. U meni je živjela samo jedna želja: što brže iz ovog pakla strave i užasa! Znojio sam se i srce mi je lupalo. Još se i danas čudim da me onda nije udarila kap kao onog maratonskog trkača u staroj Grčkoj.

Da završim s punom ozbiljnošću! Dokle god i posljednji medvjed ne nestane s Velebita, ova planina neće biti ono što je u Sloveniji već dugo Triglav. Planinari u velikom broju posjećuju samo one planine, u kojima se svaki pojedinac može slobodno i sigurno kretati.

Valent Hofer

Iz članka »Strah od medvjeda«
(NP 1968, str. 28)

sti. Drugi put je to bilo u Gorskem kotaru, na cesti iznad Vrbovskog. Medo se jednostavno prošetao preko ceste ni ne osvrčući se na automobilski promet. Bio je još mlađ i vjerojatno neiskusan. Treći put sam ga sreo na Velebitu i grdno se uplašio. Silazio sam s Vaganskog vrha prema domu na Štirovcu i stigavši nakon Babina vrha na rub velike ponikve obrasle klekovicom, začujem u njoj zvuk kao da netko pili dro. Poviknem: Hej, tko je tam? Na treći ili četvrti poziv dobio sam neочекivan odgovor: na dvadesetak metara od mene iz klekotine se uspravi na dvije noge popriličan medo ljutito frkćući na me. A ja sam mislio da to netko radi pilom! Pokraj medvjeda spazim mladunče. Noge su mi se presjekle i nisam mogao ni makac. Gledali smo se tako nekoliko trenutaka i napokon se on (ili ona) odluči: na lijevo krug i trk na drugu stranu ponikve. Otada znam da je smješna svaka pomisao da bi pješak mogao pobjeći medvjedu kad bi ga taj napao. Ponikvu od 500 metara, punu klekotine, koju bi dobar planinar prelazio bar četvrt sata, medvjeda obitelj prešla je za tren, preskačući u velikim skokovima grmlje i škrape, tek tu i tamo odbacujući se šapama. Od straha sam se oporavio tek kad me sustiglo društvo kojem sam odmakao naprijed.

Da spomenem još jedan susret, vjerojatno s istom medvjedicom, ali malo niže u šumi. Bilo nas je desetak planinara i nitko se od nas nije osobito uplašio! Pitam se nije li u čovjeku ugrađen nekakav računar koji strelovito zaključuje kako opasnost valja dijeliti s brojem članova skupine, pa se tada i strah



automatski dijeli s tim brojem, možda po onoj staroj: pa neće valjda baš mene!

Dodajmo tome podatak da je medvjed u našim planinama prilično rijetka životinja. U Velebitu ga ima svega pedesetak primjeraka. Ljudi poznaju gotovo svakog pojedinačno, znaju mu navike i čud, čak im nadjevaju i imena. Neprilika s medvjedom nastaje tek onda kada se ostrvi, tj. kad se navikne na meso, pa od biljoždera postane mešožder. To se obično događa kad ga primora glad, npr. u godini sa slabim urodom šum-

NISAM SE UPLAŠIO MEDVJEDA

Sjedio sam na kamenu, uz sam rub Sladovačke livade, na mjestu gdje staza za Velebitske Oštarije ulazi u bukovu šumu. Odmarao sam se prije silaska u planinarsko sklonište i razgledavao idiličan krajolik. Odjednom ugledam kako preko Srednjeg Sladovačkog dolca prema meni trči velik medvjed. Tako velikog medvjeda do danas nigdje nisam vidio. I nije to bio mrki, nego suri medvjed, kao da je mjestimice osijedio. Prema pravcu njegova kretanja shvatio sam da i on želi istom stazom kao i ja. Sigurno mu je bila dobro poznata. Planinske životinje radije se koriste stazama nego kamenitim ili šumskim bespućem.

Dok se tako medvjed munjevitо približavao razmišljao sam: da viknem, da bacim kamen prema njemu ili da mu dam neki drugi znak svoje prisutnosti i tako ga skrenem od puta prema meni? Umjesto svega toga ostao sam šuteći sjediti na svom kamenu uz rub šume. Slučajno sam ponio sa sobom cepin (iako se ne nosi na takve ture), pa sam računao: ako medvjed naleti na mene, branit će se cepinom, pa »kom' obojci, kom' opanci!«

Već desetljećima hodam po planini i stalno priželjkujem da vidim medvjeda u prirodi. Sretao sam i viđao ostale planinske životinje, ali medvjeda još nisam sreo. Možda se zbog toga i nisam uplašio niti bilo što poduzimao da ga skrenem od sebe, što više poželjio sam da ga dobro vidim. Za svaki slučaj podignem cepin sa zemlje i u tom času medvjed stane na nekih dvadesetak metara udaljenosti kao ukopan. Vjerojatno me je čuo kad sam posegnuo za cepinom. Okretao je glavu čas lijevo, čas desno i najzad su nam se pogledi sreli. Tog istog časa munjevitom brzinom se okrene i utriči desno u šumu. Svoj cepin, na sreću, nisam trebao upotrijebiti.

Ustanem i krenem planinarskom stazom. Putem sam sve do grebena Sladovače čuo pucketanje suhih grana: medvjed je išao usporedno sa mnjom. Uostalom, drugim putem nije ni mogao ići. Spuštajući se niz padinu Sladovače prema Baškim Oštarijama bio sam neizmjerno zadovoljan što sam nakon toliko godina planinarenja napokon vidi medvjeda u prirodi.

Duro Perić



Lički medvjed

Foto: Vl. Pfeifer

skih plodova. Tada napada stoku, obično krave i volove. Oštećeni vlasnik ima pravo tužiti državu sudu radi odštete, jer je medvjed pod državnom zaštitom, pa ako se utvrdi da neki medvjed radi takve nepodopštine, osuduje se na smrt. Egzekucija se obično prepusta nekom stranom lovcu koji će to debelo platiti devizama. To i jest razlog zbog čega ovoj životinji prijeti izumiranje.

I na kraju moj posljednji bliski susret s medvjedom. Bilo je to lani na nekadašnjem Divljem zapadu SAD. Kampirali smo u Nacionalnom parku »Sequoia«. Navečer je rendžer (nešto kao čuvar parka i ujedno vodič) obišao kamp opominjući neka nitko ne ostavlja hranu izvan šatora i automobila, pa čak ni ostatak hrane ili neoprano suđe, jer svake noći dolazi neki drzoviti medvjed koji se navikao da počisti sve što se nađe izvan šatora i automobila. Poslušali smo rendžera, ali kad smo već legli, stiglo je prilično kasno još nekoliko turista koji su razapeli svoj šator upravo do našega i, što je bilo najgore, ostavili pred njim nakon večere hrpu neoprano posuda i svu zalihu hrane. Oko jedan sat u noći probudi nas užasna lomljjava. Posvijetlim baterijom iz šatora i imam što vidjeti: golemi medvjed oblazavao je posude, lomio ambalažu, grizao konzerve, pa ih isisavao. Radio je to bezbrižno i sistematski, a kad mu se nešto osobito svidjelo, zadovoljno bi gundao i puhaoo. Ponekad se osvrnuo na moju bateriju i tada bi se zasvijetlila njegova dva zelena oka poput žarulja. Cijeli se kamp razudio, ali nitko ni da pisne, a kamoli da izade iz šatora. Gozba je završila otprilike nakon pola sata i zatim se sve smirilo. Tek ujutro izašli su ljudi iz šatora, uzbudeno komentirajući noćni posjet i objašnjavajući za-

kašnjelim turistima njihov propust. Zanimljivo je da medvjed nije dirao ni šatore, ni automobile, premda je u njima bilo svakojake hrane. Kao da se držao nekog prešutnog sporazuma: što je vani moje je, što je unutra ne diram. Zbog toga sam predložio rendžeru kompromisno rješenje: neka svi kamperi odlažu ostatke hrane na jednom mjestu izvan kampa, pa ćemo mi imati noćni mir, a medvjed svoj obrok. No rendžer je to odbio uz vrlo zanimljivo objašnjenje: medvjeda se ne smije razmaziti, on treba sam sebi da pronalazi hranu u prirodi. Ako se navikne na bezbrižan život, poslije završetka turističke zone silazit će u naselja da hranu krade.

No nisu svi američki medvjedi ovakvi gentlemani. U Nacionalnom parku »Yosemite« (California) vidjeli smo na parkiralištima silom otvorene prtljažnike automobila, odašle su počistili sve što je bilo jestivo. Za sobom ostavljaju krš i lom tako da nakon posjeta jednog grizilja automobil izgleda kao olupina. U našim se krajevima takve stvari ne događaju jer su naši medvjedi mnogo manji, slabiji i plašljiviji. Zato se s pravom smijemo pitati nije li Jura iz članka »Premužićevom stazom po Velebitu« (str. 212) mogla od straha imao prevelike oči. Iako nijedje na američkom Zapadu nismo čuli da je medvjed napao čovjeka, u nacionalnim parkovima ipak upozoravaju posjetioce na pravila ponašanja zbog takve mogućnosti. Ova bi pravila mogla biti zanimljiva i za naše čitaocе, premda naši medvjedi nisu agresivni, pa zaključimo članak prijevodom jednoga letka koji dobivaju posjetoci Nacionalnog parka »Yellowstone«, a sastavljen je na osnovi mišljenja iškustnih rendžera (tiskan je na trećoj stranici omota).

Predov krst u Nacionalnom parku »Tara«

Dr KUNO VIDRIĆ

BEOGRAD

Sredinom jula 1981. godine objavljen je Zakon o Nacionalnom parku Tara. Ovim parkom obuhvaćena su i najljepša, a za planinare i ljubitelje prirode najprivlačnija područja, kao što su Zvijezda, Smiljevo brdo s impozantnim vidikovcem Bilješka stena (oko 900 metara iznad Drine), brdo Galnik sa širokim vidicima, zatim Kozji rid, kanjon Brusnice i Drine, te Veliki Stolac kao najviši vrh u čitavom ovom masivu, oivičenim sa tri strane rijekom Drinom. Sam vrh Velikog Stolca nalazi se, doduše, izvan Nacionalnog parka i na području Bosne, ali mu je najbolji prilaz sa srpske strane, od vrela Kapetanova voda, na putu od Predovog krsta ka lugarnici Baturi.¹

Za čitavo ovo područje najpodesnija baza i polazište je Predov krst, šumska zaravan na visini oko 1100 metara. Tu je smještena lugarnica Šumske uprave iz Bajine Bašte, koja je centralno položena i od koje vode prilazne makadamske ceste u raznim smjerovima.² Na jug se može ka navedenom Velikom Stolcu i lugarnici Baturi, dalje niz Beli Rzav ka budućem jezeru reverzibilne hidrocentrale u dolini Konjske reke, i još dalje za Mitrovac s dječjim oporavilištem i za turističko područje Kaluderske bare, gdje je i planinarska kuća PD »Javor« iz Beograda. Na sjever vodi cesta ka Smiljevom brdu sa spomenutom Bilješkom stenom i dionicom koja je još u izgradnji u područje Zvijezde, s ogrankom koji vodi u zapadnom smjeru prema brdu Galniku.

Do Predovog krsta stiže se preko Bajine Bašte i 11 kilometara udaljenog oporavilišta

Perućac podno planine Tare. Kroz mjesto protiče valjda najkraća rijeka u Srbiji, Perućačka reka, koja preko bigrenih naslaga poput zavjesa, pada u plahovitu Drinu. Nedaleko je impozantna brana hidrocentrale »Bajina Bašta« čije se umjetno jezero proteže sve do Višegrada i dobrim dijelom čini prirodnu granicu Nacionalnog parka Tara. Na njegovim obalama izgrađeni su ugostiteljski objekti pa je time pružena velika mogućnost za sportove na vodi.

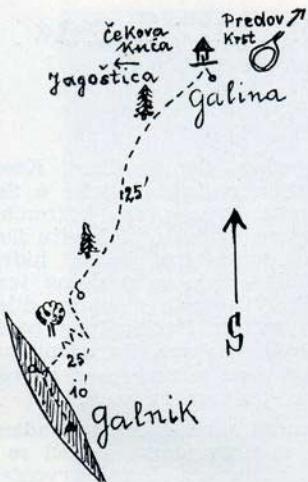
Od Perućca vodi dobra makadamska cesta pored samoga jezera, uvlači se zatim u živopisnu klisuru rječice Dervente, kojom ulazi i na područje Nacionalnog parka i na osmom kilometru stiže do mjestašca Sedaljke u rasutom naselju Rastište. Tu boravi i popularni samoinicijativni mještanin Stevan Krsmanović, koji je izgradio vlastitu centralnu na rječici Derventi i tako elektrificirao ne samo čitavo domaćinstvo već i svoju planu, pa ga mještani zovu i »naš Tesla«. Tu je i posljednja prodataonica koja služi za snabdijevanje planinskog područja o kojem je ovdje govor. Na kraju naselja je gostonica Velisava Milovanovića s 2 sobe po 2 ležaja i mogućnošću u blizini još nekoliko ležaja, što je dobrodošlo za one koji mogu da krenu

¹ U članku »Veliki Stolac novo planinarsko područje« (Naše planine 7-8, 1981) opisan je ovaj uspon kao i prilaz vidikovcu Bilješka stena.

² U lugarnici se može dobiti skroman smještaj za 2-3 osobe. Nedaleko je i vikendica s mogućnošću smještaja za 7 osoba. Njezin domaćin Dragoljo Pantelić inače boravi u Titovom Užicu (telefon 031-21-844).



Galnik s Predovog krsta



na put tek popodne pa ih ovdje zatekne noć pred uspon u planinu.

Od Sedaljke se makadamska cesta, podešna i za putnička vozila, zavojima uspinje i na udaljenosti od 9 kilometara izlazi na šumsku čistinu Predov krst.

U Nacionalnom parku Tara zanimljiv je kako biljni tako i životinjski svijet. U biljnem svijetu nalazimo veoma zanimljivu mješavinu alpske i mediteranske flore. Pored brusnice, borovnica ili zanovijeti ovdje se nalazi i ciklama, alpska ruža i gencijana, a i smrča, jela i bor, a posebno mjesto zauzima Pančićeva omorika.³

Zanimljiv je i životinjski svijet na Tari. Ovdje obitavaju medvjed, divokoza, srna, vuk,

lisica, kuna, divlja svinja, veliki tetrijeb, orao krstaš, leštarka i jarebica kamenjarka, po red velikog broja druge šumske divlači i ptica. Ipak su, među njima, od posebne zanimljivosti medvjed i dovokoza.

Medvjed po svom tipu pripada podvrsti bosanskog medvjeda koji je u ostalim dijelovima Evrope izumro, pa za zoologe predstavlja posebnu naučnu vrijednost a za lovece vrhunski lovački trofej. Smatra se da je izravni potomak pećinskog medvjeda. Po izgledu ne zaostaje mnogo za sjevernoameričkim grizljjem. On može da postigne dužinu i preko 2 metra i visinu do 1,30 metra, a može da teži i do 400 kilograma.

Divokoza se, uglavnom, zadržava na teško pristupačnim liticama kanjona Drine te na visovima i klisurama neposredno iznad rijeke, gdje je dobro zaklonjena, dok se srneća divljač sa svojim obitavalištima nalazi iznad nje. To je obrnut raspored nego u Alpama s razloga što su ovdje stjenoviti predjeli bliže Drini, dok su šumoviti predjeli iznad njih. Divokoza sa Tare razlikuje se od alpskog tipa krojem luhanje u većom težinom, a rogovi kod jaraca ne zaostaju za najboljim rogovima alpskog jarca i spadaju u visokovrijedne lovačke trofeje.

Biljni i životinjski svijet na tako jedinstvenom području kakvo predstavlja Nacionalni park Tara, treba da živi u bioškoj ravnoteži koja se ne smije remetiti, da se ne bi ugrozio opstanak pojedinih vrsta. Njihovim čuvanjem u zaštićenom području omogućava se da se nastavi prirodan život i razvoj rijetkih životinja i biljki i da se sa naučnog, privrednog i turističkog gledišta najbolje isko-

³ Dr Josif Pančić, sin dinarskog krša, rodio se u selu Ugrine kod Bribira 5. aprila 1814. godine. U Srbiju je došao 1846. godine pod utjecajem Vuka Karadžića, s kojim se upoznao u Bečeju. U Srbiji u početku nastavlja sa lječničkom praksom ali, ujedno, izučava biljni svijet Srbije da bi se, kao profesor Liceja, od 1853. godine potpuno posvetio prirodnim naukama i uspostavio suradnju s mnogim stručnjacima i naučnim ustanovama toga doba. Naročitu pažnju posvetio je botaničkim inspirativnjima Srbije u kojoj je otkrio 102 nove biljne vrste i determinirao oko 2500. Taj rad doveo je i do najvećeg Pančićevog otkrića kada je, poslije punih 20 godina traganja (jer je još 1855. godine čuo za omoriku, a 10 godina kasnije, dobio iz okoline Bajine Bašte s raznim drugim uzorcima biljaka i dvije grane omorike), konačno 1. augusta 1875. godine kod selja Vežanje u Zaovinama na Tari pronašao tu omoriku. O tome je već iduće godine upoznao svjetske botaničke krugove koji su, tek poslije dužih istraživanja, ovu omoriku 1880. godine priznali kao posebnu vrstu, koja danas nosi stručni naziv *Picea omorica* Pančić. Bilo je to otkriće do tada nepoznate vrste četinara u Evropi, potomka drveća koje je za vrijeme tercijera, dakle prije velikog zaledivanja kopna, povezivalo četinare Evrope s onima koji i danas žive u sjeveroistočnoj Aziji i sjeverozapadnim pridjelima Sjeverne Amerike. U pogledu moguće starosti omorike zanimljiva je informacija koju donosi «Politika» od 7. septembra 1981. godine, da sovjetski

stručnjaci pretpostavljaju kako je sudsar zemlje s velikim brojem meteorita prije 700.000 godina označio početak ledenog dooba na zemlji. Do toga začinjčika došli su na osnovi proučavanja djetišta meteorita za koje se smatra da su ostaci planetne Faeton, koja je spominjana još u grčkoj mitologiji. Ovo Pančićevu otkriće pridonjelo je povijesti razvoja vegetacije na evropskom kopnu. Danas se ova omorika nalazi još samo u rijetkim staništima na sjevernim stjenjacima u slivu rijeke Drine kao na Zvijezdi, Viđači, ponorima Bilješke stene, Crnom vrhu ili na Velikom Stoleu. Pančić je ovaj obimni istraživački i pedagoški rad nastavio sve do svoje smrti februara 1888. godine. Kod toga je posebnu pažnju posvetio Kopaoniku na koji se popeo 16 puta. Točno 100 godina poslije njegovog prvog uspona na ovu planinu, 1951. godine, planinari su u kovčegu od omorike prenijeli njegove kosti na najviši vrh Kopaonika Suvo Rudište, koji od tada nosi naziv Pančićev vrh. Pančić je svojim načinom rada bio i pionir i utemeljivač naučnog rada i istraživanja biljnog i životinjskog svijeta Srbije i Balkana i zastupnik očigledne naštavne u samoj prirodi. Zbog toga je sa svojim učenicima redovno odlazio na naučne ekskurzije da bi, zatim, sakupljeni materijal sredio i izučavao, pa je tako postao i inicijator prvih organiziranih pohoda u planine i začetnik planinarstva u Srbiji. Pančiću su odata i zasluzena priznanja. Izabran je za člana mnogih ustanova i akademija i bio je prvi predsjednik Srpske akademije nauka.

riste. Zbog toga je na svima koji zadu u zaštićeno područje da shvate, da je ono pod posebnom zaštitom i da predstavlja neocjenjivo bogatstvo, te da to blago treba što bolje upoznavati, izučavati i u njemu naći svu ljepotu i draži koje u sebi krije.

Planinaru, koji se nade na Predovom krstu, preporučujemo da se popne i na nedaleko brdo G a l n i k, prema našim mjerjenjima visoko oko 1270 metara.

Ovo se brdo pruža u smjeru od sjeverozapada prema jugoistoku u obliku izduženog grebena. Polazno mjesto na ovo brdo je baraka zvana Čekova kuća na prevoju Galina, do kuda vodi dobra makadamska cesta, koja od Predovog krsta ide u sjevernom smjeru. Poslije 2 kilometra račva se u desni krak koji vodi ka spomenutoj Bilješkoj stijeni i u lijevi krak, koji se poslije 3 kilometra završava okretnicom kod barake.

Od barake markirana staza vodi sedlom u južnom smjeru kroz rijetke šumarke a zatim preko livada do samoga podnožja brda gdje počinje mlada bukova šuma do koje se stiže za 25 minuta hoda. Odavde se za dalnjih 25 minuta uspona kroz šumu stiže do samoga grebena i zatim grebenom u jugoistočnom smjeru za još 10 minuta hoda do samoga vrha. Greben je kamenit i obrastao samo rijetkim rastinjem što omogućava nesmetane vidike na sve strane, a naročito na Veliki Stolac, Smiljevo brdo i Zvijezdu, na kanjon Brusnice i prema kanjonu Drine, te na okolna rijetka naselja i Jagošticu podno Zvijezde.

Od Čekove kuće vodi i staza do rasutog naselja Jagoštice, do kojega se stiže za nepun sat hoda. U ovom naselju planinar može da nade i poneko domaćinstvo koje će mu pružiti smještaj a i dobru hranu koju nudi planina.

Makedonski doživljaj

DUNJA BOŽIĆ

OGULIN

Srce vuče u brdo! I ovdje, daleko od mog rodnog Ogulina i onog surog Kleka na koji smo svi beskrajno ponosni, oko i nesvjesno luta uokolo Skopja. Ta u Makedoniji smo, brdovitoj Makedoniji! Nadohvat ruke činili su se vrhovi pri pogledu iz aviona. Kako li su se uvećavali pri spuštanju, a stojeći na majčini zemlji — mamili su. Neodoljivo. Badava to što sam došla suprugu vojniku u posjet. Četiri dana, samo četiri dana, ali jedan je rezerviran za brdo. Najблиže je, zna se, Vodno, 1030 m visoko. Odmah pomislih na Sljeme. Čini se sličnim, zeleno je, obraslo gustim raslinjem. Nije ni strašno, ne ujeda, ne grebe, osim ponekog trna, a mi tako želimo osjetiti pod nogama nešto tvrdo i strmo. Pročistiti pluća, pogledati Skopje s Vidikovca, nasmijati se uglas i reći: Još uvijek smo stari Božići — ne možemo bez brda!

Već u rano jutro Skopje se kupalo u omari. Asfalt pod nogama užaren, peče taborane. Smijem se, nije li to ostala vrućina od jučer? A ja u mokasinama, u neprikladnim žutim hlačama koje »bodu oči« kroz zelenilo. Ta ni sjesti ne mogu, ostat će trag. Gdje ste, moje dobre gojzerice i izlizana košuljo? Gdje kabanica u dnu ruksaka? Nožić i zavoј? Reče suprug: »Evo, idu proleteri u avanturu!«

I bi tako. Stazica strma, pa malo manje strma, pa jedva što se oporavih — opet strmina. Moja duša ne samo što je izišla na usta, već se vuče za mnomo. Ne će me valjda ostaviti? O, gdje si moja davna kondicija? Otkad sam rodila, brda nisam primirisala. Moj vojnik, sav u plavom, grabi iza mene

ustrajno. Sigurno proklinje svoju ludu ideju da mene nekud vodi. Ta to je propast svijeta!

Znoj curi. Ponekad promakne pored nas stablo šljive (davno su to pošumljavali brigadi i kažnjenici) i najradije bih sjela i nastavila jesti, ali on ne da. Malo dalje mame kupine, moram zatvoriti oči da odolim iskušenju. Takva sam.

Usporivši korak, okrenem se za sobom. Skopje se protegnulo u bjeličastom velu izmaglice, lijeno i omamljeno suncem. Dolje se život živi.

Ovdje se priroda upija svakom porom. I čini se da ne postoji ništa važnije na svijetu od ovog brda pod nogama i ljubavi kojom se promatramo. Čak i onaj plavi zvončić, kraj klupice za odmor, mami brz pogled. Dalje, dalje, na vrh!

Na vrh smo odjednom izbili. Čudan mi je. Gol. Niska trava, kamenito tlo. Gledam uokolo. Prostranstvo, kao na dlanu, pruža se ispod nas. Bezbroj vrhova, imena im ne znam, tka potku ove planinske republike. Sunčan dan daje sjaj našem uspjehu. Gledam izmaglicu na horizontu. Opet smo sretni, bliski s prirodom, znojni i umorni.

Ovako netko stoji na našem Kleku i pogled mu seže sve do Julijskih Alpi, ako je kristalna atmosfera. Gledam u Josipa. Znam da smo fizički ovdje, a u mislima tisuću kilometara dalje — tamo gdje nam je ostalo srce i dom — na Kleku, našoj prvoj i neponovljivoj ljubavi.

Kamenite crtice od Lelije do Durmitora

EDINA ČIMBUR
TRAVNIK

Lelija

Lelija je mokra. I sjetna. I tiha. Nebo je rasulo kapi, vjetar je izvukao niti. Lelija je šutila, ali za nju govore njeni vjetrovi, i nebo, i kiše. I za trenutak ti odvrati svojom tišinom misli i od onog što te uvijek prati, zaboraviš za čas sebe i budeš samo dio nje. Dio si tišine što govori još više od riječi. A ona, nemametljiva, i ne znaš joj oči gorske ni vjetrovite stijene. Kad ih jednom i vidiš, nosiš ih u sebi za čas, bivaš dio njih, sve do neke nove planinske ljepotice. Samo, pitam se za sebe, hoću li više ikad sresti tišinu? Jer, Lelija je dom tišine i spokoja i modre ravnođušnosti za sve, osim za nju — Leliju.

Štirinsko jezero

Gorsko oko bacilo svoje udice na pjene razigrane vode. Tamo, u daljinu, naslućujem noći svog Vlašića, bistre i prozirne, kao riječi i misli što uranjuju prste subbine u mokre i bijele lokvanje mladosti, kao i oblaci — mlijecni. I sve to postane poput ovog jezera: Cini ti se da se voda gubi i nestaje, a ona ostaje uvijek tu, jednako mirna i prisutna u sebi i tebi, kao i tvoja sjećanja i misli, čvrste poput zelengorskog kamena i najmanje travke.

Negdje, uz gitaru i vatru

Iza nas će jednom ostati obrisi Zelengore... Ali obrisi orlovačke večeri i rumenila Bregiča, neće nestati u daljinu. Oni ostaju u očekivanju novog susreta, novog videnja, novih večeri i rumenila svojih zora. I opet će biti Orlovačko jezero i Bregič i opet, još jednom. A sada, u neumoljivom vremenu i prostoru izgubit će se daleki obrisi Zelengore. Jednom, samo jednom i još jednom.

Trnovačko jezero

Mi kraj vode, zelene i treperave, a iznad nas nepokolebljive strmeni Maglića. Poput moga srca, kad se nadem u okrilju brda, i voda se sjaji, treperi poput žita na suncu i vjetru. Hoće li me Maglić voljeti i zagrliti svojim stijenama, kao što sam ja njega u svojim maštanjima? Sanjala sam noćas snje-

žna polja, bijele konje i velik kamen. I to je moja vizija Maglića. A kako će biti, i koliko, i gdje, i kada? Maglić skriva koprenom tajne svoje visove i nemiri mi se uvlače u dušu i srce, od strepnje: kako?

Suha gora

Poput svega što je lijepo i Maglić dođe i prođe. I suviše brzo da kažeš i hvala. Moji snovi, snježne vizije, bijeli kamen, kratko su lepršali vihorom snova. A stijene su otvorene knjige svih onih što nekad prodoše tu. I moje ime ostat će na jednom kamenčiću — bijeli kamen mojih maglenih maštanja.

Bioč

Samo u daljini stijene i misli. Samo malo sunca bilo nam je dovoljno da naslutimo njegov miris. A onda, čudak — vrh Bioča, Veliki Vitao, spustio je maglene zavjese na značajljene poglede. Ostalo nam je samo da maštamo o dodiru sa staklenim liticama. A mašta rada želj i vjeru: Jednom ću prodirjeti u tajne maglenih koprena.

Stabanjsko jezero

Mirna voda. Zlatno sunce. I lagana melodijska za ptice, i travke, i kamen. Sivo nebo. Sve se čudi jedno drugom. Zovem crno-bijeli svijet i velike ptice. Jedna ptica ima cvijet i jedno jezerce lopoč. I sve u crnobijelom svijetu.

Žabljak

Posljednji sutan jednog drugovanja. Posljednje vatre istih ruku. Još malo i nestat će šatora, dozivanja, pogleda. Sve će prekriti ove iglice poput sitnih i davnih, već prežaljenih želja. Vjenac zaborava nikad neće primiti Durmitor. A to je dovoljno za još jedan stvarni san što je rastao u okrilju durmitorske večeri. I cilj svih srca, kao jedan neraskidivi pramen vječnosti — Bobotov kuk, svoje litice će splesti u neraskidivo alpinističko uže. Za vijek, i za visoku planinu, i sivi kamen i za hvala. Veliko hvala, tebi Durmitore, što si nas primio u svoje okrilje i otvorio nam vrata svojih čarolija.



Foto: I. Jakovina

»Rivijera-ekspresom« kroz Gorski kotar

VALENT HOFER

RIJEKA

Počeo je padati snijeg. Evo prilike da vidim Gorski kotar u pravoj zimskoj ljepoti! Sjednem u »Rivijera-Express«, pa — bog te veseli!

Vožnja je lijepa i udobna. Ljubazna i zgodna stjuardesa, domaćica vlaka, pozdravlja kroz zvučnik sve putnike pri polasku. Ide kroz vagone i nudi na čitanje novine i časopise. Kasnije donosi toplu crnu kavu. Svira preko zvučnika najnovije ploče. Vlak nigdje ne staje, nego kao gvozdeni zmaj juri dugim serpentinama uzbrdo. Oko vagona vije snijeg...

Gasim svjetlo u vagonu. Kroz prozor vidi dim električna svjetla u naseljima uz morskou obalu.

Plase (618 m). Iza stanice s lijeve strane je interesantno stijenje s kamenitom gljivom. Sada ga ne vidim, ali ga rado posjećujem idući na Tuhobić. Kod stanice Drivenik najbolji je prilaz Medvedaku (1027 m), ali ga se nerado sjećam, jer sam tu imao neugodan susret s gadnom zmijurinom. Kod tunela

Potkobiljak ide cesta iz Liča kroz veliku šumu u Hrvatsko primorje i ne bih se začudio da tu sretnem medvjeda, ali sam se čudio jednoj baki koja je, bezbrizno sjedeći na magarcu, kroz tu šumu išla u primorje sama.

Prolazimo Fužine. Na granama crnogorice je mnogo snijega. To je najljepši ukras zimi. Baš kao u priči. Na čistinama velike plohe snijega za skijanje. Snijeg neprekidno pada... U Fužinama je najljepše oko Sindikalnog odmarališta na povijesem brežuljku. To je izvrsno mjesto za fizički i psihički odmor. Iza stanice Vrata smjestilo se malo Bijelo selo. Iz njega su mi ostale najuzbudljivije uspomene iz mlađih dana. Lijepa je šetnja na brijež Viljak (945 m).

Jurimo kroz tunele i evo nas u Lokvama. Tu mi je osobito drag šumski park Golubinjak. U njemu je na visokoj stijeni uklešana spomen-ploča tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva: 925 — 1925. U blizini autoputa je zaključani ulaz u krasnu špilju Lokvarku.

Dok špilja još nije bila elektrificirana, bio je ulaz bez vrata i ulazilo se preko vlažne i skliske daske, koja je bila postavljena preko ponora. Preko te daske ja nisam smio prijeći. Mladi željeznički prometnik, koji mi se zbog toga narugao, htio je slijedeći dan pokazati svoje penjačke sposobnosti na stijeni pred stanicom, ali je sa stijene pao i onesposobio se za daljnje službovanje. Odavle je za vodrog dana krasan vidik na Risnjak, koji kao da kraljuje u svom nacionalnom parku.

Stižemo u Delnice. Svugdje mnogo snijega. Putevi oko kuća samo su djelomično prokrčeni. Divan je pogled na cestu, koja se penje više pruge prema Skradu. Nema nikakvih vozila na cesti, jer je sav promet zapeo. Bilo bi zlo da nema željeznice! Ljudi kao da još spavaju. A ja bih, da sam mlađi, ustao rano i pošao uspinjačom na Petehovac. Jednom smo na Petehovcu sreli malu debeljuškastu planinarku u teškim gojzericama. Bila je dan prije na Risnjaku i mogla je vraški hodati u tim velikim cipelama. Netko reče: »Ona zbog tih teških cipela može praviti tako velike korake«.

Vozimo se dalje kroz ovu začaranu snježnu krajinu. Lijevo od pruge vidim u bjelini potočić, koji teče kao tamna brazda. Na mahove tuneli prekidaju vidik u taj hrvatski Semering ili u tu hrvatsku Švicu. Ne vidim nikakvih tragova životinja u snijegu. Izgleda, kao da sve spavaju. To je malo čudno, jer znamo: jesti se mora! Vlak ponekad ide sporije i kao da klizi po tračnicama. Time nam daje mogućnost da bolje upoznamo okoliš Zalesine i Kupjaka, koji izgleda kao prava zimska priča. Iznenada dugi tunel Kupjaka sve sakrije...

Evo nas u Skradu. Krasan pogled u dolinu prema Zelenom viru i Vražjem prolazu. Tko bi sada kroz njih mogao proći?! Snijeg je prestao padati, vjetar se smirio, ali je i dalje oblačno, pa se ne vidi do Kuželjskih stijena. U Skradu smo prošlog ljeta kupili najljepšu razglednicu iz Gorskog kotara: »Planinari s naprtnjačama prolaze kroz Skrad«. Moj prijatelj zaboravio je toga dana svoj fotoaparat kod Zelenog vira. Ala je pojuro dolje i jedva ga našao.

Kroz zvučnik opet dopire glazba i pjesma i obuzima me melankolija slušajući pjesmu »Potočić maleni...« Spikerica kroz zvučnik govori: »Najveći proizvođač ploča Jugoton želi vam ugodno putovanje!« Priznajem da je zaista ugodno i da bolje ne bi moglo biti.

Približavamo se Karlovcu. Vidim prve automobile. Kreću se sporo, kao da su paralizirani. Ne prija im ova zima i snijeg. Na autocesti vidam tek po koji auto.

Posve se razdanilo. Na željezničkim stanicama idu radnici s lopatama na čišćenje pruge. I dalje se vozimo uz rijeku Dobru. Vidim snijegom pokrite mostove i stogove stijena, također snijegom pokrite. Skoro ćemo u Ogulin, ali ne vidim poznatu siluetu Kleka jer »Kraljević Marko spava zimski san«. Tko bi ga sada išao buditi iz tog sna, dok se sunce ne pojavi?!

Snijeg opet pada. I dalje kao na filmskom ekranu pored prozora vagona lete zimski pejzaži. Naprežem oči da na zasmeđenim terenima ugledam bilo šta živo, ali uzalud, nigdje ništa. Prolazimo pored ceste koju je pročistila ralica, ali ne vidim zaprežnih saonica. Izgleda da u selima još svi spavaju, nitko ne izlazi iz kuća.

Stižemo u Ogulin. Iznad bijelih krovova diže se dim. Uz zvukove Strausovog valcera jurimo dalje. Na lijevoj strani mlade jelke i borovi, kao neka začarana djeca zime, pružaju svoje ručice u bijelim rukavicama i mole da ih izbavimo iz tog ukletog stanja. I mi zbilja, tu kod stанице Oštarije, stanemo zbor križanja vlakova.

Neobična je to vožnja. Nema uobičajene gužve pri ulazeњu i izlazeњu na stanicama. U 8,15 vidim dvije ptice u letu. Dakle, ipak sve ne spava zimski san! I jedna žena oprezno hoda ugaženom skliskom prtinom. Neki seljak vozi u polje kola dubreta. Da, i zimi se radi!

»Romanija, brate Ivo, razgovora nema...!« pjeva onaj u zvučniku. To domaćica vlaka, Bosanka, hoće da nam pjesmom dočara ljestvu Bosne-ponosne. Sunce stidljivo pokušava da probije oblake, ali mu to ne uspijeva. Gledam male slapove i snijegom pokrite otočiće na Mrežnici ispred Duge Rese. Još malo pa će ovoj divnoj vožnji biti kraj.

Približavamo se Karlovcu. Vidim prve automobile. Kreću se sporo, kao da su paralizirani. Ne prija im ova zima i snijeg. Na autocesti vidam tek po koji auto.

Najednom je sunce uspjelo probiti oblake i pobjedonosno se smije. I vlak kao da je zbog toga ubrzao vožnju da na vrijeme stigne u bijeli Zagreb. Na žici dalekovoda poredale se neke ptice, a druge šetaju po snijegu. Uz obalu potočića vidim u snijegu veliku pukotinu, jer voda potkopava snijeg. U šumi između stаницa Zdenčina i Horvati mlada stabla pod teretom snijega prave luk, slavoluk za sve one koji smatraju da je život lijep i da vrijedi živjeti. Među te spadam i ja!

Oči su mi već umorne od gledanja, a i filmu na prozorskom ekranu je kraj.

»Zagreb, Glavni kolodvor!« više konduktorer, koji ima vjerojatno najlakšu službu od svih željezničara u čitavoj Jugoslaviji.

Vi planinari, koji više niste u snazi, odvezite se »Rivijera-expressom« iz Rijeke do Zagreba. Bit ćete oduševljeni filmom koji vas vodi kroz divne predjele Gorskog kotara, gdje ste u mladim danima pješačili.

Znakovi pored puta

SAKIB KLIKO

JAJCE

Prolazeći putevima i stazama što vode našim planinama susretao sam neobične znakove, znakove što prošlost čuvaju od zaborava. Na mnoge od njih sam slučajno naišao, za neke sam se raspitivao, a mnogi su mi ostali nepoznati. Većina će ih još dugo, možda i vječno ostati nepoznata i nerazumljiva. A imaju nam šta reći. Oni nam to i govore, samo mi nismo sposobni da razumijemo njihov govor. Za mene je svaki novi znak novo iskušenje, nova poruka za život, zov u prošlost. Od mnogih čudnih znakova i obilježja naših planina, spomenuo bih samo neke.

Krstača na Gorici

Od Lokve desno vodi stazica koja u početku prolazi pored groblja i dalje produžava ka Donjoj Gorici. Na malom užvišenju ispred jedne staze stoji kamena krstača, nadgrobni spomenik u obliku križa. Zapadna mu je strana ispisana nerazumljivim slovima. Zbog mahovine ne može se ništa razabrati, osim brojke 1852. Za ovaj, naizgled nimalo interesantan križ, vezana je priča o nastanku plemena Vojnovića.

Naime, na tome je mjestu bilo porodično groblje Veselića, današnjih Vojnovića. U lozi Veselića najviše je živio i doživio Vojin, koji je umro godine 1852. To je upravo brojka koja se može pročitati na krstači. Sahranjen je pod njom. Pošto je Vojin bio glava porodice Veselića, Veseliće su svi zvali Vojinovi. I poslije Vojinove smrti tako je ostalo, a potom je neko na Vojinovi dodao slovku Č i tako nastalo Vojnovići. To prezime živi i danas. U Donjoj Gorici postoji i zaselak zvan Vojnović.

Korijeni Vojnovića žive tako u skamenjemnom znaku pored puta, u znaku što čuva Vojnoviče od zaborava.

Derzelezova stopa

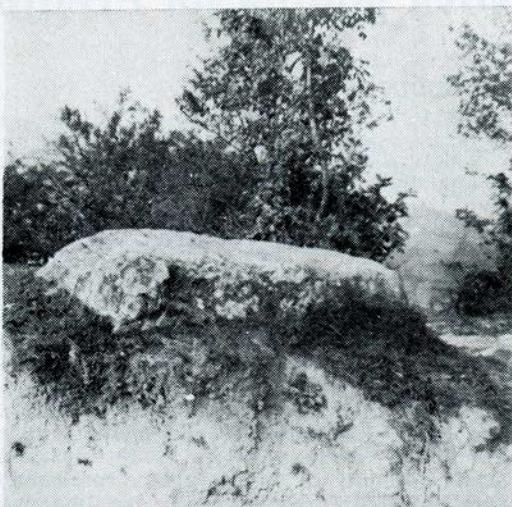
Dok sam bio mali za mene je Orlovača bila isto što i za Grke Olimp. I to zbog priča vezanih za znak u obliku stope utisнуте u kamenu plohu u samom vrhu Hum-planine (Orlovača 1162 m). Narodno predanje kaže da je to stopa u pjesmama opjevanog Đerzeleza. Tu je, opet po narodnom pričanju, objedovao Đerzelez na četvrtastoj kamenoj kocki u blizini stope, i poslije objeda je prešao, preskočio ili bolje reći preskočio na susjedno brdo poviše sela Šerića. Ovoj priči u prilog ide i otisak stopala na spomenutom brdu (Šerićki kamen). Na Orlovači je desno stopalo, na Šerićkom lijevo. Je li to baš netko prekoračio s brda na brdo, ostaje tajna ovih znakova.

Kraljev grob

Na desnoj obali Vrbasa, nasuprot lijepom vodopadu Plive, uspinje se prilično strma, na donjem dijelu masivna izbočina, a u krunisti valovita zaravan, iz koje se dalje uspinje krševito brdo Hum.

Pošavši putem, koji preko novog mosta na Vrbasu vodi u Podhum, dolazi se na zaravan, odakle se ka sjeveru pruža prekrasan pogled na Carevo polje. Ovdje, u plitkoj uvali, leži tik do puta kamena ploča bez ikavkih dekoracija, koju narod zove Kraljev grob. Ploča je oprilike 1 m široka i 1,80 m duga, tek za nuždu oklesana. Na gornjoj strani ploče, ne sasvim u sredini, zapaža se jednostavan križ, primitivnim alatom uparan u kamen oko jedan centimetar duboko. Ploča je oprilike 20 cm utonula u crnicu, a kojih 35 cm strši iz zemlje. Uz ovaj se neugledni, prosti nadgrobni spomenik veže i narodno predanje, da je to grob posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića.

Predanje govori o kraljevoj smrti otprije ovako: Kada je kralj uvidio da je preslab da bi se odupro sultanu Mehmedu Fatihu, pobježe s Gojakom i Ćubretićem u Ključ, gdje pada u ruke Turcima izdajom. Kad ga dovedoše kod sultana u Jajce, bude mu na temelju jedne fetve izrečena smrtna presuda. Sultan je htio da kralj pati ne samo za života već i poslije smrti, pa je predao lešinu odjelu janjičara, kojima naredi da ga pokopaju na Hum i to na mjestu, koje se uvijek iz Jajca vidi, ali s kojeg se Jajce ne može vidjeti. Jajčanima je ostala tako uvijek



Kraljev grob

Foto: S. Klico

pred očima uspomena na kaznu koju je prepatio njihov kralj, a on ni iz groba nije smio vidjeti svoj grad. Kada je povorka krenula gledaše sultan za sprovodom pred kojim su nosili zastavu, a kad mu je vrh zastave nestao za rubom, on dade znak da se povorka zaustavi i da ondje pokopa kralja.

Ovo naivno određivanje kraljeva groba potpuno se podudara s tim mjestom. Taj kraljev grob je po narodnoj vjeri i čudotvoran, jer narod, pa i muslimanski oko Jajca, vjeruje da će pomoći nekim bolestima, ako se tri puta obide oko kamena.

Historičar Čiro Truhelka pretražio je 1888. kraljev grob i evo šta je pronašao: Sloj krupnog kamena, koji je ionako istruhli kostur zdrobio. Kosti su ležale na sloju ilovače. Mrtvac je ležao tako da je licem gledao u pravcu izlazećeg sunca. Ruke su bile skrštene na prsima, a noge ispružene. Direktan dokaz da je to grob Stjepana Tomaševića ne nalazimo u tim opažanjima. Poslije je i povijest potvrdila narodnu predaju da je kralj u Jajcu svrgnut, što znači i pokopan. Kostur bi sastavljen, koliko je to bilo moguće, i pohranjen u stakleni ljes u samostanskoj crkvi u Jajcu, gdje se i danas nalazi.

Čudan spomenik kod Baraća

Pored puta Mliništa — Medna, dva kilometra od Mliništa, nalazi se čudan spomenik, čudan po obliku i nepoznate prošlosti. Ni ljudi koji se svake godine prve nedjelje u junu tu sastaju i slušaju popovu propovijed, ne znadoše ništa reći zbog čega se

uopće sastaju, ni otkud tu taj čudni spomenik pored puta. Ploča stavlјena na četiri stupu različitog oblika i različito izrezbarena, čovjeka nagoni na pomisao da je u ovim krajevinama nekad bila stara gradićina iz čijih su ruševina uzeti dijelovi i od njih napravljen ovaj spomenik. Na tu nas pomisao posebno navodi jedan stup koji je, sudeći po izgledu, od preolmljenog nosećeg stupa neke zgrade. Dakle, neriješena je tajna, zašto je tu taj spomenik i odakle su dospjeli ti dijelovi spomenika.

Kužni grob

Po izlasku iz sela Cvitovića u pravcu zidina Komotin-grada, s lijeve strane se nalazi oveća kamena ploha koju narod naziva Kužni grob. Narodno predanje kaže da je nekad ovim krajem harala kuga i morila sve živo. Da bi se spriječila i uništila ta opaka bolest, gorštaci su čovjeka, koji je najduže patio od te bolesti, pokopali u raku dublju nego obično i odozgo stavili golemu kamenu ploču. Smatrali su da se tako opaka bolest zadržala u tom čovjeku i da će ova ploča spriječiti njen povratak. U narodu žive priče da se poslije toga kuga u ovim krajevinama zaista nije nikad pojavljalivala.

U ovom kraju do osobita izražaja dolazi odnos izletnik — gorštak, jer od izletnikovog ponašanja i pristupa prema gorštaku zavisi koliko će toga saznati o prošlosti i o narodnim pričama. Ovaj kraj obiluje legendama, šta više, prednjači nad ostalima i zato je dobar odnos prema gorštacima ovdje osobito vrijedno njegovati.

Nova godina na Prenju

ZEHHRUDIN ISAKOVIC

ZENICA

Kakav dan! Ovakav se samo na razglednicama može vidjeti. Prtimo stazu kroz Rakovu laž. Teško je. Idemo na smjenu. Pogledom često tražimo Prenjske vrhunce: Zubce, Osobac (2026 m), Taraš (1729), Krunu (1909) i Veliku kapu (1820 m), koji se odavde mogu vidjeti. Ljepotu kojom zraće nemoguće je opisati. Sve nam izgleda kao divan nestvaran san. Malo pričamo. Svak je zabavljen svojim mislima. Da nam je što prije stići na Skok (1463 m), jer poslije je lako. Kako se više uspinjemo sve je teže. Sporije idemo. Gledamo Veliku kapu. Lijepo se vidi smjer »Prenjskih vukova«. Lijep je, ali nažalost zasada i jedini u Kapi. Oprezno prelazimo laviništa. Na Skoku smo. Još otprikljike dva sata hoda do kuće na Jezercu. Našli smo je zametenu u snijegu. Nekako smo prodrići do

jednog prozora i ušli unutra. Bilo je spremljениh drva, pa smo naložili vatru. Novu godinu, radi koje smo i došli ovamo, nismo dočekali budni. Bili smo previše izmoreni teškim naprtnjačama, u kojima se nalazila hrana za 4—5 dana i oprema za penjanje.

Jutro je osvanulo sunčano i prozračno, baš onako kako se samo poželjeti može. Laganim korakom smo krenuli prema prenjskom ljepotanu — Otišu. Usput smo zabavljeni prekrasnim vidicima. Na pojedinim mjestima propadamo duboko u snijeg, a na drugim opet snijeg je čvrst, šta više, uhvatio se led po površini. Divimo se kontrastima u količini snijega na pojedinim mjestima. Na jednoj strani duboki smetovi, a na drugoj snijega po grebenju skoro da i nema. Vjetar je od snijega izvajao fantastične oblike —

čudna je ta igra prirode. Gotovo je nevjerojatno da ta masa snijega i leda preko ljeta nestane.

Izbismo na prijevoj s koga nam se ukaže Otiš i Zelena glava. Zimi su veličanstveni. Led koji se uhvatio po njima čini ih gordim i ljepšim. Izgledaju kao vile okićene skupocjenim nakitom. Ni jedna mašta nije u stanju ovako nešto da zamisliti. Kao općinjeni krećemo prema njima. I ne gledamo gdje stajemo, samo koračamo, što dalje i njima bliže. Zažmirim. Želim da ovi trenuci traju što dulje, da vrijeme stane.

Podno Otiša stavljamo dereze. Ovo je prvi put da ih koristim. U početku je nezgodno, pogotovo u kombinaciji leda i stijene. Poslije sve ide glatko. Zadnji greben do vrha. Savladavamo ga. Na vrhu smo. Osjećam se veličanstveno, kao car nad čitavom Prenjskom pustosi. Vidimo cijeli Prenj, počevši od gorostasnog Osobca do prelijepih Sivadija, Vjetrenih brda, Lupoglava, vjerojatno najljepšeg vrha na Prenju. Tristo — četiristo metara dijeli nas od najvišeg vrha na Prenju — Zelene glave. Visoka je 2155 metara. Vidimo i okolne planine. Velež je tu, čini nam se da možemo kamen baciti do njega. U daljini se bjelasaju Maglići i Volujak, a s druge strane velika gromada Čvrsnice. Bitovnja i Visočica su mnogo bliže. Sve ovo gledamo zaneseni, opjeni ljestvom. Upijamo u sebe što više možemo, nezasiti smo. Trgnu nas malo jači nalet vjetra. Fotografija za uspomenu na divno provedene trenutke. S vrha smo sašli na sedlo između Otiša i Zelene glave. Vrijeme nam nije dopuštalo uspon i na Zelenu glavu. Ostavljamo to za drugi

puta. Pri povratku kući na Jezercu vidjeli smo divokozu. Čudi me kako ta životinja može izdržati surovu i dugu planinsku zimu.

U domu smo zatekli planinare iz Konjica. S njima smo popričali o mnogo čemu. Za losno je i prava šteta što se dom ne održava kako valja, tako da propada, a ovdje je tako potreban. I ljeti će ovdje rijetko tko dočekati goste i održavati kuću. Poneki savjesni planinar pospremi i uradi što se se uraditi može, i to je sve. Prenj je rijetko posjećen, iako svojom raskošnom ljestvom zaslužuje mnogo veću pažnju. Uzrok tome je, bar mi tako mislimo, nebriga o domu, a odavde je najbolje ishodište za skoro sve vrhove Prenja. Na njemu su se sjedinile sve osobine prave planine. Razmještaj najvećih vrhova je veoma interesantan. Naime, uobičajeno je da su vrhovi pojedinih planina poredani u lancu. Ovdje tome ni traga. Vrhove kao da je netko nabacao. U tome i jeste draž ove planine. Po tome se ona razlikuje od drugih. Neki kažu da Prenj ima dva lica: jedno se javlja ljeti, a drugo zimi. Oba lica imaju svoje zaštitne karakteristike, opasnosti, ljestve. Ljeti je Prenj sastavljen od stijena, trave, klekovića, velikih kamenih blokova i sipara, zaostalih sniježnika, a zimi beskrajna, divna, bijela, ledena pustinja.

Umorni i zadovoljni pošli smo na počinak. Sutradan smo krenuli prema Konjicu istim putem kojim smo i došli. Boravak na Prenju ostavio je u nama dubok osjećaj zadovoljstva. Prešutno smo se suglasili da se često nađemo na ovim prostranstvima. Tko se jedanput uspone na Otiš ili koji drugi vrh na Prenju, sigurno će poželjeti da to učini opet.

Naš kutak na Dugom vrhu

VLADIMIR MAJNARIĆ

VARAŽDIN

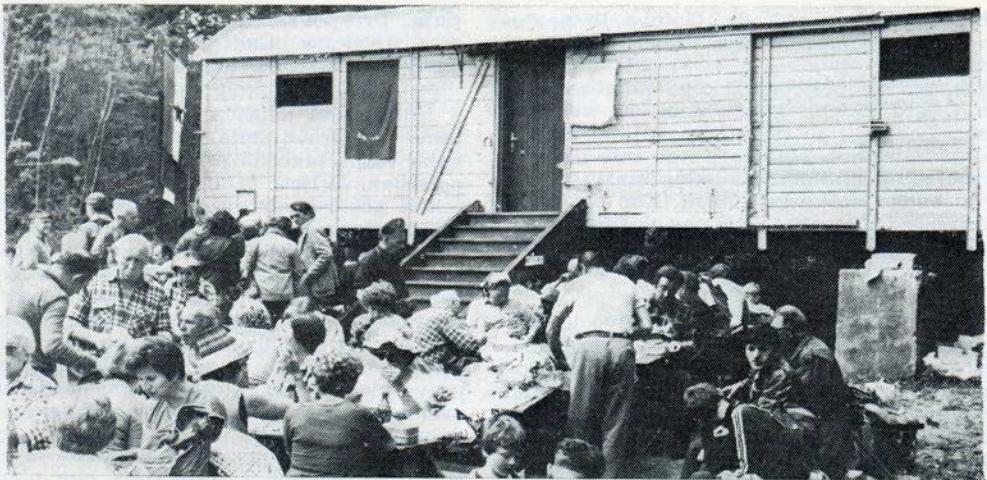
Planinaru nije ništa draže nego upoznati jedan lijep planinarski kutak. Tako smo i mi znali odsetati se u naš budući planinarski punkt Dugi vrh zvan Grabrovica, ovaj puta na radnu akciju.

Ovamo se ide od Varaždina autobusom 15 minuta do Črešnjeva ili od željezničkog stajališta Vidovec 45 minuta hoda također od Črešnjeva (na pruzi Varaždin—Golubovec). Moguće je prilaz i iz željezničke stanice Podrute za 2.30 sata hoda preko planinarskog doma Pokojec (Vodice), dolinom kanjona Seljanec kroz Završje i selo Škriljevec u Grabrovici. Ovaj se put velikim dijelom može proći samo pješačenjem. Vodi slikovitim kanjonom uz potok Seljanec i dobrim djelom šumom.

Grabrovica je u neposrednoj blizini ceste Črešnjevo—Ledinec, sa svih strana opkoljena

šumom. Na ovom mjestu uredili su planinari »Dugog vrha« svoj planinarski dom. Dobrotom planinara željezničara dovukli su jedan stari rashodovanji željeznički vagon, koji će sada služiti za planinarske svrhe.

Kako bijaše lijep sunčan dan, odlučili smo se za radnu akciju. Naši ptičji šumske prijatelji uljepšali su je svojim pjevom. Dok se sunce igralo svojim zrakama na okolnom lišću, oni su izvadali ugodan i lijep koncert. Uživali smo u njihovu veselu pjevu i divnoj izvedbi. Poslije doručka stavili smo na jedan panj ostatke hrane, kako bismo ih počastili za njihovu dragu zabavu. Nedaleko se nalazi zaselak. Mještani drže domaće životinje, pa prema tome i mačke. Sjedeći nasuprot panju opazimo kako se kroz lišće i mahovinu šunja jedna mačka. Nismo slutili na što cilja, a kad smo shvatili bilo je prekasno. Skočila je i



NOVA PLANINARSKA KUĆA NA DUGOM VRHU

PD »Dugi vrh« iz Varaždina uredilo je novu planinarsku kuću na Dugom vrhu kod Varaždina, na lokaciji Grabrovica (295 m) kod istoimenog sela, a u blizini Ledinca i Črešnjeva. Svečano otvaranje obavio je predsjednik PSH Božidar Skerl 17. svibnja 1981. uz podjelu prigodnih priznanja. Predsjedavajući Društva prof. Milivoj Rihntarić održao je pozdravnu riječ, a Vladimir Majnarić prigodni referat. Na otvorenju je bilo oko 200 planinara, od toga samo iz PD »Željezničar« u Zagrebu čak 70! Poslije svečanog dijela i recitacija

o Zagorju, nastalo je planinarsko veselje. Nova kuća sastoji se od vrlo lijepo adaptiranog teretnog vagona dugačkog 10,5 metara. U njemu je smješteno 10 kreveta (30 din po ležaju za noć). Kuća-vagon nalazi se usred male šume na brijezu Grabrovici, odakle se mogu praviti izleti kroz šume Dugog vrha do obližnjeg Čeva i na Ivančiću. Najблиži pristup objektu je od želj. stanice Vidovec na prugama Varaždinske Toplice — Ivanec (30 minuta hoda).

V. M.

uhvatila kosovu ženku. Na našu viku ona ju je ispustila, ali kosica već bijaše pregriženog vrata i nije joj bilo više pomoći. Kos je sjedio na obližnjoj grani i počeo tako tužno pjevati, da su nam suze isle na oči.

Prošetali smo se Grabrovicom da razgledamo okolinu. Našem se domu prilazi od ceste Črešnjevo—Ledenec (1 km), pa kod bijele kuće i šume vodi put uzbrdo prema zapadu. U nastavku puta dolazimo do male čistine s koje se pruža lijep vidik na Varaždin i na dvorac Šaulovec, nekad vlasništvo obitelji Kiš, danas poljoprivredno dobro. Vidik se pruža dalje na Pohorje, Sloveniju, Ravnu goru i Međimurje.

Idući spomenutim putem uzbrdo opazit ćemo usred šume na betonskim temeljima teretni željeznički vagon, a okolo ureden teren za odmor. Raspolaže s deset kreveta i prostorom za odmor, a s vremenom će dobiti struju i vodu.

Na križanju iznad šume opet vidimo dvorac Šaulovec. Ime je dobio po bivšim vlasnicima (Salacky-Šaulus-Šaulovec). Prvi vlasnik posjedao bio je Ivan Kiss de Savlocz 1667. g., a njegov sin Antun Kis, notar Varaždinske županije, sagradio je današnji dvor. U kamenoj ploči nadjen je natpis: Sub Antonio su-rexi 1791. Na suprotnoj strani dvora je selo

Radovan, udaljeno svega 20 minuta hoda od našega doma.

Usred lijepe šume, pune gljiva, na domak samoga Varaždina (8 km) sagradili smo naš planinarski kutak. Tereni su dobri za orijentacijska natjecanja. U okolnoj šumi ima mnogo ptica, koje svojim pjevom vabe planinara na svoj koncert. Osobito u doba ženidbe. Lijepo su šetnje u okolne šume i na blage brežuljke ukrašene livadama i vinogradima. Šume su bogate kestenom, a tako su pokrivenе mahovinom da se osjećate kao da hodate po sagu. Ovdje ćete susresti i po neku vjevericu koja će vam svojim skokovima pokazati prave akrobacije.

Konačno, u blizini se nalaze tri sela: Škriljevac, Črešnjevo i Radovan. U njima će vas dobrni Zagorci lijepo primiti, pogostiti, a svakome ćete učiniti čast ako posjetite njegovu klet i pohvalite njegovo vino.

Za dva sata hoda možete doći do planinarske kuće Vodice (Pokojeć), pa dalje na Hrašćinsku piramidu, ili na Ivančiću, ili na željezničku stanicu Podrute.

Nemojte zaboraviti, da se ovdje u blizini nalazi lijep kanjon Seljanec, jedinstven za ovaj pitomi kraj.

Potrudite se da upoznate naš kraj, nećete požaliti.

Takav je bio čika Duško

DUŠAN VULIČEVIĆ

BEOGRAD

Godine 1969. kao član studentskog planinarskog društva »Rtanj« iz Beograda boravio sam na Durmitoru pored Crnog jezera u slikovitim brvnarama koje je izgradilo francusko turističko društvo Méditerranée. Tada sam prvi put čuo za čika Duška. Bilo je to jedne večeri uz logorsku vatrnu, dok se poslije napornog penjanja po durmitorskim visovima tihom pjevnušlo, kad jedna melodija iz djetinjstva, odavno nečuvana, privuće moju pažnju. Planinarka Jelisaveta, koja je toga dana bila sa mnom na Bobotovom kuku, pjevala je, na poznatu kaubojsku melodiju, divne riječi o ljubavi prema planini i o druženju. Zainteresirala me kakva je to pjesma, odakle riječi i tada čuh da je to pjesma »Pobeda«, masovnog planinarskog društva iz Beograda, a da je riječi napisao njen dugogodišnji predsjednik Duško Jovanović. Slijedila je bujica hvale društvu i čovjeku koji ga uspješno vodi godinama. Bilo je ugodno slušati sve te pohvale, no nisam povjerovao da tako nešto stvarno postoji i pomislio da je to plod Jelisavetine sklonosti uljepšavanju. Ukrzo sam otišao u JNA. Po povratku, moje društvo s fakulteta se razišlo na sve strane, a ja se odvojio od planine.

Jednog nedjeljnog prijepodneva, prolazeći ulicom, zapazih velik pano s objavom: Godišnja skupština PD »Pobeda« — Beograd. Uđoh u salu, skupština je još trajala. Ljudi svih godišta, roditelji s djecom, bake s unučićima, popunili su sva mesta i prolaze između redova. Opuštena atmosfera, žagor, aplauzi, smijeh. Ton svemu je davao stariji čovjek, otmjenih manira, upotpunjениh narodskim, šeretskim šarmom. Shvatio sam da je to čika Duško. Sjetio sam se Jelisavetinih priča, imala je pravo. Skupština je protjecala, a ja sam sve više pripadao tim ljudima. Odmor, izložba fotografija u auli. Nastavak skupštine — sala izgleda još punija. Nemoguće! Ta ja sam bio na tolikim skupštinama, kada se poslije pauze pola auditorija razbjegne. A ovo!

Izleti, izleti i uvijek izleti, čulo se s govornice, dok su se na platnu smjenjivale prelijepi jugoslavenske planine.

I na kraju pjesma, ona s Durmitora, s divnim riječima. Pjevali su je svi prisutni, posenesi njome. Učlanio sam se u »Pobedu«.

Išao sam i do tada u planinu, no čika Duško je učinio da svim srcem pripadnem planinarskom pokretu. I ne samo ja, mnogo je onih koje je njegov entuzijazam, njegov nesobičan rad za dobro drugih, njegov bezprimjerni humanizam privukao planinarstvu. Ono je postalno ne samo bijeg u planinu od uništavajućeg urbanog ritma života, već mnogo više: filozofija druženja s ljepotom, druženja s ljudima, davanja sebe drugima.



Đuško Jovanović (1902 — 1981)

U broju 5—6 (str. 137) javili smo da je preminuo jedan od najpopularnijih planinara Jugoslavije, čika Duško. Njegovu biografiju objavili smo 1973. godine u broju 3—4 (str. 85).

Posljednjih godina bio sam mu veoma blizak. Suradivao sam s njim, pomagao mu u ostvarenju njegovih uvijek novih, naprednih ideja. Promatrao ga i divio se načinu na koji on, čovjek na kraju osme decenije života, prihvata dvadesetogodišnjake i oni njega, kako uspostavlja prisan kontakt s njima radi zajedničkog ostvarenja ideje planinarstva.

Na sastancima u društvu, na izletima, na velikim putevima u inozemne planine, na kojima smo bili zajedno po mjesec dana, dan i noć, upijao sam svaki njegov potez, pratilo svaki njegov postupak, i upoznao ga kao velikog planinara, organizatora, pregaoca i nadasve čovjeka. Ova sjećanja su samo mali dio onoga što bih mogao napisati.

U preko pet decenija bavljenja sportom, planinarenjem posebno, čika Duško je organizirao nebrojeno mnogo akcija koje su se pored svojih kvaliteta odlikovale i masovnošću. Bio je velik zagovornik ideje masovnog sporta, aktivne rekreacije širokog kruga ljudi, građana, omladine. U tu svrhu je veliku energiju ulagao na prenošenje svoga bogatog iskustva na druge. Organizirao je i vodio planinarske škole. Trudio se da u njima sudjeluje što više predavača, no kad god bi koji

od njih bio spriječen, čika Duško je uskakao i zamjenjivao ga. Pored toga, uviiek bi nalažio vremena da predano, iscrpno i sistematski pouči svakoga tko bi mu se obratio za savjet. Koliko sam samo puta, na Triglavu od Nišlja, na Vlašiću od Tuzlaka, od Zrenjaninaca, Ivangrađana, čuo pri upoznавanju, na moje da sam član »Pobede« iz Beograda: »Znamo mi vašeg Čika Duška! Pisali smo mu, on nam je pomogao, uputio nas, kako da organiziramo uspon na Mont Blanc, na Olimp, na Visoke Ture, na ovu, na onu planinu...« Organizirao je i vodio pohode na sve značajne evropske planine. Pobedaši su s njim posjetili skoro sve zemlje Evrope, nisu kročili samo u Irsku, Island i Albaniju, čije je planine žarko želio da obide. Posljednjih godina je pisao nekoliko puta albanskim institucijama nudeći suradnju i zajedničke akcije, ali odziva nije bilo.

I u poznim godinama, kada više nije mogao da se penje na same zaledene vrhove, sudjelovao je na izletima. Službeni vodiči bili su drugi, njegovi suradnici, ali Duškovo veliko iskustvo uviiek je pomagalo da sve bude u najboljem redu. I tada, planine su ga privlačile sebi...

Sjećam se uspona na Pico de Aneto (3404 m), najviši vrh Pirineja, 1978. godine, na koji se ispelo 22 Pobedaša. Čika Duško je ispratio grupu ispred planinarskog doma, rekavši da će šetati tu oko doma i čekati nas. Pozivali smo ga da krene s nama i ide dokle može. Nije pristao. Kasnije smo shvatili da nije htio zadržavati grupu svojim laganim temponom, ali nije izdržao u nizini. Malo po malo, tražeći vidike, stigao je do samog glečera na oko 3000 metara visine. Planina ga je mamilala.

Na neke od inozemnih planina dolazio je i po više puta, stalno dovodeći nove i nove poklonike. Posljednji put je organizirao uspon na Mont Blanc 1980. godine. Na dan uspona on je čuvao kamp i pomagao u spremanju večere za penjače. Na sam vrh je izašlo sedamnaest članova »Pobede«.

Dobivao je mnoga priznanja za svoj izuzetan rad na polju fizičke kulture i planinarskoga, i državna, i planinarskih organizacija širom Jugoslavije, ali i privatna, od pojedincaca, na izletima, skupovima, u razgovoru. Uviiek je znao da sebi upućena priznanja podijeli sa suradnicima, da istakne njihov udio u postizanju uspjeha. Kada bi netko hvalio neko njegovo djelo, neko rješenje, znao je da ukaže na rješenja drugih, bolja i uspješnija. Nije to bila lažna skromnost, već iskrena radost uspjesima drugih, ma gdje bili, ako su doprinisili istom cilju — širenju planinarskoga, fizičke kulture, amaterizmu uopće.

Sjećam se njegovih pohvala uspješnom održavanju planinarskih domova u Bosni i Hercegovini. Stalno je ukazivao da se planinari Srbije moraju ugledati na svoje kolege iz BiH, ako žele da sačuvaju ono malo domova što je preostalo u Srbiji. Cijenio je i ukaživao na planinarsku organizaciju u Sloveniji,

ji, planinarsku publicistiku u Hrvatskoj. Radovao se svakom njihovom uspjehu.

Sjećam se sastanka, kada je obavijestio članstvo da je Zagrebačka televizija napravila reportazu o radu Ivice Sudnika, samoborskog urara, velikog planinarskog radnika, tvorca Samoborskog muzeja, pri kojem postoji i planinarski muzej, jedini u Jugoslaviji. Iscrpno je upoznao članstvo s radom i zaslugama dragog prijatelja Sudnika, inače dugogodišnjeg predsjednika bratskog društva »Japetić« iz Samobora. S uspješnom suradnjom na širenju bratstva među planinarima, s mnogim zajedničkim akcijama...

Sa sastanka je upućeno u Samobor pismo puno iskrene radosti i zadovoljstva što je vrijedno djelo prijatelja dobilo značajan i zaslužen publicitet.

Znao je lako uspostaviti kontakt s ljudima i to je činio veoma rado. Uviiek je prilazio čim je vido novo lice u grupi i nenametljivo ga naveo da odbaci nelagodnost novajlike, te da ubrzo pripadne ostalima. Znao je da istakne i povahili planinarski uspjeh početnika, bilo da se radi o pioniru, ili o odraslom, ali »mladom« planinaru. Govorio je: »Važan je prvi kontakt s planinom, s društvom.« Kritizirao je one koji se iskazuju na novajlijama, koji ih zamaraju vertikalnim smjerovima da bi sebe istakli i pokazali da nije šala biti planinar.

Izuzetno je bilo njegovo sklapanje poznanstva u inozemstvu. U tome je bio nenadmašan. Sa svojim skromnim znanjem stranih jezika, ali očima koje su mnogo govorile, bio je ambasador Jugoslavije u svakom kampu, na svakoj planini. Mnogo puta je oduševljavao slučajne susjede, kampere sa svih meridijana globusa, natjerivao suze na oči svojim improviziranim govorima punim prijateljstva i topline, čak i (kažu hladnim) žiteljima Skandinavije.

Bio je dobar govornik, no njegova retorika je bila ljudska, iskrena, prirodna. Bila je upravo svoja negacija. Sjećam se događaja s bratimljenja na Prenju. Pošli smo masovno na taj susret, radosni i uzbudeni i zbog moćne planine i zbog novih prijatelja koje ćemo upoznati. Ti susreti uviiek ostaju u lijepom sjećanju. Prijatelji su nas divno dočekali, planina nije. Narogušila se i nije nam dopustila da je upoznamo. Tim više smo očekivali drugarsko veče, slajdove, da bar preko njih upoznamo čuvenu planinu. Veče je bilo ugodno. Slajdovi, šale, večera, pozdravni govor i razmjena suvenira, kako je to uobičajeno u takvim prilikama. Bila su dva gostujuća društva i domaćini, koji su nas još jednom toplo pozdravili. Planinari se odluku scikromnošću i razmetanje im nije svojstveno. Zato nas je iznenadio pozdrav predstavnika drugog gostujućeg društva, popraćen veoma skupim poklonima i nama i domaćinima. Što su se pokloni više redali, mi koji smo znali za naš skromni suvenir namijenjen domaćinima, osjećali smo sve veću nelagodnost i želju da se Prenj otvori i osloboди nas stida. Srce mi

je brže zakucalo kada je čika Duško ustao da pozdravi prisutne. Strepio sam. Tada još nisam znao za njegovo umijeće. Ne, to nije bilo umijeće, to je bila iskrenost.

Počeo je divno, o ljubavi prema planinama, prema domovini, prema ljudima, o Prenju koji je toliko puta posjećivao, o divnom dočeku. Na licima prisutnih sijala je ozarenost njegovim riječima. Kako će sve to splasnuti, pomislio sam, kada ugledaju naš bijedni suvenir. Pohvalio je i drugo gostujuće društvo i zahvalio se na silnim, skupim i značajki odabranim poklonima. Sad, pomislio sam i osjetio želju da nestanem. Ne, ne znam šta se desilo, ali jedna rečenica, izgovorena uz pokazivanje malog tanjirića s vizurom srednjevjekovnog Beograda, da je to skroman suvenir, ali da uz njega dajemo naša iskrena planinarska srca. Rečenica koja bi iz usta drugog čovjeka zvučala patetično, ali uz sjaj njegovih očiju bila tako iskrena, izazvala je buru ovaciju, skandiranje kakvom nikada nisam prisustvovao.

Volio je šume, bio je veoma aktivan goran. Učio je od stručnjaka šumara i to znanje prenosio dalje. Nije bio samo organizator pošumljavanja već i prvi udarnik konkretnih akcija. Volio je borove. Od njega sam saznao da prestaje era listopadnih šuma i ponovo nastupa vrijeme četinara. Treba saditi borove, govorio je. Dvadesetogodišnja borova šuma oko planinarskog doma na Rajcu njegovo je djelo, kao i novopodignuti Titov brezjak na Suvoborskoj Dobroj vodi.

Nisam sadio borove oko doma (to je urađeno ranije), ali sam na njegov poticaj godinama, zajedno s njim, čistio mladu borovu šumu od kupina i drača, koje su je pokušale gušiti. Opazio je moju želju da mu pomognem i ne pitajući me znao je da objavi: akcija čišćenja šume na Rajcu, vođa Dule Vuličević.

Radio sam, no on je bio vredniji, uporniji od mene. Planinari nisu gorani, više vole da štetkaju brdima, nego da kopaju rupe ili strzušasušene grane; poslije dva tri sata udarničkog rada izgube se u želji da za svoju dušu prokrstare planinom.

Ne mali broj puta ostajao sam sa čika Duškom i još ponekim entuzijastom, koji kao i ja, zadržan je nejgovom energijom, nije htio da ga napusti. Sjećam se jednog, bio je snijeg, ostali smo u gustiju samo nas dvojicu. Promrzlih ruku počeo sam ga nagovarati da prestanemo, da treba popiti topao čaj, a poslije se možemo vratiti poslu. Znao je, ako prekinemo posao, toga dana nema nastavljanja. Još samo ovo drvo da »obradim«, govorio je, a onda je slijedilo drugo pa treće. Odjednom se prisjeti i zamoli me da prenesem poruku nekom našem članu u obližnjoj vikendici, a on će, veli, pravo u dom. Obavih zadatku i željno se dokopah vrelog čaja i topile sobe u uvjerenju da je i čika Duško otišao u svoju sobu. Poslije dva sata sidoh u trpezariju gdje iznenaden spazih čika Duška kako ulazi s pilom i vinogradarskim makazama, alatom za čišćenje šume. Bio je proze-



Čika Duško prilikom izleta na Divčibare

bao, ali nasmijan i zadovoljan obavljenim poslom i varkom kojom se oslobođio mene, jer mu nisam pustio da na miru dovrši ono što je toga dana naumio.

Još jedna čika Duškova zaostavština »Pobedi« jesu društveni autobusi, autobusi kojima su Pobedaši obišli jugoslavenske i sve atraktivnije planine Evrope. Počelo se s Karloom (nazvanim po Remarku), dobijenim otpisom od Jugoslavenske lutrije, kojeg su naši članovi, majstori, nekako okrpili. Slijedili su Radovan (vjerovatno nazvan zbog epiteta »kilavi«), Sindelija... Rusandu već pamtim. Manji crveni autobus, kojim smo došli do pod sam opservatorij na Bjelašnici (i poslije hodali cito da po planini, a on nas pokupio u Pazariću). Imao je osobine koze. Zatim Jatovac, Ohrid, Dubravka...

Neki su se palili na guranje, drugi bili pokretni frižideri, ili plinske komore kada se grijanje uključi. Neki su prokišnjavalni, no bili su Pobedašima toliko dragi da su se prema njima odnosili kao prema živim članovima društva. Ulazili su u pjesme, šale, anegdote...

Zivo mi je u sjećanju zadovoljno čika Duškovo lice kada je na skupštini objavio da imamo namjeru kupiti potpuno nov autobus, da smo nešto para prikupili amortizacijom i prodajom starih autobusa, a očekuju se dobrovoljni prilozi, koji će biti vraćeni beneficijanom vožnjom prilikom izleta.

Prijedlog je prihvaćen, a prilozi su pljuštali. Mnogi su bespovratno poklanjali novac u tu svrhu. I kupili smo ga! Čika Duško mu dade ime Labud. Bio je bijel i nov. Prvi put da ime nije imalo komičan prizvuk. A bilo je i pravo krštenje: boca šampanjca razbijena je o prednji branik! Ispraćaju na njegov prvi izlet prisustvovalo je tri puta više članova, nego izletnika, kao pri spuštanju broda u more. Labud još leti, ali ima i nasljednika.

To je polovan, ali dobar autobus marke »Sanos«. U čast dvojice Pobedaša veterana, Vase i Ilije, koji su mnogo pomogli da se razmrse administrativne kupoprodajne zavrzlame, nazvan je Vasilija. To je posljednje čika Duško-vo kumče.

Ne znam tko je prvi dao ime toj pobedaškoj »instituciji«, ali je čika Duško bio taj koji ju je godinama njegovao, održavao. Pričaju Pobedaši da su jednom, davno, na putu kroz Njemačku, ostali bez hljeba. Tražili su uzalud, prolazeći kroz mala mjesta, pekaru firmu sa natpisom »bekeraj«. Ili ih nije bilo, ili su bile zatvorene. Izgubivši nadu netko se dosjeti i užviknu: »Daj, vidi, ima li u našim zalihama što bekeraja«, misleći na kekse i ostale tjestenine koje je grupa dobila na ispraćaju.

Tako je nastalo ime jednog pobedaškog običaja koji godinama uveseljava članstvo »Pobede«. Naime, grupa koja polazi na duži put po zemlji ili inozemstvu, na dan polaska obično biva ispraćena od ostalih članova. Desi se da na ispraćaju bude i po tri puta više pratilaca nego izletnika. Tada se donose darovi, obično slatkisi, piće... To je »bekeraj«. Poznate su bile tetka Desine pogače koje se posluže još vruće, odmah po izlasku iz Beograda. Bilo je i šaljivih bekeraja. Na primjer Kristina tombola, koju smo »odigrali« jedne večeri uz logorsku vatrnu ispod Pic Bernine u Švicarskoj. Bila je puna komičnih zgoditaka uz šaljivi komentar u stihovima darodavca. Darovaoci su inače dobili ime bekerajci. Postoji i bekerajka. To je osoba, obično drugarica, koja se brine o bekeraju, vodi popis bekerajaca i svakog dana, ponekad i više puta dnevno, pri vožnji autobusom posluži bekeraj, objavi od koga je, pročita poruku bekerajca — želju za uspješan ishod planinarskog pohoda! Bekeraj se pojde uz glasno odobravanje, zahvaljivanje bekerajcu, šale i aplauz. Neki bekeraji su opjevani u raportu i oduzeti zaboravu.

Postoji i bekerajsko veče. Obično se organizira u poznu jesen kada je već sredena sva pisana i foto-dokumentacija obavljenog izleta, u velikoj sali (da bi mogla primiti sve bekerajce), a sastoji se od izvještaja vođe izleta, prikazivanja slajdova i kino-filmova i podjele suvenira bekerajcima.

Suveniri su sitnice, karakteristične za zemlju koju smo posjetili. Ipak najdraži suveniri su bili oni, originalni, koji nisu kupljeni u prodavaonici suvenira. Čika Duško je tu prsto vrcao idejam.

Sjećam se trenutka kada smo se zadovoljni vraćali sa sjevernog rta Evrope, Nord Kapa. To je ustvari siva stijena trista metara nad morem, o koju se razbijaju valovi pristigli iz Amerike i sjevernog pola Čika Duško zamoli vozača da zaustavi autobus. Oko nas je bila pustoš. Čak ni irvasa nije bilo, koje smo prvi dana bjesomučno fotografirali, dok nam ne postadoše obični suputnici.

Nitko u prvi mah nije primijetio kršljivu sivu stijenu, s koje su pored puta pootpadale

pločice različitih oblika i svjetlucale u prevečerju. Hajde da nakupimo ovog kamenja, da odnesemo našim bekerajcima kao suvenir, pozva nas čika Duško. Svi smo se oduševili idejom. Ubrzo je autobus postao teži za »polatone« norveškog kamenja.

Vrijedni Pobedaš Mavid, ponesen čika Duškovom idejom, ponudi se da kamenje naliđepi na lakirane drvene ploče, što je kasnije i uradio. Bio je to velik posao, ali je doživio pun uspjeh. Zidove mnogih beogradskih stanova krasiti kamen s dalekog Sjevernog rta.

Bio je velik propagator ljepota naše zemlje, kad god bi se nalazio u inozemstvu. Za dvadesetak godina organiziranja izleta u inozemne planine, uvijek je nosio velike količine prospekata Beograda i naših turističkih mješta te ih dijelio širom Evrope. Posljednjih godina pomagao sam mu u tome. Nezaboravni su susreti doživljeni prilikom dijeljenja prospekata turistima cijelog svijeta u velikim kampovima Firence, Lisabona, Edinburga, prilikom čekanja trajekata za prelaz norveških fjordova ili na vrhovima Evrope.

Osmjeh prepoznavanja: O! Jugoslavija! Tito! Dubrovnik... i bujica pitanja koja je slijedila, o mogućnostima boravka, znamenitostima naše zemlje, sve do najsigurnijih detaљa. Duškova ideja propagiranja jugoslavenskog turizma na samim najatraktivnijim zborištima tih vječitih putnika i nezasitnika novog, ustvari je bio pun pogodak.

U ljetu 1980. čika Duško je organizirao uspon na Mont Blanc za mlađe članove društva. Nisam mogao na taj put, no interesirao sam se za pripreme i pomagao savjetima. Radilo se o mlađim ljudima i njihovom prvom usponu na takoj visoku planinu, te je sva pažnja bila usmjerena na sam uspon. Zaboravio sam prospekt. Dva dana pred polazak sjetih se tog našeg lijepog običaja i žalostan počeh da objašnjavam omladincu Vladu, vodi izleta, kako mi to radimo, kako je to lijepo, ali eto, zaboravio sam da ga upoznam gdje i kako se prospekti nabavljuju.

Da, ti si zaboravio, ali čika Duško nije! odvrati Vladu, nosimo dva velika paketa. Ne brini! Tradicija se nastavlja.

Rado je primao autostopere. Ja, koji sam kao student godinama putovao autostopom, oduševio sam se tom njegovom naklonošću. Uvijek je govorio, vidjevši ih na putu, hajde da primimo djecu. Iz iskustva znam da Beogradani nerado primaju stopere. I među nama u autobusu bilo je onih koji su se protivili, ali je Duškova riječ bila starija.

Sjećam se Tea, Holandanina, mlađog defektologa, s kojim se čika Duško upoznao u kampu pored Milana pomogavši mu da namjesti šator, čemu mlađi izgleda nije bio viđen. Naši mlađi članovi su se s njim bliže upoznali i — bio je s nama nedjelju dana u masivu Mont Blanca. Postao je ljubitelj planina. Ili Roberta, mlađog Poljaka, autostopera, koji je s Pobedašima dvadeset dana krstario Grčkom i bio na Olimpu. Ili Maju, mlade Slovenke, koju smo primili u Narviku, u da-

lekoj Norveškoj. Na rastanku, s prepunim rukama raznih dakovija dobijenih od Pobedaša, ostala je suzni oči.

Za Norvešku je vezan još jedan ugodan doživljaj. Napuštajući dolinu u podnožju masiva Jotunheimen, poslije uspona na najviši vrh Skandinavije Galdhöpigen (2469 m), na lokalnoj autobuskoj stanici zapazimo mladu djevojku s koferčetom u ruci. Ustvari ja je nisam primijetio, pošto sam, zadužen za vođenje autobusa, proučavao autokartu. Čuh samo čika Duška: Da povezemo ovu djevojku! Nismo bili u punoj brzini i vozač ga je poslušao. Mlada Norvežanka zbumjeno se osmjejivala, objašnjavajući da ide do prvog gradića i da će lokalni autobus svakog časa naići. Ipak je prihvatile našu ponudu, djelovali smo prijateljski. Kao i u mnogim sličnim situacijama poslužio sam čika Dušku kao prevodilac. Objasnio joj je tko smo, odakle smo, gdje smo bili (a bili smo na krajnjoj točki Norveške i Evrope, na Nord Kapu). To ju je razgatilo. Mnogi Norvežani nikada ne posjetе taj krajnji sjever svoje zemlje.

Ona je studentica iz Oslo, saznali smo, radi preko ferija u obližnjem hotelu, a jutros je pošla u Lom, nedaleko mjesto, na nedjeljnu misu. Ispostavilo se da i mi imamo namjeru da posjetimo crkvu u Lomu, čuvenu drvenu crkvu iz srednjeg vijeka, te je zamolismo da nam pokaže put do nje. Vožnja je proticala ugodno uz bekeraj-slatkiše i zapitkivanja o Norveškoj, o predjelima koje tek namjeravamo posjetiti. Ubrzo smo stigli i počeli da razgledamo groblje i crkvu izvanredne konstrukcije i dobro očuvanu. Misa još nije počela. U jednom trenutku mlada Norvežanka mi pride i reče mi da bi u znak zahvalnosti starom gospodinu i cijeloj grupi, željela da odsvira nešto na trubi koju je nosila u svom koferu. Umirili smo se. Slika je bila nestvarna. Na galeriji hora u patiniranom okružju stare drvene crkve, stajala je plava djevojka s trubom i svirala, oslobođena religioznog ceremonijala. Svirala je nadahnuto, osjećajno. Na kraju nam je odsvirala poznatu melodiju »Tišina« iz američkog ratnog filma »Odavde do vječnosti«.

Bili smo dirnuti prizorom i prijateljstvom, koje je lebdjelo oko nas u prostoru, i zahvalni »starom gospodinu« koji nam je svojim ljudskim postupkom priuštio ovaj ugodan doživljaj.

Isjavao je ljubav i ona mu se kao echo vraćala. Svjedok sam iskazivanja naklonosti, poštovanja i ljubavi planinara širom Jugoslavije za njegovo djelo, ličnost i ne mali broj puta mi je to natjeralo suze na oči. Na Popovoj šapki, na Treskavici, na Platku, u Samoborskom gorju. I sada kada se sjetim prvog uspona na Oštrc obuzme me ugodno uzbudjenje. Bio sam relativno nov Pobedaš kada smo 1975. godine posjetili okolinu Samobora povodom proslave stogodišnjice prvog organiziranog planinarskog izleta u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Sjatila se sva planinarska Jugoslavija na pitome, travnate, a oštре vrhove Sa-



Čika Duško bio je duša PD »Pobeda« i njegov predsjednik 30 godina

moborskog gorja. Šarena kolona je vijugala neprekinuta čitavog dana. Sretanja prijatelja, pozdravi, radosna lica svuda okolo.

Naša grupa, iako neujednačena po snazi, kompaktna je obišla cijelu stazu i uspela se na Oštrc. Poslije uspona ostali smo na proplanku, ukraj staze, kojom se i dalje kretala svećarska kolona, časkajući i napasajući oči ljepotom okoline. Odjednom, pedesetak metara niže, iz kolone koja se kretala začusmo pjesmu »Pobede«: »Kada podes na put u planinu... Bio sam iznenaden. Tko to pjeva? Tada nisam znao da je naša pjesma poznata i izvan »Pobede«. Pjevali su je planinari »Matic« iz Ljubljane. Ugledavši čika Dušku na proplanku zapjevali su njegovu pjesmu. Oči su mi zasuzile.

Prelistavajući dvobroj »Naših planina« za mart-april 1981. g. nađoh i na člančić u rubrici »Vijesti o akcijama PD »Rudnik« iz Gornjeg Milanovca, o novoj prihvatnoj kući na Ješevcu, o ski-liftu na Rudniku, s puno lijepih riječi i povaha radu milanovačkih planinara. To je posljednji čika Duškov prilog objavljen u »Našim planinama«.

Čika Duško više nema, ali ideje koje su ga vodile, djela koja je ostavio, živjet će i daleje, ostati će njegova »Pobeda«, masovno društvo, otvoreno svim ljudima dobre volje. Ostat će njegov stih pun dobrodošlice za nove i povratnike:

Kada podes na put u planinu
Preko brda u najlepši kraj,
Ne zaboravi »Pobede« družinu.
Rado primljen si u društvo, znaj!

Ovčarsko-Kablarska klisura

SLOBODAN MILOVANOVIC

ČAČAK

U alpinističkom vodiču Z. Smerkea »Stijene Jugoslavije« I dio (1977) Ovčarsko-kablarska klisura zastupljena je sa tri smjera u središnjoj južnoj stijeni istočnog vrha Kablara (885 m), koji su inače objavljeni prije toga, uz širu informaciju o ovome kraju, u »Našim planinama« (1970, str. 165.). Priloženi opisi predstavljaju dopunu tog materijala i proistekli su iz dalje aktivnosti u ovom »vrtiću«. Pri tome treba imati u vidu da južna strana planine Kablar nema kontinuiranu stjenovitu barijeru, već je u njoj veći broj manjih i sasvim malih stijena, odvojenih šumama i siparima.

Pored jednog smjera u centralnoj, najvećoj, preko 150 m visokoj stijeni, u središnjem dijelu trupa planine (»Istočni greben«), novi su usponi izvedeni i u donjoj niskoj barijeri, neposredno iznad željezničke pruge, nizvodno od planinarskog doma »Željezničara«, točnije, iznad trase i galerija nekadašnje uskotračne pruge, dok nova pruga tu prolazi kroz velik tunel (to su smjerovi: »Prolečni«, »Sibecov«, s »Bobanovom varijantom«, te »Bratstvo-jedinstvo«), zatim u vršnoj stijeni istočnog vrha, iznad centralne stijene i sasvim odvojenoj od nje (»Omladinski smjer«) i u maloj stijeni, jednoj od onih koje se obrušavaju s južnog grebena zapadnog vrha Kablara (890 m) (»Lionski smjer«). Konačno, slijedi opis »Ovčarske prečnica« u inače penjački neinteresantnom Ovčaru, na desnoj obali Zapadne Morave.

Svi opisani smjerovi, kao i raniji, imaju značaj penjačkih minijatura, od dva, tri ili četiri rastežaja. Oni su mahom nastali i penuju se prilikom tečajeva i drugih akcija čačanskih alpinista i u njihovo suradnji s alpinistima Kruševca, Beograda i drugih mesta. Kablar inače pruža još mnogo mogućnosti ovakve vrste.

Kablar — Centralna južna stijena ISTOČNI GREBEN

Prvi penjači nepoznati. Visina 50 m. Težina III +.

Pristup: Markiranom stazom od doma prema vrhu Kablara, do mjesta gdje se razdvaja markacija za vrh i za podnože centralne stijene. Ispod te stijene do njenog krajnjeg desnog dijela. 40 minuta.

Opis: Po kršljivoj i dijelom zatravnjenoj stijeni, prema uskoj pukotini(k) i na rub grebena (10 m). Gore, zaobilazeći zupce, u usjek i njime, preko većeg bloka, na vrh stijene.

Silaz desno kroz šiblje u jarugu i pored pećine — okapine do podnože grebena.

(Radi grube orijentacije može se pogledati slika kod str. 32 Smerkeovog vodiča »Stijene Jugoslavije« I. Smjer se nalazi desno od smjera br. 103, ali je izvan okvira te slike.)

Kablar — Donja barijera (južna) PROLEČNI SMJER

Prvi penjali: Zivojin Gradišar i Miomir Aranđelović (Beograd) 14. aprila 1968. Dužina 130 m. Težina II, III. Vrijeme 45 minuta.

Pristup: Od doma oko 60 m prugom nizvodno.

Opis: Ulaz je desno od ovećeg sipara, na najnižem mjestu stebra koji se uzdiže neposredno od pruge u lijevom dijelu stijene. Kraćim žljebom sa sigurnim hvatištim, pa zaobilazeći uljevo blokove, na položeniji teren (1 D). Preko travom obraslog terena, udesno, do prevjesnog bloka na sainom rubu grebena (20 m). Pored bloka s lijeve strane i na njega (osig.). Od markantnog vertikalnog usjeka udesno, pa opet na greben i njime do vrha stijene. Kršljivo i djelomično obrasio u donjem dijelu.

Silaz slabo vidljivom stazom lijevo na sipar i siparom do pruge (10 min).

Kablar — Donja barijera (južna) SIBECOV SMJER

Prvi penjali: Srbislav Todorović, Slobodan Milovanović i Rade Slavković (Čačak), marta 1970. Dužina 270 m (visina 160 m). Težina IV. Vrijeme 3 h.

Pristup: Od doma prugom niz Moravu do tunela i s tog mjesta lijevo naviše pod stijenu.

Opis: Preko izrazitog rebra desno gore u karakterističan žljeb (k) i njim do drveta i kamina (osig.). Lijevo od kamina ispod stupa do kraja bloka, pa preko glatkog ploče na široku policu (osig.). Od police po obraslotom terenu do okapine i od nje lijevo preko glatkog kose ploče na široku policu (kk i karabin). Naniže 10 m po zatravljenim policema pod lomljivu stijenu (k, osig.). Lijevo gore preko lomljivog dijela stijene, izloženo, sa slabim oprimcima, do niše. Dalje lijevo horizontalno do lakšeg terena (drvno, sipar). Koso lijevo i nagore, na gredinu, na greben i na vrh stijene.

Silaz lijevo niz manje skokove, zatim udesno na sipar i siparom do pruge.

Kablar — Donja barijera (južna) BOBANOVA VARIJANTA (Sibecovog smjera)

Prvi penjali: Slobodan Milovanović, Zoran Bogdanović (Čačak) i Joco Marinović (Kruševac) (Kruševac). Dužina varijante 70 m. Težina IV.

Opis: Od prvog osiguravališta u Sibecovom smjeru ući u kamin, pa lijevo na policu. Lijevo gore kao za jednu dužinu u Sibecovom. Odатle prijeći desno do izrazite pukotine te pukotinom (k) na rub grebena kroz širok i obrastao kuloar.

Silaz pravo naviše grebenom i uz kraći sipar u šumu, te lijevo na rub šume. Odatle malo sići na greben, pa desno kao za Sibecov smjer.

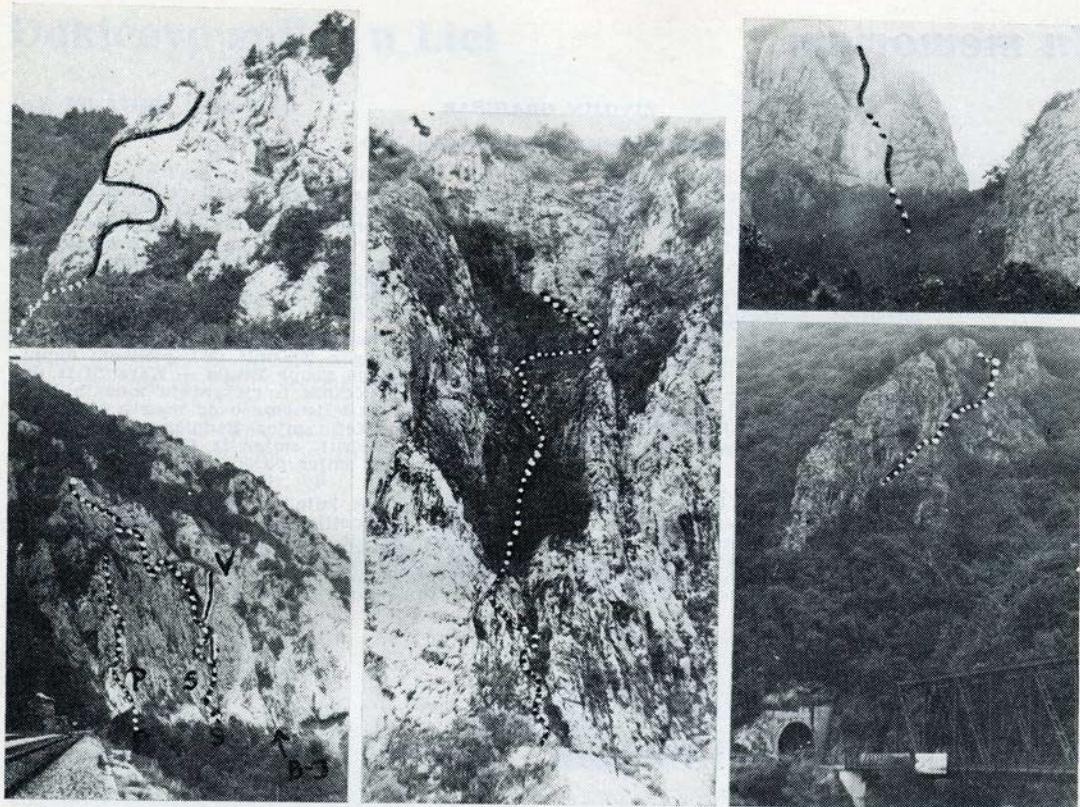
Kablar — Donja barijera (južna) BRATSTVO — JEDINSTVO

Prvi penjali: Vojko Velikonja (Ajdovščina) i Vladan Marinović (Čačak) decembar 1978.

Dužina 130 m (visina 110 m). Težina IV (V).

Opis: Po čvrstoj stijeni 2 m lijevo od početka pukotine naviše i malo udesno do prevjesa (k). Zaobići uljevo prevjes, pa se vratiti u žljeb ispod skoka (osig.). Zaobići uljevo skok (kršljivo) do početka sipara. Blagim siparom 40 m do manjeg skoka pod stijenom koja sa desne strane nadvišuje skok. Uljevo po ispranim oprimcima i djelomično obraslim travom, do kose police (osig., k). Uz koristenje ljestvice pravo naviše (kkk) te s lijeve strane zaobići ljsku. Od ljske gore i desno do široke zatravnjene gredine. Gredinom desno do široke obrasle pukotine i preko lomljivih oprimaca do kraja (okapina).

Silaz pored okapine do kraćeg sipara, pa kao za Bobanovu varijantu.



Lionski smjer u stijeni istočne padine južnog grebena zapadnog vrha Kablara

Donja (južna) barijera Kablara:
P Prolećni smjer, S Sibecov smjer, U Bobanova varijanta Sibecovog smjera, B-J Uzak u

Kablar — Vršna stijena (južna) iznad centralne stijene — OMLADINSKI SMJER

Prvi penjali: Slobodan Milovanović (Čačak) i Zoran Bogdanović (Kruševac) 4. decembra 1979. Duzina 80 m. Težina IV (V —). Vrijeme 1.30 h.

Pristup: Markiranim stazom od doma prema vrhu kao za smjer Istočni greben, a poslije krajnjeg desnog dijela stijene (centralne) skrenuti s markacije iza grebena kroz šumu, pa pored same pećine-okapine u iz jarugu lijevo na greben i na šumovit plato iznad centralne stijene. Odatle navise lovačkom stazom držeći se lijevog ruba platou do pod stijenu u čijem je podnožju manja pećina-okapina (1.30 h).

Opis: Od pećine lijevo uskom pukotinom i preko kose zatravnjene police do uskog prevjesnog uspravnog usjeka. Ljestvicama na lijevoj strani preko kraćeg skoka (k) i u žlijeb koji se nastavlja u glatki kamin. Kaminom gore, pa udesno zaobići manji blok u čijem je podnožju manja niša, na široku zatravnjenu policu (osig., 1 D). Dalje lakiš terenom na vrh stijene.

Silaz vršnim grebenom do sedla pod vrhom i dolje do okapine, te dalje kao u pristupu.

Kablar — Stijena u istočnoj padini južnog grebena zapadnog vrha — LIONSKI SMJER

Prvi penjali: Slobodan Milovanović, Zoran Krnetić i Dragan Mitrović (Čačak) 1979. Visina 70 m. Težina III, IV.

Pristup: Od željezničke stanice Ovčar Banja uz suhu jarugu do njenog lijevog kraka, pa njime

smjer Bratstvo-jedinstvo. Lijevo od smjerova je Dom PD »Železničar«

U sredini:
Smjer Bratstvo-jedinstvo u Donoj (južnoj) stijeni Kablara

Omladinski smjer u vršnoj stijeni istočnog vrha Kablara

Ovčarska priječnica u sjevernoj stijeni Ovčara

100 m do kraja. Odatle ravno naviše do lijevog dijela grebena, 20 minuta.

Opis: Od podnožja grebena 5 m desno uz kraći skok na kosu ploču (k), zatim iza ugla stijene na kosu policu i njom do kraja (4 m). Od police lomljivim oprimcima gore 10 m, te desno prijeći do karakteristične uspravne pukotine (osig.). Pukotinom gore do manje police, pa preko kraće ploče lijevo gore do ruba grebena (IV). Ljestvicama proći ploču i desno od manjeg nosa (k) i uz ploču (k) na lakši dio i njime do kraja grebena.

Silaz lijevo od ruba grebena, zaobići kroz žbunje stjenovitu uvalu, pa preko jaruge na stazu — 10 minuta.

Ovčar-Stijena u sjevernoj padini iznad tunela OVČARSKA PRIJEĆNICA

Prvi penjali: Slobodan Milovanović, Zoran Bogdanović i Radenko Pužić (Čačak), marta 1979. Dužina 90 m. Težina III.

Pristup: Od doma niz Moravu, kroz stare tunele nekadašnje uskotračne pruge, preko željezničkog mosta na desnu obalu, pa lijevo od novog tunela do donjeg ruba stijene, zatim 50 m uzbrdo držeći se podnožja stijene, do male okapine.

Opis: Od okapine desno po kosoj ploči, pa preko sigurnih oprimaka na početku, a dalje preko djelomično zatravnjениh police do dobrog osiguravača (20 m). Odatle prijeći ispod žute stijene (k), pa preko ploče i naniže do prevjesa. Dalje udesno i nogore po dužoj polici do drveta (osig.). Od drveta na greben i lako na izlaz.

Silaz kraćim spustom niz uže na sipar i u šumu.

In memoriam

ZIVOJIN GRADIŠAR

(Zagorje ob Savi 1925 — Beograd 1981)

Planinarska organizacija Beograda oprostila se početkom maja ove godine od svog člana Živojina Gradišara, jednog od pionira alpinizma u Srbiji, pukovnika JNA, zrakoplovnog inženjera — koji je prerano i neočekivano završio svoj bogati i plodni planinarski život.

Od odlaska u Beograd iz svoje rodne Slovenije, u kojoj se već bio razvio u dobrog planinara, bio je više od trideset godina veoma snažno prisutan u radu svog društva »Radnički«, u Alpinističkom odsjeku Beograda i uopće u planinarstvu Beograda i Srbije. Obavio je golem sportski, pedagoški i kulturni rad, učeći sve nove i nove generacije planinara, prije svega alpinističkoj vještini, djelujući u službi spasavanja, fotografirajući, pišući, prevodeći.

Njegovi putevi planinara i alpinista vodili su ga širokim prostorima naših i evropskih Alpa, Dinarida, Balkana, Karpata i Kavkaza (gdje je pored ostalog bio jedan od članova ekspedicije iz 1964. g. koji je transverzirao Užbu). Njegovo penjačko ime ostat će zabilježeno uz prvenstvene uspone u stijenama Trema u Suvoj planini (1952), Mučnja

u Starom Vlahu (1955), Durmitora (Žljeb između Sljemena i Pleča, istočna stijena Pleča, istočna stijena Bandijerne, istočna stijena Crvene grede — sve 1953., te drugi zimski uspon na Bobotov kuk — 1954.), Komova (prvo priječenje grebena Komova 1956. i prvi zimski uspon na Mali srednji vrh Kučkog koma 1957.) i mnogim drugim stijenama i grebenima.

Bio je član naveza koji je prvo stao na Maja Keč i Maja Gurt e Zjarmit 1957. prilikom alpinističkog otkrivanja grupe Brada — Karanfil iz doline Grbaje i učesnik u rješavanju mnogih ključnih problema u stijenama ovog masiva (Raz Prešto u Maja Keč, smjer Radničkog na Očnjak (Maja Njer e Krit), smjer iz Gornjeg kotla na Gurt e Zjarmit, smjer pored pećine na Maja Keč i dr.).

Minogo je nas koje je vodio, učio i pomagao, skroman, nenametljiv, hrabar, nesebičan i pun optimizma. Bio je planinar najbolje vrste. Prešao je u red onih kojih se sjećamo s uzburđenjem i ponosom, koji su postali dio nas samih.

V. Stanišić

Planine s istim imenom

MLAĐEN TRAJKOVIĆ

RIJEKA

Jugoslavija je poznata kao planinska zemlja, dvije trećine njene teritorije prelazi nadmorskiju visinu od 500 metara. Svaki zemljinski objekt iznad te visine, počevši od Avalе kod Beograda (511) pa do Triglava (2863) u Sloveniji, ima svoje ime. Sirom Jugoslavije mnogo ih je i prirodno je očekivati da se svaki drugačije zove. Međutim, mala šetnja po zemljopisnoj karti pokazuje da ima više planina s istim ili sličnim imenom. Možemo ih razlikovati po nadmorskoj visini i lokaciji. Tako, na primjer, po dva puta srećemo ove planine: Treskavica — u Crnoj Gori između Šavnika i Pivskog Manastira (2093) i u Bosni južno od Sarajeva (2088); Baba — oba puta u Makedoniji, istočno od Prespanskog jezera (2601) i između Prilepa i Kičeva (1791); Javor — u Bosni kod Han Pijeska (1537) i u Srbiji između Ivanjice i Novog Pazara (1534); Snežnik — oba puta u Sloveniji, severoistočno od Ilirske Bistrice (1796) i Gorenčki Snežnik (1290) jugozapadno od Kočevja; Zvijezda — oba puta u Bosni, kod Vareša (1350) i sjeverno od Višegrada (1673); Suva planina — oba puta u Srbiji, između Niša i Pirotu (1808) i zapadno od Kosovske Mitrovice (1750).

Više od dva puta susrećemo u našoj zemlji ove planine: Bjelašnica — u Bosni, južno od Sarajeva (2067), Hercegovini između

Nevesinja i Gackog (1865) i u Crnoj Gori Bjelasica između Kolašina i Ivangrade (2137); Kozjak — u Hrvatskoj, iznad Splita (780) i jugozapadno od Otočca (1629), te Makedoniji, jugoistočno od Prilepa (1814) i sjeveroistočno od Kumanova (1284); Crni vrh — u Sloveniji na Pohorju (1543), u Hrvatskoj Crni vrh jugozapadno od Ogulina (1102), u Bosni na Grmeču (1143) i u Makedoniji na Šari (2084); Ozren — dva puta u Bosni, kod Sarajeva (1532) i između Doboja i Tuzle (917), te dva puta u Srbiji, kod Aleksinca (1174) i jugozapadno od Sjenice (1584).

Prema tome, ukupno je 27 planinskih objekata koji imaju svoje imenjake u raznim krajevima Jugoslavije, a sigurno je da ih ima još mnogo. Po regionalnoj rasprostranjenosti najviše je planina-imenjaka u Bosni i Hercegovini — 9, Srbiji i Makedoniji po 5, Sloveniji i Hrvatskoj po 3, a najmanje u Crnoj Gori — 2. Od svih navedenih planina, najviše je onih od 1500—2000 m nadmorske visine — 13, dok je iznad i ispod navedenih visina po 6, a do 1000 m samo dvije. Ova mala neobična šetnja po Atlasu Jugoslavije, osim ukazivanja na zanimljivosti s tog područja geografije, može pomoći našim mladim planinarama u boljoj orijentaciji i lakšem snalaženju pri pohodu na vrhove spomenutih masiva, čije ljepote očaravaju svakog ljubitelja prirode.

Đukićeve spilje u Lici

Ing. MLADEN GARAŠIĆ
ZAGREB

Često puta me pitaju koliko spilja ima u Hrvatskoj ili koliko ih ima u nekom području Hrvatske. U većini slučajeva odgovarao sam prema meni dostupnim, raspoloživim i poznatim objavljenim ili neobjavljenim podacima. No, ako mi je netko postavio pitanje koliko spilja može biti na određenom području (npr. na jednom km²) nisam znao odgovoriti ili sam se pokušao poslužiti teorijom i analiziranjem različitih uvjeta (geoloških, hidroloških itd.) koji djeluju na pojavu speleoloških objekata. Ipak nisam mogao sa sigurnošću tvrditi kolika je njihova najveća »gustoća« pojavlivanja na 1 km². Naime, apsolutno točan odgovor ne postoji. Tokom mnogih godina obišao sam ih tisuću i nekoliko stotina i znam nekoliko područja u Hrvatskoj u kojima se pojavljuje i 30–40 speleoloških objekata na 1 km². Jasno je da takvih područja ima vrlo mnogo ali, nažalost, zbog nedovoljne istraženosti terena, smatra se da ih je najčešće od 1 do 5 na 1 km².

Ovom prilikom opisat ću nekoliko speleoloških objekata čiji se ulazi nalaze na međusobno maloj udaljenosti. Naime radi se o 5 objekata koji se nalaze na oko 80 metara, a između sebe nisu povezani. Gustoća njihovog pojavlivanja na tom području vrlo je visoka i može se mjeriti čak s područjima s 50–100 objekata na km², kao npr. s područjima na Dinari, Biokovu ili u nekim kanjonima krških rijeka.

Nekoliko puta, kada smo posjetili motel »Cerovačke pećine« u blizini Gračaca, direktor motela Mićo Đukić nas je vodio po okolnim speleološkim objektima koji do tada nisu bili istraživani. Tako nas je 19. travnja 1981. godine odveo i do nekoliko spilja u blizini svoje rodne kuće u Tušicama.

Ekipa speleologa Društva za istraživanje i snimanja krških fenomena iz Zagreba i Speleološkog odsjeka PD JNA »Sutjeska« iz Zagreba u sastavu inž. Mladen Garašić, Zdravko Damjanić, Zdravko Međimurec, Sandor Horvath, Milorad Šumar, a pod vodstvom inž. Tihomira Kovačevića, istražila je, te topografski i fotografски snimila 5 spilja u blizini sela Tušice (cesta Udbina–Lovinac).

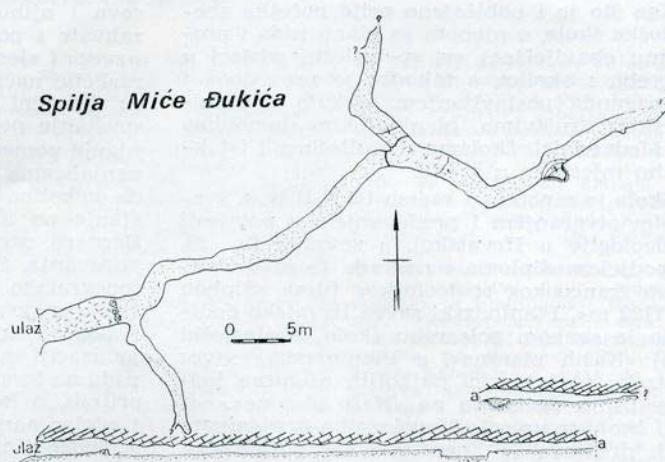
Budući da su spilje do tada bile potpuno nepoznate speleolozima, a nisu imale imena, nazvane su prema imenima troje brata Đukića koji su nam ih prvi pokazali — Mićina, Boškova i Čedina spilja. Interesantno je da su nepoznate i mjestanima okolnih zaselaka, jer imaju male ulaze, a nalaze se na nepristupačnom terenu. Udaljene su oko 300 metara jugoistočno od kuće Đukića u Tušicama.

Koordinate ulaza u spilju Miće Đukića su: x = 4924,250 N, y = 5555,750 E, z = 675 m. Ona je klasičan primjer razgranatog speleološkog objekta, kojemu je spiljski kanal potpuno horizontalan, nizak od 0,5 do 1,5 m. Ukupna dužina do sada snimljenog dijela iznosi 83 metra.

Spilje Boška i Čede Đukića su u neposrednoj blizini i istražene su u dužini od 21 metar, a nakon manjeg prokopavanja moglo bi se proći i dalje. Jugoistočno od njih su dvije jame, jedna dubine 9 metara, a druga 17 metara.

Svi objekti su razvijeni u donjokrednim debelopločastim slojevitim vapnencima sive boje. Obiluju spiljskim životinjama, te bi trebalo napraviti detaljniju biospeleološku istraživanja. Topografski ih je snimio inž. Mladen Garašić, a mjerili su inž. Tihomir Kovačić.

Spilja Miće Đukića



Topografski snimio: inž. Mladen Garašić
Mjerili: inž. Tihomir Kovačević i Milorad Šumar
Istražio: DISKF i SO PD JNA »Sutjeska«, Zagreb
Datum istraživanja: 19. travnja 1981. godine
Dužina: 83 metra
Crtao: inž. Mladen Garašić

čević i Milorad Šumar. Fotografski su ih snimali inž. Kovačević i inž. Garašić.

Opisane spilje nisu velikih dimenzija, ali potvrđuju pretpostavku da u blizini ima vrlo mnogo neistraženih speleoloških objekata (to je dokazano i kasnijim istraživanjima, op. a.),

te da je gustoća njihovog pojavljivanja velika. Zato se ne isključuje mogućnost nalaza nekog spiljskog sistema u planini Jelovi vrh (1233 m) u Ličkom sredogorju, gdje se nalaze i svi ovdje spomenuti objekti.

Zagrebačka speleološka škola 1981

Ove se godine navršava punih deset godina od kada je u proljeće 1971. godine organizirana prva Zagrebačka speleološka škola. Organizator je bio speleološki odsjek PDS »Velebit«. Ispocetka je škola imala zatvoren karakter, samo za članove PDS »Velebit«, međutim već se 1972. god. u nju prijavljuju i članovi ostalih speleoloških odsjeka u Zagrebu. Djelokrug rada škole se do danas proširio, tako da su se u njoj školovali i članovi planinarskih društava iz Karlovca, Samobora, Delnice i Ogulina. Iz godine u godinu, sakupljala su se iskustva, usvajale nove metode učenja, nabavljala nova speleološka oprema, upoznavale nove tehnike speleoloških istraživanja i sve je to uvjetovalo da je svaka sljedeća speleološka škola bila bolja, potpunija, modernija. Iako nosi ime Zagrebačka speleološka škola, njen je značaj postao mnogo širi, školjući planinare-speleologe ne samo u okviru grada već i u široj zagrebačkoj regiji, pa i dalje.

Ovogodišnja je Zagrebačka speleološka škola, u organizaciji speleološkog odsjeka PDS »Velebit«, jedanaesta po redu i predstavlja uspješan nastavak organiziranog školovanja planinara-speleologa. Program i plan škole nije se bitno mijenjao od već ustaljenog, a niti zadatak, koji je bio: osposobljavanje što većeg broja mladih ljudi za njihov samostalan speleološki rad u okviru speleoloških odsjeka. Rezultati ovogodišnje škole to u potpunosti potvrđuju.

Kao što je i uobičajeno prije početka speleološke škole, o njenom su planu rada i programu obaviješteni svi speleološki odsjeci u Zagrebu i okolici, a također je provedena i propaganda postavljanjem plakata u planinarskim društvima, planinarskim domovima na Medvednici, školama, fakultetima i istaknutim mjestima u gradu.

Škola je započela s radom 18. 3. 1981. g. svečanim otvaranjem i predavanjem o povijesti speleologije u Hrvatskoj, a završila je 29. 4. podjelom diploma i nagrada te prikazivanjem francuskog speleološkog filma »Siphon — 1122 m«. Planinarski savez Hrvatske dodjelio je svakom polazniku škole speleološki broj »Naših planina«, a Planinarski savez Zagreba je četvorici najboljih osigurao jednogodišnju pretplatu na »Naše planine«.

U školu se upisalo 20 polaznika iz planinarskih društava iz Zagreba (»Zagreb-Matica«, »Željezničar«, »Sljeme« i »Velebit«) i Samo-

bora (»Japetić«), a s uspjehom ju je završilo 19 i time steklo naziv »speleolog-pripravnik«.

Rad se odvijao prema već ustaljenom programu koji se sastojao od predavanja popravnih dijapozičija i filmovima (srijedom navečer) te od praktičnih vježbi na terenu (vikendom). U teoretskom dijelu, polaznici su imali priliku slušati predavanja o geologiji krasa, kraškim pojavama, speleomorfologiji, klasičnim i modernim tehnikama speleoloških istraživanja, društvenoj i osobnoj speleološkoj opremi, povijesti speleologije u nas i u svijetu, speleološkoj dokumentaciji, organizaciji speleoloških istraživanja, topografskom snimanju spel. objekata, opasnostima u planini i spel. objektima, spašavannju unešrećenog i pružanju prve pomoći, o životu svjetu špilja i jama i moralnom liku planinara-speleologa. Ovakvo je obilno gradivo, s obzirom na relativno kratko trajanje škole, zahtijevalo od polaznika veliku pažnju i prisustovanje svim predavanjima. Održano je 14 predavanja srijedom navečer i 6 na tenu.

Terenske su se vježbe odvijale na vježbalištima u okolini Zagreba i to na Medvednici (Kameni Sveti, Velika peć i špilja Veternica) i na Kordunu (špilja Tounjčica, Mijatova jama, kanjon rijeke Rudnice, Jopiceva špilja i špilja Gvozdenica). U terenskom dijelu škole težište je bilo na što boljem svaldavanju klasične i moderne tehnike spel. istraživanja. Tako je bilo potrebno znati sedam osnovnih čvorova i njihovu primjenu, obavljati različite zahvate s pomoćnom zamkom (izrada prsnog naveza i sjedišta) i užetom, što je obuhvačalo različite načine spuštanja i penjanja po užeštu (klasični abseil, abseil preko karabinera, spuštanje pomoću spuštalice descendeur, penjanje pomoću Prussikovih čvorova, penjanje penjalicama tipa Gibbs). Uz to se učila izrada nekoliko tipova sidrišta, penjanje i spuštanje po ljestvama, sistem podizanja Sv. Bernard, razni načini osiguravanja i samoosiguravanja, izrada improviziranog prenoćišta, topografsko snimanje spel. objekta i orijentacija u prirodi. Za vrijeme rada na terenu polaznici su stekli određena iskustva o organizaciji spel. istraživanja i samostalnom radu na terenu, o odnosima u društvu i prema prirodi, o kulturi ponašanja na istraživanju i o planinarskoj etici.

Ovogodišnju je školu vodio Damir Prelovec uz suradnju instruktora i demonstratora pro-

vjerenih na prijašnjim školama. Svi su instruktori nosioci planinarskog naziva speleolog, a većina su i instruktori — speleolozi PSH, te su svojim zalaganjem u mnogome pridonijeli uspješnom završetku škole. An- gažirano je bilo devet instruktora što je bio optimalan broj s obzirom na broj polaznika. Tako je na terenu svaki instruktor imao grupu od 3—4 polaznika čime je bilo omogućeno bolje i brže savladavanje predviđenog grada, što je provjereno završnim kolokvijem.

Za dobar i uspješan rad škole zaslužan je

i SIZ fizičke kulture općine Centar koji je podmirio troškove a time omogućio i nabavku potrebne tehničke speleološke opreme neophodne za organiziranje i provođenje slijedećih speleoloških škola.

Ovogodišnja Zagrebačka speleološka škola je svojim uspjehom i rezultatima još jednom potvrdila potrebu svog kontinuiranog održavanja u smislu daljnog razvoja speleologije u planinarskoj organizaciji u Hrvatskoj i razvoja planinarstva uopće.

Damir Prelovec

Speleologija

• Speleološki odsjek PD »Biokovo« je 12. i 13. 9. 1981. u sklopu akcije marša planinara Dalmacije na Biokovu organizirao speleološki logor na Lokvi u neposrednoj blizini novootvorene kuće »Slobodan Ravlić«. U logoru je sudjelovalo 17 ljudi, od toga 5 ženskih i 12 muških. Cilj logora bio je ispitati područje Lokve zbog mogućnosti da se na ovaj lokalitet premjesti tradicionalni logor KSPSH koji se svake godine održava na Biokovu, čime bi se izbjeglo traženje novih objekata i uštedjelo na vremenu. Izvedena su dva obilaska ovog terena i obilato je potvrđeno da je Lokva vrlo značajan speleološki lokalitet, možda i najznačajniji na Biokovu. Ako igdje na Biokovu treba tražiti jamu koja bi mogla ugroziti primat »Jami za Kamenitim vratima« od — 520 m onda je to Lokva.

U blizoj okolini planinarske kuće zapažen je veći broj ledenica, jama, i zarušenih speleoloških objekata. Radi se o jako dubokim jama, prema padu kamena u ne-

kima od njih radi se o početnim vertikalama od 100—250 m. Izvedeno je i prvenstveno istraživanje »Sonjine jame«. Ova jama je namjericice izabrana i ugodno je iznenadila svojom dubinom i ljepotom. Radi se o tek djelimično istraženom speleološkom objektu jer je akcija prekinuta na — 150 m nad jednim većim jezerom, zbog nedostatka ekspanzijskih klinova. U jami je zapažena jaka zračna struja pa pretpostavljamo da je u vezi s tri obližnje jame. Ponovno istraživanje Sonjine jame bilo bi u neku ruku i oproštajno jer u najskorije vrijeme veći dio članova odsjeka odlazi u JNA. Da bi se omogućio normalan rad odsjeka uskoro počinje i druga Speleološka škola čime bi se proširio krug speleologa pravnika. (Zeljko Klarić)

• Speleološka istraživanja na južnom Velebitu. Krajem svibnja i početkom lipnja 1981. godine, dva puta se grupa članova speleološkog odsjeka PDS »Velebit«

u sastavu: Draško Ivanović, Koraljka Fabinc-Ivanović, Rosan Fabinc, Boris Žiljak, Jadranka Stojanovski i Željko Marohnić, otputila na istraživanja speleoloških objekata na južnom Velebitu u području Raminog korita. Na prvom istraživanju, uz rekonosciranje većeg broja objekata čija dužina ili dubina ne premašuje 15 m, istražene su i dvije jame, od 30 i 135 m. Jama od 135 m dubine dobila je ime »Ramin potok« jer se završava manjim protočnim jezercem. Na drugom istraživanju, rekonoscirano je više dubokih jama, a istražvana je i jama Smrjavac dubine 92 metra. Dno i zidovi jame na posljednjih 25 m, prekriveni su debelim naslagama leda, dok sa stropu vise impozantne ledene sige. U njenoj neposrednoj blizini nalaze se još dva jamska otvora. Kako i u samoj jami, na bočnim stranama, postoje otvori, pretpostavlja se da se radi o jamskom sistemu, što će pokazati nastavak istraživanja.

(Draško Ivanović)

Vezni putevi i transverzale

• Završetak Bjelolasičke transverzale. Društvenim planom SR Hrvatske za razdoblje od 1976. do 1980. utvrđeno je potreba izgradnje planinskog sportskog i rekreacijskog centra (PSRC) Bjelolasica kao jednog od tri kapitalna objekta fizičke kulture u Hrvatskoj. Planinarski sadržaj PSRC Bjelolasica razradili su 1979. M. Pribanić, Z. Poljak i K. Žiborski predlažući izgradnju novih i obnovu postojećih planinarskih objekata, stanica Gorske službe spasavanja i uređenje planinarskih staza u užoj i široj utjecajnoj zoni Bjelolasice. Do sada je ostvareno uređenje većine planiranih staza, među kojima čini osnovicu tzv. Bjelolasička transverzala. To su dvije glavne staze koje povezuju dva prirodna polazišta za Bjelolasicu: Begovo Razdolje (1078 m) i Vrelo (630 m), a sijeku se gotovo na glavnom

vrhu Kuli (1533 m). Transverzala ima oblik osmice sa čvorištem na Kuli i krajevima u Vreli i Begovom Razdolju. Glavna četiri dijela osmice jesu: Begovo Razdolje — Matić poljana — Janjčarica — Vrbovska poljana — Kula (190 min, silaz 160 min); Begovo Razdolje — Mlačice — Žuta poljana — Podi — Kula (185 min, silaz 160 min); Vrelo — Gričeviće drage — Kula (190 min, silaz 135 min); Vrelo — Gomirkovića — Kula (260 min, silaz 190 min). Od sporednih staza markiran je put Gomirkovića — Nova draga (Draga poljana) — Begova staza (Begova vrata) (40 min, povratak 45 min) i Žuta poljana — Begova cisterna (60 min, povratak 75 min). Koherencija naznačenih vremena je osigurana tako da je trajanje hoda određeno prema dvoje istih planinara. Obnovljena je markacija na dionici Janjčarica — Pla-

na i Matić poljana — Vojni Tuk. Radove je organiziralo PDS »Velebit« iz Zagreba pod rukovodstvom Krešimira Žiborskog i Matije Mlinca. Nosilac radova je Planinarski savez Hrvatske, a finansijer RSZ fizičke kulture. U radu su sudjelovali članovi zagrebačkih planinarskih društava »Velebit«, »Vihor«, »Rade Končar« i »Sutjeska«. (M. Pribanić)

• Transverzala »Kadinjača«. Planinarsko društvo »Javor« Beograd otvorilo je planinarsku transverzalu »Kadinjača-Tara«, čija se trasa proteže od partizanskog spomenika na Borovom Brdu-Tara preko Kaluderskih Bara do spomenika na Kadinjači. Staza se poklapa s trasom Bačke partizanske čete koja je prošla taj put da bi se pridružila borcima Kadinjače. Ima ukupno 6 kontrolnih tačaka i može se obići za dva da-

na. Počinje kod spomenika na Kadinači. Prva KT je stari spomenik u obliku piramide na Kadinači. Pruža se dalje u pravcu jug-zagzapad prema predjelu Ponikve gdje se nalaze 2. i 3. KT, a 4. KT je planinarska kuća »Javor« na Kaluderskim Barama na Tari (1055 m). Kuća ima vodu, elektriku, kuhinju, prostranu trpezariju i 7 komfornih soba s dva, tri i više kreveta. Kapacitet doma je do 30 osoba. Otvoren je subotom i nedjeljom, ali se dolazak mora na-

javiti najmanje sedam dana ranije Komisiji za dom. Do kuće se dolazi asfaltnim putem Beograd-Valjevo-Bajina Bašta ili iz Titovog Uzice i Kremne. Svakodnevno u pravcu Tare i Beograda kreće po dva autobusa na redovnim linijama. Kuća je ishodište za obilazak drugih vrhova i prirodnih ljepota Tare (Zborište, Manastir Rača, Mitrovac, Kozije Stene i dr.). Od kuće dalje u pravcu Stanova jedan sat hoda. Od Stanova do Vidikovca, odakle se

pruža divan pogled. Na Vidikovcu se nalazi 5. KT. Posljednja, 6. KT, je spomenik 1. Račkoj partizanskoj četi do koga se stiže za 1 sat hoda od Stanova. Transverzala je dobro markirana tako da je moguće kretanje u oba pravaca. Detaljnije u dnevniku transverzale, koji se može naručiti pouzećem (60 dinara). Tko obide transverzalu dobiva numeniranu značku. Adresa upravljača je Komisija za transverzalu, PD »Javor«, Beograd, Prote Mateje 36.

Vijesti

• Savezno orientacijsko natjecanje. Na padinama Kozjaka i Selekčke planine u okolini Prilepe održano je 19. i 20. rujna Savezno orientacijsko natjecanje PSJ. Sudjelovale su po tri najbolje ekipne iz svih republičkih i pokrajinskih planinarskih saveza, ukupno 23. Natjecanje je bilo dvo-dnevno, dužina staze u oba dana iznosila je 25 km zračne linije, a na pojedinim dijinicama svaki član ekipa, morao je samostalno prelaziti stazu. Šteta što organizator natjecanja PS Makedonije nije osigurao kvalitetne topografske karte, pa je to bio i glavni problem svim natjecateljima za postizanje boljih rezultata. Pobjednik natjecanja je ekipa PD »Čelik« iz Smedereva, drugo mjesto zauzela je ekipa PD »Ravna gora« iz Varaždina u sastavu Zlatko Smerke, Jerko Spahija i Velimir Kežić, a treće mjesto zauzela je ekipa PD »Jahorina« iz Sarajeva. PD »Sutjeska« iz Zagreba zauzela je sedmo mjesto, a PD »Zagreb-Matica« deveto, pa je na temelju plasmana ove tri ekipne iz SRH, PSH proglašene za najuspješniji republički Savez. (N. A.)

• Bratski susret planinara na Biologuri. U okviru dvadesetog Susreta bratstva i prijateljstva između općina SR Slovenije i SR Hrvatske koji je organiziran u povodu 40. obljetnice ustanka, održan je 19. i 20. rujna na Biologori »Bratski susret planinara«. Organizator Susreta bilo je PD »Bilo« iz Koprivnice uz suradnju Općinskog sindikalnog vijeća i privrednih organizacija. Preko 600 planinara iz SR Slovenije, SR BiH i SR Hrvatske prisustvovalo je brojnim aktivnostima u toku Susreta. Na najvišem vrhu Biologore, Ivininom vrhu (309 m) održan je sat povijesti na kojem je govorio Izvršni sekretar CK SKJ drug Pavle Gaži, a većina sudionica obišla je i trasu »Koprivničkog planinarskog puta«. U okviru susreta predana je prof. Vladimиру Blaškoviću, osnivaču PD »Bilo«, plaketa PSH u povodu 80-godišnjice njegova života. (N. A.)

• Slet planinara Hrvatskog zagorja. Preko 600 planinara iz 27 planinarskih društava okupilo se u nedjelju 27. rujna na Cesogradu iznad Klanjca na tradicionalnom sletu planinara Hrvatskog zagor-

ja. Organizator sleta PD »Cesograd« iz Klanjca pripremio je raznovrstan kulturno-umjetnički i sportski program. Tom prilikom uručen je i prelazni pehar PSH Planinarskom društvu »Grebengrad« iz Novog Marofa kao najaktivnijem društvu Hrvatskog zagorja u 1980. (N. A.)

• Uspješna alpinistička sezonu. U okviru razmjene s alpinistima SSSR-a u mjesecu srpnju o. g. boravilo je 10 alpinista iz SRH na Kavkazu i to četiri alpinista iz PDS »Velebit« i jedan iz PD »Zeljezničar« iz Zagreba, četiri iz PD »Mosore« Split i jedan iz PD »Dubovac« iz Karlovca. Tom prilikom ispenjano je ukupno 38 čovjek-smjer težine 3–5^{kg}, a izvršen je i uspon na Elbrus, najviši vrh Kavkaza. Sudionici počela su postavili i u spomen-ploču četvericu poginulih alpinista iz SRH, koji su izgubili živote 1974. g. prilikom uspona na Ušbu. Alpinisti Vladimir Mesarić i Branislav Predović članovi PD »Zeljezničar« iz Zagreba boravili su u toku mjeseca srpnja i kolovoza s alpinistima iz Velenja na Paimiru i tom prilikom se uspeli na najviši vrh SSSR-a Plik Komunizma (7495 m). Uspon je izveden po rebru zvanom Burevjesničija je ocjena težine 5b, a trajao je šest dana. Kao gosti PSH, u okviru razmjene, devet alpinista iz SSSR-a boravilo je u mjesecu kolovozu u planinama SRH. Zajedno sa našim alpinistima izveli su penjačke uspone u stijenama Kleka i Aniča kuka u Velikoj Paklenici. Prijе njihovog odlaska, predsjednik PSH dr. Željko Poljak priredio je u društvenom domu PSH prijem, kojem je uz sovjetske i zagrebačke alpiniste prisustvovao i generalni konzul SSSR-a u Zagrebu Vitalij Dudničenko. (N. A.)

• 6. susret bratimstva planinara Jugoslavije. Na Sirokom boku kod Vršca održan je ovogodišnji šesti po redu »Susret bratstva« planinara Jugoslavije. Sudjelovali su članovi PD »Pobeda« iz Beograda (45 članova), »Prenj« iz Mostara (28), »Ljuboten« iz Tetova (39), »Ilirska Bistrica« (12), »Subra« iz Hercegovine (11) i »Kamenjak« iz Rijeke (40). Zajedno s PD »Vršačka kula«, sastali su se u subotu ujutro u Beogradu. U Vršcu upriličen je posjet Predsjedništvu Skupštine općine, nakon čega su

se smjestili po domovima na Sirokom boku, a neki i u šatorima. Svečanost su otvorili ispred domaćina, PD »Vršačka kula«, Ljubomir Demšar, predsjednik društva, i Stanko Peća, predsjednik organizacijskog odbora. Predstavnici svih društava održali su pozdravne govore te se je prišlo najsvećenijem momentu susreta — potpisivanju »Povelje o bratimljenu« čime su se članovi PD »Vršačka kula« uključili u krug bratimstva. U prepunoj sali, koja je primila preko 300 planinara, nastalo je spontano veselje. Narednog jutra planinari su posjetili najveći dio Vršačkog gorja, a u popodnevnim satima, prije rastanka, nastavljeni su razgovori i donesenii zaključci. Među njima je i prijedlog da se jedna planina nazove Titovim imenom, da se osnuje novi krug bratimstva, da se izdaje godišnja revija i da društva međusobno razmjenjuju obavijesti. Susret su finansirali uglavnom sami planinari, a troškove prijevoza društva su pomogla simbolički. Riječki planinari ostali su nakon susreta još dva dana na putu. Posjetili su ogranku Karpat u Rumunjskoj, a članovi PD »Kamenjak« su posjetili i deliblatsku pješčaru. (V. S.)

• Radovi u objektima na Velebitu. PSH upravlja sa šest objekata na Velebitu to s tri kuće i tri skloništa. S njihovim održavanjem i uređenjem ima niz problema, od nedostatka finansijskih sredstava, udaljenosti od komunikacija, vremenskih nepogoda, pa do nesavjesnih posjetilaca koji ostavljaju za sobom nerед i uništavaju inventar. U granicama mogućnosti članovi Gospodarske komisije PSH nastoje ukloniti sve nedostatke i to dobrovoljnim radom, što im na žalost u potpunosti ne uspijeva iz već navedenih razloga. U toku ljetne sezone, koja na Velebitu traje svega tri mjeseca, izvršeni su brojni radovi. U domu na Zavilanu postavljena su nova ulazna vrata te premazani svi prozori i brtivila. Takoder su izvršeni svi pripremni radovi i osigurana sredstva za uvođenje struje u dom u idućoj godini. Svakako najveći problem u domu je sanitarni čvor, koji će biti uređen u idućoj godini, ukoliko se osiguraju finansijska sredstva. Na Rossijevoj kolibi popravljena su

zaštitna željezna vrata. Unutrašnjost nije uređivana niti snabdjevana inventarom zbog stalnog učišćivanja od strane posjetilaca. Skloništa na Alanu i Pejakuši te dom na Stirovcu snabdjeveni su najosnovnijim inventarom. Najveći poslovi obavljeni su na Premužicevoj stazi koja je bila mjestimično tako zarastena da se nije moglo prolaziti. Izvršeno je krčenje raslinja iznad Mliništa u dužini od 15 km te odvojaka prema skloništu na Pejakuši. (N. A.) PD »Paklenica« iz Zadra obnovila je ove jeseni markaciju od Malog Halana do Sv. brda. Sudjelovalo je 17 planinara, među kojima je prednjačio bračni par Tomljanović. Napokon, popravljen je i sklonište na Ivinim vodicama, tako da je u njemu sada boravak snošljiviji. Ipak se preporučuju ponijeti sa sobom vreću za spavanje. (D. P.)

• **Originalni način propagande planinarstva.** Područje velike općine Novi Zagreb prestalo je biti bijela mrlja na planinarskoj karti Zagreba osnivanjem planinarskog društva »Novi Zagreb« krajem prošle godine. Zbog socio-ekološki problematičnih uvjeta življenja u velikim betonskim aglomeracijama — spašavnicama, potreba širenja tako lijepe i korisne aktivnosti kao što je planinarstvo izrazito je povećana. Za očekivati je da će i prihvatanje biti veće nego u normalnim uvjetima života. Međutim, glavna karakteristika življenja u takvim uvjetima je izrazito otežana komunikacija među ljudima i unutar pojedinih zgrada a način način naselja, ukratko, razvijen osjećaj otudnosti i usamlijenosti. Komunikacije između pojedinih naselja, koja su posve odvojene urbane cjeline, gotovo da ne postoji. Shvativši te otežane okolnosti za širenje i propagandu planinarske djelatnosti društvo je od samoga početka izuzetnu pažnju poklonilo traženju novih i efikasnih načina animiranja. Zbog toga svakog tjedna članove na sastanku dočeka novi broj »Planinarskih vijesti«, informativno-propagandno-edukativnog sadržaja, koji se također koristi prigodom animiranja prijatelja i poznanih. Dio sadržaja redovito su izvještaji i opisi izleta samih članova, tako da je to istovremeno i aktiviranje i priprema novih planinarskih pisaca. Zahvaljujući razumijevanju skupština pojedinih mjesnih zajednica, društvo povremeno odlazi u goste u naselja izvan svojeg sjedišta. Nakon odgovarajuće pripreme, kompletno članstvo okuplja se na redoviti tjedni sastanak u odgovarajućim protorijama drugih naselja. Razgovori o održanim izletima i akcijama te dogovori za buduće izlete, uz odabranu predavanja o lepotama planina praćena dijapositivima ili filmovima, trebali bi, zbog vrijednosti žive riječi i direktnih kontakata, popularizirati planinarsku aktivnost i mobilizirati nove planinare. U planu je takav nastup i u pojedinim većim radnim kolektivima. To je nov i originalan pristup propagandi planinarstva. Pozitivne efekte uočavamo u stalnom porastu broja članova, mahom onih koji ranije nisu bili organizirani.

n. Smatramo zato korisnim informirati o tome i ostalu planinarsku javnost. (N. Vadić)

• **14. Runolistov marš** Medvednici organiziralo je PD »Runolist« iz Zagreba 26. i 27. rujna na trasi Crnomerec — Ponikve — Sljeme — Dom PD »Runolist«, pod pokroviteljstvom »Večernjeg lista«. Na polaznoj točki skupilo se stotinjak planinara iz Zagreba, Karlovca, Petrinje i Knina. Drugog dana bio je medulogor nešto dalje od doma PD »Grafičar«. Na cilju je prireden doček s tamboširima KUD »Prigorec«, rukom i tombolom. Tu se skupilo mnogo planinara, pohodnika Medvednice. Organizator i pokrovitelj zasluguju pothvalu. (Josip Sakoman)

• **Usponi za Titove rođendane.** Na skupštini PD »Mosor« u Splitu 12. ožujka predloženo je da se na dan svakog jubilarnog rođendana Josipa Broza izvedu usponi na onolik broj vrhova širom Jugoslavije koliko bi Tito imao toga dana godina (90, 95, 100 itd.). Ova akcija, u koju bi bilo uključeno na desetine tisuća planinara, pridonosi bi širenju planinarstva i obrambenim spoznajama naše zemlje. Izrađena je i spomen-značka (djelo vojnog artišta Branka Močiboba), na kojoj bi se mijenjala godina i koja bi bila uručena svakom sudioniku. PD »Mosor« je predložio Planinarskom savezu Hrvatske da ovaj prijedlog proslidi Planinarskom savezu Jugoslavije. (Mitja Tollazzi)

• **Informator PS BiH.** Predsjedništvo Planinarskog saveza BiH odlučilo je da, slično poput PSH, objavljuje ciklostilom umnožene aktuelne vijesti koje će slati svim planinarskim društvima i drugim zainteresiranim organizacijama. Izšao je prvi broj »Informatora« na desetak stranica koji sadrži detalja o radu Predsjedništva i planinarskih društava u Republici. (Z. P.)

• **Požežani na Vlašiću.** Pedeset članova PD »Sokolovac« iz Slavonije i dva člana PD »Dilij« iz Slavonije, Broda, polovinom svibnja, boravilo je na Vlašiću, a u povratku posjetilo Travnik, Jajce i izvore Plive. Interes za izlet na Vlašić bio je izuzetno velik. Razlog tomu je privlačnost te čudesno lijepe i u literaturi opisane planine, kao i dugogodišnja stanka u organiziraju pohoda u udaljenje planine naše domovine. Sve su to bili predviđeni, uz poslovničku planinarsku druželjubivost, da izlet uspije, unatoč srednjem vremenu i neudobnom noćenju. Cilj puta, koji je vodio preko Slavonije, Broda, Doboja i Zenice, bio je Rekreacijski centar Babanovac, poznato zimovalište sa izuzetnim skijaškim terenima i 80-metarskom skakaonicom, gdje je bio organiziran boravak i noćenje. Taj lijepi predio Vlašića, na 1200 metara nadmorske visine, trenutno je pravo radilište na kojem se pripremaju tereni i objekti za Zimske olimpijske igre. (Ivan Jakovina)

• **Vježbe vodiča Stanice Zagreb** održane su u subotu i nedjelju 10. i 11. listopada na Risnjaku. Sudjelovalo je 37 vodiča i pripravnika iz Zagreba, Osijeka, Pa-

kraca i Delnica. Sudionici su uz pomoć instruktora obnovili teoretska i praktična znanja iz određenih područja svoje djelatnosti, a izvedena je i noćna vježba. (N. A.)

• **Traži se opskrbnik za dom na Biokovu.** Planinarski dom pod Vošćem (1370 m) na Biokovu, ponovno je uređen i otvoren 1. srpnja 1981. godine, te pruža usluge prehrane i pića, a subotom i usluge prenoćišta. Upravljač doma OOUB «Ugostiteljstvo »Mornar« — Makarska, u želji da naредnih godina pruža svakodnevne usluge uobičajene za planinarske objekte, namjerava da primi u stalni radni odnos od 15. svibnja do 1. listopada dvije osobe (po mogućnosti bračni par s vlastitim automobilom) sa znanjem kuhanja, odnosno posluživanja. Mole se planinarska društva Hrvatske da u svojim sredinama obave razgovore se zainteresiranim osobama, te iste upute na dogovor s OOUB »Ugostiteljstvo Mornar« u Makarskoj (tel. br. 058-611-486).

• **Poklon knjižnici PSH.** Dugogodišnji pretplatnik Naših planina, drug Vilim Veselko iz Zagreba, poklonio je knjižnici Planinarskog saveza Hrvatske komplet Naših planina 1961—1980. godine. Na tom vrijednom poklonu od srca mu se zahvaljujemo.

• **PD »Strmac«.** Na poznatom izletištu Strmac u Psunju, održana je 16. svibnja godišnja skupština PD »Strmac« iz Nove Gradiške na kojoj je sumiran jednogodišnji rad društva. Istaknuto je, da se rad društva odvija u obliku brojnih izleta ne samo po slavonskim već i po planinama u drugim krajevima Jugoslavije, u brojnim akcijama vezanim za općenadnu obranu i u radu s izviđačima u Novoj Gradiški. Na skupštini su odana priznanja najaktivnijim članovima, posebno dosadašnjem predsjedniku Mišu Trifunoviću. Za novog predsjedavajućeg u društvu izabran je Nikola Stojaković, poznati novogradičanski sportski i društveno-politički radnik. U narednim zatracima društva za ovu i iduću godinu dominantno mjesto zauzima akcija oko gradnje planinarskog doma na Psunju na predjelu Krndija iznad Strmca, te omasovanje društva. Prigodom održavanja skupštine upričljena je i svečanost u povodu izlaska iz tiska planinarske karte »Slavonski gorje«, koja je zajedničko djelo planinara iz Slavonije i Varaždinske županije. Na čijoj su se pripremi angažirali gradičanski planinari Miljenko Rosić i Mišo Trifunović. Istovremeno je predstavljena i knjiga varaždinskog planinara Tomislava Durića (također Novogradičanina) — »Srednjovjekovni gradovi slavonskog gorja«. (M. R.)

• **Svečanost u Paklenici.** Ovih dana planinari Zadra izveli su jednu od najvećih dobrovoljnih radnih akcija: bojadisanje kompletnog »Borisovog doma«. Vrijednost radova, na kojima je sudjelovalo 26 planinara i nekoliko slučajnih gostiju, cijeni se na preko 100.000 dinara. Za vrijeme radne akcije priredena je i mala svečanost. Naime, u znaku o-

bilježavanja 40-godišnjice ustanika i socijalističke revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije, a u čast 37-godišnjice oslobođenja Zadra, položen je i vijenac na spomen-ploču Odredu »Plavi Jadran«, koju su planinari nedavno postavili u blizini svog Doma. Istog dana priredjen je zajednički partizanski ručak i drugarsko veče. Pjevane su uglavnom partizanske i revolucionarne pjesme iz svih krajeva naše zemlje. (D. P.)

• **Pet novih česama na Bukulji.** Kada je na godišnjoj konferenciji PD »Bukulja« Arandelovac proglašena odluka predsjedništva da su Milutin Đorđević, Rajko Mirić i Dragoljub Andrić stekli naslov »Zasluzni planinar« u 1980. godini, odjeknuo je aplauz. Delegati su i na taj način odali priznanje trojici zaljubljenika u planinske visove za sve ono što su učinili za dobrobit svoga planinarskog društva. A učinili su mnogo. Počelo se 1976. godine obnavljanjem »Ferdinog izvora« u znak sjećanja na velikog ljuditelja Bukulje, preminulog Slovence Ferdu Repovša, pokretača planinarstva u Arandelovcu 1948. godine. Mirić, Đorđević i Andrić nekoliko dana su dobrovoljno radili na ovom izvoru uloživši i svoja sredstva za materijal, cement i cijevi. Trebalo je baze očistiti od mulja i naslaga, prokopati kanal za odvod vode i postaviti novu široku cijev na česmi. Taj zadatak su s uspjehom obavili. Kada je taj posao završen, a Bukulja dobila novu higijensku česmu s planinskog izvora, slijedilo je uređivanje novog izvora u Cerovitom potoku u blizini Privatne planinarske kućice na mjestu zvanom Ploča. I tu su trojica arandelovačkih aktivista uložila rad i svoja sredstva. Od proljeća 1978. bistra planinska voda veselo žubori ističući iz kamena. Njena pjesma nadjačava šum Cerovitog potoka. Ono što je pobudio posebnu pažnju i odobravanje posjetilaca Bukulju bilo je osposobljavanje zapušteno česme na putu Arandelovac – vrh Bukulje. Stajala je ta česma više od 10 godina jedna i suha, kao simbol nebrige i ljudske ravnodušnosti prema općem i društvenom dobru. Arandelovački planinari se nisu mirili s time da česma ostane suha i zarasla u šibljie i korov. Jednog ljetnog dana prionuli su na posao. Po kisi, vjetru i hladnoći, postarali su se da voda ponovo proteče kroz novu cijev. Pred samo otvaranje Planinarske transverzale »Sumadijska partizanska staza Dušan Petrović-Sane« Rajko, Milutin i Dragoljub prihvatali su se da obnovi zapušteni izvor na grebenu koji dijeli Bukulju od Venčaca. Za dva dana rada napravljena je lijepo oblikovana česma iznad koje je stavljena mramorna ploča s natpisom »Izvor četiri planinara«. To im je bila jedina nagrada za uloženi trud. Pri kraju treće dionice Sumadijske transverzale, pod samim vrhom planine Venčaca, stajala je također suha i zapuštena, takozvana »Partizanska česma«, koju su 1951. godine postavili rudari Rudnika mramora na Venčacu kao sjećanje na borbe partizana na planinama u ovom kraju Srbije. I ova česma pružala je žalosnu sli-

ku sve dok se rada nisu prihvata trojica »Bukuljaša«.

(Vlastimir Jovanović)

• **Sibirea croatica procvjetalu krajem kolovoza.** U jednom dvorištu u Gospicu posadena je Sibirea croatica, velebitski endem, koji je prenesena u naprtnjači kao grm visine tridesetak centimetara. Prenešena je s Malog Brizovca iznad sela Ledenika, gdje joj je inače poznato stanište. Bilo je to prije 6–7 godina. Biljka se dobro prilagodila i svake godine porasta za 20 cm te cvjetala početkom lipnja, kao i u svom staništu. Međutim, ove godine, nakon pojave cvjetova početkom lipnja, biljka je ponovno procvjetalu krajem kolovoza. Pojavila su se dva cvijeta na mladicama koje su izbjegle ove godine. Bilo bi zanimljivo utvrditi zbiva li se to i u njezinu stalnom staništu u Velebitu. (Ante Rukavina)

• **PSD »Pazarić«** osnovano je početkom aprila 1970. u Pazariću na podnožju Bjelašnice, nadomak Sarajeva. Prije toga djelovala je u mjestu istoimenog društva u sastavu PD »Bjelašnica« iz Sarajeva. U godini kada je slavilo deset godina djelovanja imalo je 750 članova i prema tome je jedno od najbrojnijih u sarajevskoj regiji. Osim u Pazariću ima članova u Hadžićima i Tarčinu koji su organizirani u družine. Među društvenim sekcijama najaktivnije su alpinistička i smučarska i njima društvo posvećuje osobitu pažnju. Za proteklih godina organiziran je velik broj pohoda po našim i evropskim vrhovima. Kao priznajene za uspješnost i neprekidan rad društvo je dobilo niz priznanja. (Redžep Grabus)

• **Poginulo dvoje beogradskih alpinista.** Kada su 13. 7. 1981. tri naveza, svaki s dva člana, pokušali svladati Njemački smjer u Sjevernog triglavskoj stijeni, zašli su okolo podne u maglu. Prva dva naveza uspješno su izašli iz smjera, a treći, u sastavu Milica Marković (27) i Zoran Petrović (21), zaostao je u stijeni. Član prvog naveza i najistaknutiji član skupine, Srbobran Petrović (41), vratio se da im pomogne, ali se uskoro zaćula lomljena kamenja. Zatim je u pomoć krenuo Branko Munjas (26), ali je samo mogao da pomogne ranjenom Zoranu Petroviću. Milica Marković i Srbobran Petrović poginuli su u stijeni. Ovaj dogadjaj bolno je odjeknuo u PSD »Rudar-Geolog« i u Alpinističkom odseku »Dr Rastko Stojanović« iz Beograda, čiji su članovi bili sudionici pohoda. U glasniku PSD »Rudar-Geolog«, koji izlazi pod naslovom »Planinko«, u broju 3, 1981. gotovo sav prostor je posvećen poginulim alpinistima i njihovim biografijama. (Nenad Ločkić)

• **PD PTT »Učka«** iz Rijeke održalo je 21. lipnja redovnu trogodišnju skupštinu u Domu kulture u Liču, gdje se okupilo više od 140 članova i delegata. Predsjednik društva Boris Bojević dao je opširan izvještaj za razdoblje od 21. 05. 1978. do 21. 06. 1981. godine. On je rekao:

»Rad društva, koje će slijedeće godine slaviti dvadeset i pet godina od osnutka, odvijao se u

sekcijsima. Najveći uspjeh bilježi u priredivanju planinarskih izleta i u pohodu. Godinama je ustaljeno na praksi da se svake nedjelje priređuje izlet i da se zakazani izleti ne otkazuju bez obzira na vremenske prilike. Tako je u protekle tri godine priredeno 188 izleta, na kojima je sudjelovalo 5575 izletnika, odnosno u prosjeku trideset planinara po izletu. Posebno je u spomenutom razdoblju mnogo učinjeno na pronalaženju novih izletišta. Pronadeno je čak 28 novih izletišta. Velikom masovnošću je potvrđeno da su nova izletišta bila sretno odabранa. To je u svakom slučaju nova kvaliteta aktivnosti društva. Izletnici su krenuli na nova izletišta, do tada neposjećena mjesta i otkrivali nove ljepote. Društvo je sudjelovalo na sletovima PTT planinara Jugoslavije (124 člana), Hrvatske (111), na marševima PTT planinara i brojnim drugim planinarskim priredbama. Sekcija za planinarske staze izgradila je ili obnovila više staza, sekcija za zaštitu prirode na izletima se brinula da članovi ne oštećuju prirodu, sekcija za dokumentaciju snimila je i izradila brojne snimke s izleta, sletova, sastanaka i društveno političkih manifestacija, sekcija za prikazivanje dijapo pozitiva s predavanjem četvrtkom, organizirala je 144 sastanka, odnosno 108 puta su prikazivani dijapo pozitivi s predavanjima. Ovim sastancima prisustvovalo je u prosjeku 40 članova. Izvršni odbor održao je 19 sjednica. Dosadašnji odbor dobio je razriješnicu, a izabrano je Predsjedništvo od 11 članova.

• **Oba osječka društva, »Zanatlija« i »Jankovac«,** imala su značajne prirede pre Danu oslobođenja Osijeka. PD »Zanatlija« organiziralo je partizanski marš od Sekulincala, preko partizanskih bolničkih bajti u Gudnogi, na vrhove Lom (883 m) i Točak na Papuku, te do posljednje točke marša, Zvečevo, gdje se u vrijeme NOB nalazila III. operativna zona. Marš je trajao dva dana – u subotu i nedjelju, 11. i 12. travnja, a sudjelovalo je više od stotinu planinara iz tri republike, najviše, dakako, članova »Zanatlije«. Istoga dana (tako je nažalost odredio odbor koji uskladjava prirede o Danu oslobođenja) PD »Jankovac« otvorilo je Osječki pješački put. On je trasiran tako da predstavlja i zanimljivost i poticaj onima koji još ne planinare (nenavikli ili premiladi) ili više ne planinare (stariji seniori) da ipak podu na pješačenje i na zrak. Traje tri i po sata, a vodi od Osijeka do udinčarskog doma na ušću Karašice u Dravu, s pet kontrolnih točaka. Prvi dan put je prešlo tridesetak planinara (a i dotadašnjih neplaničara).

(I. Slavić)

• **Beogradani na Mont Blancu.** U povodu 80-godišnjice planinarskog društva u Srbiji i 25-godišnjice PD »Javor« iz Beograda krenulo je 46 članova i gostiju koncem jula radi uspona na Mont Blanc. Usput su se popeli na Marmoladu radi aklimatizacije. Nakon nekoliko pokušaja, koje jeometalo nevrjeme, konačno se 4. augusta popešlo na vrh 16 članova pohoda. (Ilija Počuća)

Ako se ne želite svađati s medvjedom

ZEMLJA GRIZLJA

Najjači i najkrvožedniji sisavac je odrašli grizli. On može težiti 650 i više kilograma i uspravljen biti visok gotovo tri metra. Crni medvjed je visok samo dva metra i nije tako krupan. Grizli ima visoka i izbočena ramena, a crni nema. Glave im se razlikuju po boji i obliku, ali tipičnog profila nema ni za jednu ni za drugu vrstu. Grizli ima dugačke i ispružene pandže, a pandže crnoga su kraće. Grizli mogu biti različite boje, od gotovo crne, preko smeđe i boje kave, do snježno bijele. Obično su dlake grizlja na vrhu bjelkaste tako da ima prošaran izgled, kao da je osut mrazom. Krzno mu se nikad ne sjaji. Crni medvjed može biti i smeđ, cimetast ili čak blond. Boja, dakle, malo pomaže da bi se razlikovala vrsta.

Nakon buđenja iz zimskog sna medvjedi se obično spuštaju na manje visine, uz rijeku, da bi se hranili biljkama i životinjama koje su uginule zimi. U lipnju i srpnju većina se vraća postepeno na više predjеле, gdje će se hraniti na travnatim čistinama. Konačno srpnja i u kolovozu još će se jedanput spustiti u niže predjеле da se hrane malinama i drugim plodovima. U rujnu i listopadu popet će se na viša područja, a krajem listopada počinju kopati svoj log, obično ispod nekog visokog drveta ili u padini brijege. Krajem studenoga većina medvjeda već spa-va zimski san.

Budući da su svi tipovi medvjeda po prirodi nepredvidivog ponašanja, nije toliko važno identificirati vrstu, nego se treba poнаšati uvijek po istim pravilima. Da bi vaš posjet u području gdje ima medvjeda bio što sigurniji, morate

- biti spremni na bilo koju situaciju,
- biti odgovorni za svoje ponašanje i
- upoznati se s načinom života i sklonostima medvjeda.

Medvjedi ne vole iznenadenja

Kada se nalazite u zemlji medvjeda, objavite im svoju prisutnost. Mnogi iskusni planinari nose zvonce, tresu limenku punu šljunka, fučkaju, glasno govore ili pjevaju. Međutim, buka nije posve sigurna zaštita od susreta s medvjedom. Iznenadan susret, osobito s medvjedicom i mladima, može biti opasan. Mirna ženka može biti izazvana ako tko uznemiri njezinu mladunčad ili dode između njih i nje. Ako vidite medvjeda nemojte mu prilaziti niti praviti nagle pokrete ili ga bukom strašiti. Polaganje ga zaobidite držeći se s one strane s koje će mu vjetar donijeti vaš miris tako da on sazna da ste vi tu. Ako ga ne možete zaobići, sačekajte dok se medvjed sam ne makne s vašeg puta.

Sigurnost je u broju

Putovali sam po predjelu gdje ima medvjeda nije preporučljivo. Planinarite u skupinama i dosta bučno, tako da se medvjed ne iznenadi vašom blizinom. Medvjed obično izbjegava ljudi i ako vi ne povrijedite njegov teritorij neće vas napasti.

Medvjedi i psi se ne podnose

Psima nije dopušteno kretanje po stazama nacionalnih parkova. Ako namjeravate kam-pirati u nacionalnom parku, ostavite psa kod kuće. Pas može lako uznemiriti medvjeda i dovesti ga k vama.

Ako ste se susreli s medvjedom

Ako medvjed krene prema vama agresivno, bježite na prvo visoko drvo, dovoljno visoko da ste mu izvan dohvata. Većina grizlja ne može se penjati po drveću. Crnog medvjeda i mladunčad grizlja obično je lako odvratiti od sebe: bacajte na njih pozamašne predmete, naprtnjaču, smotane zamotke, tako da skrenete njihovu pozornost i sebi pribavite vremena za uzmak. Ako vas sustigne, pravite se kao da ste mrtvi, ležeći na svom trbuhi ili boku, koljena privučenih k bradi. Sklopite ruke na šiji. Znalo se dogoditi da medvjed prođe mimo takvog čovjeka koji leži, ne dirajući ga. Nemojte bezglavo trčati niz stazu ili grmlje, to će životinju samo uznemiriti. Medvjedi mogu čovjeka vrlo lako nadmašiti u brzini.

Mirisi privlače medvjeda

- Zakopajte svoje smeće i dobro ga zaklonite.
- Prazne kutije za hranu moraju biti čiste i bez mirisa.
- Ako kampirate upotrijebite radije smrznutu nego svježu hranu.
- Stavljajte hranu u plastične vrećice i smjestite ih podalje od mjesta gdje spavate i izvan dohvata medvjeda.
- Spavajte podalje od mjesta gdje kuhate.
- Nemojte spavati u istoj odjeći u kojoj ste kuhali.
- Vreće za spavanje i odjeća neka budu čisti i neka ne vonjanju po hrani.
- Kuhajte na plameniku s benzinom ili petrolejem umjesto da palite vatru.
- Nemojte upotrebljavati parfeme, desodorante i drugu kozmetiku koja miriše.
- Žene s menstruacijom neka ne idu po šumi gdje ima medvjeda.
- Osobna čistoća je vrlo dobro osiguranje.
- Ljudska seksualna aktivnost nadražuje medvjedi njuh.

ŠKRLAČEK JE MOJ

Stihovi: Ančica Koprek

Glazba: Miroslav Berta

Valcer

8.

E♭ **B♭** **F7** **B♭** **F7**

de - la vu sun - cu da sva - ne sad, vu bre - ge več
zdal - ka ze - le - ni još če - ka breg, ve - ves je vu

B♭

zo - ve po - pev - ka me ta. Je - ai - ni pri -
sun - cu il po kril ga sneg. ja sem tak

B♭

ja - tel škr - la - ček je moj, po - pev - ke da -
ve - sel svet ce - li je moj, po - pev - ke da

B♭ **B7** **E♭**

ne zna im broj. Vškr - la - ku mi
ne zna im broj. Škr - ja pak bi
če - ka na

B♭ **F7**

šoj - ki - no pe - ro bleš - či pak cu - ri - ca
sa - koj rad ku - šlec dal svoj tim cu - ri - cam
s'pe - rom na vu - hu se - di a sun - ce v'mi -
me - ne još ze - le - ni lug po - pev - ka je

1. B♭ **B7** **2. B♭**

sa - ka me ra - da gle - di. A broj.
ne znam ni ru - če čez bre - ge gle - di. Pak

Tak

Dat. 8. at drug. _____